

Pirkko Varpiola

MEDIAKASVATUS
TOISEN ASTEEN OPPILAITOKSISSA

Esimerkkinä kaupan ja hallinnon alan oppilaitokset
lukuvuonna 2001 - 2002

Pro Gradu –tutkielma
Syyskuu 2002

Jyväskylän yliopisto
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Taidekasvatus

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä VARPIOLA Pirkko Kyllikki	
Työn nimi Mediakasvatus toisen asteen oppilaitoksissa – Esimerkkinä kaupan ja hallinnon alan oppilaitokset lukuvuonna 2001 - 2002	
Oppiaine Taidekasvatus	Työn laji Pro Gradu
Aika Syyskuu 2002	Sivumäärä 97 + 7
Tiivistelmä – Abstract	
<p>Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää opetetaanko mediakasvatusta ja miten toisen asteen kaupallisissa oppilaitoksissa. Tutkimus edellytti perehtymistä Liiketalouden ja Tietojenkäsittelyn perustutkinnon, ja kokonaisnäkemysten saamiseksi perusopetuksen sekä lukion, opetussuunnitelmiin. Laajuutta tutkittiin ilmoitettujen oppituntien määrällä. Laadullinen tarkastelu kohdistui opetussisältöihin. Toinen tutkimuskohde oli opettajien mediakasvatustaito ja näkemys mediakasvatuksen tarpeellisuudesta. Tutkimuksessa tarkastellaan lisäksi taide- ja mediakasvatuksellisten metodien yhteensovittamisesta.</p> <p>Kyselytutkimus toteutettiin maaliskuussa 2002 sähköpostikyselynä. Vastauksia tuli 45 oppilaitoksesta yhteensä 81. "Mustiksi aukoksi" jäivät Savon ja Pirkanmaan alueet. Vastausprosentti oli 58,4 %. Vastanneet opettajat olivat muodollisesti päteviä ja lähes poikkeuksetta korkeakoulututkinnon (88,9 %) suorittaneita. Valmistumisesta oli pitkä aika. Vastajat halusivat koulutusta (71,6 %) voidakseen opettaa mediavalmiuksia.</p> <p>Kaupalliset opetussuunnitelmat eivät huomioi mediakasvatusta. Sitä kuitenkin opetettiin. Käytetyt tuntimäärät olivat melko vähäisiä mediakompetenssin saavuttamiseksi. Opetuksen korkeasta laadusta tuskin voi puhua, kun opetustuntimäärät olivat 3 - 32 tuntiin. Laajempaa ja ehkä syvällisempää opetusta annettiin erityis- ja pienten paikkakuntien, joista vastauksia tuli määrällisesti enemmän, kuin ns. ruuhka-Suomen kaupunkien suurissa oppilaitoksissa. Opetus vastasi pääosin opetussuunnitelman tekstejä. Pakollisissa kaikille yhteisissä opinnoissa ei mediakasvatusta varsinaisesti opetettu. Kuvatut opetussisällöt olivat alan ammatillispainotteisia, mediaa sivuvia kokonaisuuksia. Sisällöissä korostuivat tietotekniset valmiudet ja kaupallisuus.</p> <p>Kaupan ja hallinnon alan opetussuunnitelmat otettiin käyttöön vuonna 2000. Siirryttäessä vuoteen 2003 näyttää ettei mitään konkreettista muutosta opetuksessa ole tapahtumassa. Ammattiopintojen lisäksi ammatillisen opetuksen on tarjottava mediakasvatuksellista perusopetusta niin, että ammattiin valmistuvat nuoret kasvavat kriittisiksi yhteiskunnan kansalaisiksi ja oman ammattinsa osajiksi. "Kauppaoppilaitokset" ja lukiot ovat molemmat toisen asteen oppilaitoksia. Mediakasvatus on aine, joka ei voi kuulua yksinomaan toisen asteen lukion yleissivistykseen. Sen tulee kuulua myös toisen asteen ammatillisiin oppilaitoksiin.</p>	
Asiasanat	media, mediakasvatus, mediaoppi, medialukutaito, mediaosaaminen, mediakompetenssi; toinen aste, opetussuunnitelmat, liiketalouden perustutkinto, tietojenkäsittelyn perustutkinto
Säilytyspaikka	Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Taidekasvatus
Muita tietoja	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

1	JOHDANTO	1
	Tutkimuksen tarkoitus (4)	
2	MEDIA KÄSITTEENÄ JA TUTKIMUSKOHTENA	6
	Joukkoviestintä (6), Mediat (7)	
2.1	Vanhat ja uudet mediat	7
	Vanhat mediat (8), Uudet mediat (9)	
2.2	Tuotanto, ilmaisu ja vastaanotto	10
2.2.1	Tuotanto	10
2.2.2	Ilmaisu	12
	Audiovisuaalinen kerronta (13), Kuvat, merkit, koodit, symbolit, logot, brändit, hymiöt (14)	
2.2.3	Vastaanotto ja tulkinta	17
2.3	Tutkimusmenetelmistä ja –kohteista	18
3	MEDIAVALMIUDET	22
3.1	Nuoret ja media	23
	Lehdet, kirjat - lukeminen ja näkeminen (25), Tv, radio, elokuva, tietokone - katsominen ja kuunteleminen (26)	
3.2	Mediakasvatuksen käsite ja tarve – tavoitetaito	27
	Taidekasvatus (29)	
3.3	Nuoret ja mediakasvatus	31
4	MEDIAKASVATUS OPETUSSUUNNITELMISSA	34
4.1	Toisen asteen kaupallisten oppilaitosten opetussuunnitelmat	34
4.1.1	Opetussuunnitelman perusteet	35
	Perustutkinnon ja koulutusohjelmien tavoitteet (36)	
4.1.2	Tutkinnon yhteiset opinnot	37
4.1.3	Pakollisiin opintoihin kuuluvat valinnaiset lisäopinnot	41
4.1.4	Tutkinnon yhteiset ammatilliset opinnot ja työssäoppiminen (A)	42
4.1.5	Koulutusohjelmittain eriytyvät opinnot (B)	42
	Valinnaiset opinnot (46)	
4.1.6	Muut opetussuunnitelman otsikot ja määräykset	46

4.2	Peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmat	47
4.2.1	Perusopetuksen opetussuunnitelmat ja mediakasvatus	47
4.2.2	Lukion opetussuunnitelmat ja mediakasvatus	48
	Aihekokonaisuudet (49), Esimerkkejä lukion kursseista (50)	
4.3	Yhteenvedo opetussuunnitelmista	52
5	KYSELYTUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	55
5.1	Tutkimuksen luotettavuus	55
	Tulosten analyysi ja analyysimenetelmät (56), Lomakkeen toimivuus (56)	
5.2	Kohderyhmä ja tutkimuksen toteutus	57
	Toteutus (58)	
5.3	Vastaajien yksilöinti	59
	Vastaajien sukupuoli ja ikä (59), Tehtävä organisaatiossa ja opetusaine (60), Tutkinto ja valmistumisvuosi (60)	
5.4	Mediakasvatus opetuksessa	62
	Määrällinen opetus (64), Laadullinen opetus (65)	
5.5	Mediakasvatuksen tarpeellisuus	68
	Tarpeellisuus kaupallisessa koulutuksessa (70)	
5.6	Oma pätevyys ja lisäkoulutuksen tarve	72
	Lisäkoulutusta (76)	
5.7	Vapaa sana	80
6	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	82
6.1	Kyselytutkimuksen yhteenvedo	83
	Mediakasvatuksen opetus (83), Kauppaopettajien pätevyys (86)	
6.2	Johtopäätökset	88
	Kaupallisen koulutuksen mediakasvatus (88), Taidekasvatuksen keinot (89), Miten eteenpäin? (90)	
	LÄHDELUETTELO	94
LIITTEET	Mediakompetenssi –poster Koulutusrakenne Liiketalouden perustutkinnon rakenne Tietojenkäsittelyn perustutkinnon rakenne Kyselylomakkeen saatteet Kyselylomake Artikkeli	

1 JOHDANTO

Peruskoulun käyneiden toiselle asteelle siirtyvien nuorten median käyttö, median vaikutus heihin ja sitä kautta median opetus askarruttaa minua. Henkilökohtainen kiinnostukseni nuorten mediavalmiuksiin ja opetuksen (opetussuunnitelmien) sisältöihin tulee oman opetustyöni kautta ja siitä, että olen melko monipuolinen median ja kulttuurin eri osa-alueiden hyötykäyttäjäksi sekä kuluttajaksi. Olen pyrkinyt ylläpitämään mielenkiintoani median ja eri taiteenalojen tarjoamiin näkökantoihin uteliaana, välillä kriittisenä ja välillä kriitikittömänä tarkkailijana, sulkematta portteja tai sitoutumatta mihinkään tiettyyn taiteen suuntaan.¹

Opiskelijoiksi toiselle asteelle tulevat ne nuoret, jotka eivät jatka lukioon. Pienillä paikkakunnilla kysymys on jossain määrin keskitason- tai sen alapuolella olevista opiskelijoista². Peruskysymyksiä ovat, millä valmiuksilla noin 16-vuotias peruskoulunsa päättänyt ammatilliset opinnot aloittava nuori selviää tietoyhteiskunnan mediatulvassa ja mitkä taidot hänellä on eritellä, analysoida ja käyttää hyödykseen mutta myös ajanvietteekseen vastaanottamaansa tietoa valmistuttuaan kolme vuotta myöhemmin merkonomiksi (liiketalouden perustutkinto) tai datanomiksi (tietojenkäsittelyn perustutkinto).

Opettajien valmiudet opettaa nuorille mediaan liittyviä lainalaisuuksia samoin kuin voimassaolevat valtakunnalliset opetussuunnitelmat ovat käsittääkseni jossain määrin jääneet kehityksestä jälkeen. Lähes koko 1990-luku tehtiin Suomessa kovasti töitä tietotekniikan teknisten valmiuksien edistämiseksi ja tavoitettavuuden (tietoverkot) varmistamiseksi.³ Teknisistä valmiuksista huolimatta nuorten ja osin myös opettajien taidot käyttää tietoteknisiä viestintävälineitä kriittisesti ovat ymmärtääkseni puutteellisia. Tietotekniikka ja tiedonvälitys, uudet viestintä- ja ilmaisutavat, lyhyesti sanottuna mediat kulkevat opetuksen edellä.

¹ Ensimmäisen kerran säpsähdin ajatukselle katsottuani vuosia sitten James Bond elokuvan "Kun huominen ei tule", jossa mediamoguli yritti saavuttaa maailmanherruutta. Kokemus palautti mieleen 1970-luvulla katsomani toisen elokuvan Fahrenheit 451.

² Tämä tarkoittaa mm. keskiarvoja, joilla sisäänotto oppilaitoksiin tapahtuu.

³ Esimerkkeinä Opetushallituksen Suomi tietoyhteiskunnaksi –hanke 2000, Suomi (O)saa lukea ja Oppiva Ylä-Karjala tienraivaajana -projekti 2000, Kyläteiltä tiedon valtateille.

Nuoret omaksuvat uudet tekniset välineet nopeasti. Nuorten mediankäyttöä on 1990-luvun loppupuolella tutkittu eri tieteissä jo jonkin verran.⁴ Olen myös itse tutkinut vuonna 2000 toisella asteella kaupallisen koulutuksen aloittaneiden nuorten (Pohjois-Karjalassa) tietokoneenkäyttötaitoja ja valmiuksia sekä eri medioiden käyttöä media- ja viestintäkasvatuksen lopputyössäni.⁵ Tietoa ja käsityksiä on vuosituhannen vaihteessa siis olemassa. Tietoisuus, että mediakasvatusta tulisi opettaa, että sitä joillakin paikkakunnilla opetetaan jo esi- ja perusopetuksessa ja että opetus jatkuu osittain lukioissa, on herättänyt kysymyksen toisen asteen opiskelijoiden kohtalosta. Jäävätkö he kokonaan ilman mediakasvatusta antamaa yleissivistystä ja kansalaisvalmiutta, jos sitä ei ole ollut perusopetuksessa tarjolla? Minulle on ollut epäselvää, miten mediakasvatusta toteutetaan opetustoiminnassa.

Nuorten medioiden seuraaminen on pirstaleista ja se voi olla yksipuolista, eikä se myöskään aina ole ajallisesti ja paikallisesti tarjonnan puolesta tasa-arvoista. Elokvateatterit ovat keskittyneet asutustajamiin ja esimerkiksi television ohjelmatarjontaa eri puolilla Suomea on erilaista. Valtakunnallinen Tv-kanava Nelonen ei näy läheskään koko Suomessa, samoin kaapelitelevisiolähetyskeskukset ovat keskittyneet asutuskeskuksiin ja juuri käynnistynyt digitaalinen televisiotoiminta lähetyksineen näkyy aluksi ainoastaan kapealla sektorilla maamme. Maan ääriäidat pääsevät mukaan usean vuoden odotuksen jälkeen. Muu uusmedia, langattomat palvelut, matkaviestimet ja satelliittikanavat ovat sitä vastoin laajalle levinneitä ja runsaasti myös nuorten käytössä tai heidän käytettävissään.

Miten käy kielen - kuihtuuko se vai rikastuu se - mikä on merkkien (mm. hymiöt) ja symbolien (logot ja brändit) merkitys, kuka viestii, millä keinoilla, kenelle, millä tarkoituksella? Miten argumentoida, miten tulkita, kenen muokkaamaa ja kenelle osoitettua tietoa on ja millaiseen arvomaailmaan tieto pohjautuu? Lukutottumukset, luku- ja kirjoitustaito on Suomessa jossain määrin heikentynyt, vaikka PISA-tutkimus⁶ nostikin Suomen peruskoulun käyneet 15-vuotiaat nuoret Euroopan kärkeen.⁷

⁴ Mm. Tampereen ja Lapin yliopistot ovat uuden median tutkimuksen edelläkävijöitä, samoin Taideteollinen korkeakoulu sekä Jyväskylän yliopisto.

⁵ TYT, Hämeenlinna, 15 ov.

⁶ 2001. OECD-maiden koulutuksen vertailututkimus, jonka toteutti Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos yhteistyössä Opetushallituksen kanssa. Yhteenveto tutkimuksesta on myös verkko-osoitteessa <URL:www.jyu.fi/ktk/pisa>. Viitattu 7.6.2002.

⁷ Tutkimustulos on aiheuttanut mm. Saksassa laajaa keskustelua ja kouluolojen arviointia. (Olen lukenut Spiegel Online-julkaisua 01/2002 - 07/2002). <URL:http://www.spiegel.de/unispiegel/studium/0,1518,druck-190817,00.html>. Viitattu 27.5.2002.

Luku- tai kirjoitustaidottomuudesta tuskin on kysymys, koska nuorten viestimet internet ja kännykkä ovat välineitä, joita käytettäessä kommunikoidaan kirjoittaen. Tekstin ymmärtämisestä ei ehkä myöskään ole syytä kantaa huolta, vaan ennemminkin viestinnän ja ennen kaikkea sähköisen viestinnän tarjoamasta sisällöstä ja nuorten valmiudesta tulkita sitä, sen merkityksiä ja tarkoituksia. On uskallettava kysyä, onko opetus ja opetushenkilöstö mukana kehityksessä vai auttamattomasti jäljessä aikaansa tai osittain jopa opiskelijoiden opetettavissa?⁸

Nuoria opettaessa heille tulisi selvittää millaisin tavoittein ja keinoin mediasisältöjä tuotetaan, mihin käyttäjien tarpeisiin ne vastaavat ja miten merkitykset ja vaikutukset syntyvät (kuva, leikkaus, ääni; kerronta, symboliikka jne.). Näissä vaatimuksissa törmätään opettajien valmiuksiin antaa kyseistä opetusta. Esimerkiksi toisen asteen kauppaopettajat ovat oletukseni mukaan keski-ikäisiä⁹ ja siksi sekä koulutuksesta että päteväytymisestä on pitkä aika. Viestintä ja joukkotiedotus eli silloinen media oli vielä 1990-luvun alkupuolelle asti "hallittavissa", mutta viimeinen vuosikymmen ja tietotekniikan nopea kehitys, viestinnän sähköistyminen ja digitaalinen media ovat tuoneet erinomaisen paljon uutta opittavaa ja opetettavaa. Opetustoiminnassa itse tietotekniikka ja sen työvälineohjelmat uusina työvälineinä oli omaksuttava ja otettava omaksi 1990-luvulla. Opettajien aika ja kiinnostus eivät välttämättä riittäneet tutustumaan median uusiin välineisiin ja ilmenemismuotoihin.

Toisen asteen liiketalouden ja tietojenkäsittelyn perustutkinnon opetussuunnitelmat otettiin käyttöön syksyllä 2000. Perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmat ovat jälleen työn alla.¹⁰ Opetushallitus on julkaissut tavoitestrategioita tietotekniikkaa ja tietoyhteiskuntaa sekä niissä tarvittavia kansalaistaitoja koskien. Voidaankin sanoa, että suunnitelmia ja tavoitteita on, mutta käytännön toteutus koulu- ja oppilaitoskentällä on tuntemukseni mukaan kirjavaa. Uusien opetussuunnitelmien ja oppisisältöjen kohdalla konkreettinen sisällön uudistaminen ja sen asianmukainen opetukseen vieminen riippuu merkittävästi yksittäisen opettajan ammattitaidosta, henkilökohtaisesta kiinnostuksesta ja mielenkiinnosta aihetta kohtaan.

⁸ Tämä käsitys on muodostunut kollegojen kanssa keskustellessani ja ammattilehteämme Kauppaopettaja sekä Opettaja-lehteä lukiessani.

⁹ Olen ollut alalla n. 20 vuotta ja osallistunut alan järjestötoimintaan sekä erilaisiin koulutus- ja kulttuuritapahtumiin (subjektiivinen näkemys).

¹⁰ Voimassaolevat opetussuunnitelmat ovat vuodelta 1994.

Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimukseni tarkoitus oli lähestyä aihetta opetuksen kannalta. Sirkku Kotilainen on tutkinut viestintäkasvatuksen toteutumista perusopetuksessa (2000)¹¹, mutta millaisella opetuksella ja missä aihekokonaisuuksissa mediavalmiuksia opetetaan tai opetetaanko niitä kaupallisissa (entisissä ammatillisissa) oppilaitoksissa, mitkä ovat opettajien kiinnostus ja valmiudet opettaa mediaa hehtisessä tieto- ja mediayhteiskunnassa? Näkyykö medialisuus toisen asteen valtakunnallisissa ja oppilaitoskohtaisissa opetussuunnitelmissa? Toisen asteen eri oppilaitokset antavat opetussuunnitelman mukaista opetusta tietotekniikassa, mutta eivät ymmärtääkseni varsinaisesti mediakasvatuksessa, paitsi muutamat käsi- ja taideteollisuus- tai kulttuurialan oppilaitokset, jotka antavat media-assistenttikoulutusta, josta valmistuu ammattityöntekijöitä alalle.

Tutkimuskohteenani olivat toisen asteen kaupalliset oppilaitokset, jotka antavat opetusta niin kutsutulla kaupan ja hallinnon alalla. Tutkimuksen ulkopuolelle jäivät kaikki muut toisen asteen oppilaitokset, esimerkiksi erilaiset ammattioppilaitokset, sosiaalialan- ja maa- ja metsätalouselämyksen oppilaitokset joitakin mainitakseni.

Kyselyni selvitti mediakasvatuksen opetusta toisen asteen kaupallisissa oppilaitoksissa lukuvuonna 2001 – 2002. Halusin tietää, missä aihekokonaisuuksissa ja miten laajasti mediavalmiuksia (medialukutaito, digitaalinen lukutaito, visuaalinen lukutaito jne.) opetetaan ja mitkä ovat opettajien valmiudet opettaa mediakasvatusta muuttuvassa tieto-, media- ja digitaaliyhteiskunnassa. Työhön sisältyi myös merkonomi- ja datanomitutkimuksen opetussuunnitelmien analysointi siltä osin, miten niissä näkyy medialisuus määrällisesti ja sisällöllisesti. Vertasin saamiani vastauksia opetussuunnitelmista löytyneisiin tavoitteisiin ja sisältöihin.

Tutkimuksen toisessa luvussa keskityn viestinnän ja median käsitteiden aukikirjoittamiseen tarkastelemalla muun muassa ns. vanhoja ja uusia medioita sekä niiden tuotannon, ilmaisun ja vastaanoton problematiikkaa. Ilmaisun yhteydessä pohdin joitakin audiovisuaaliseen kerrontaan ja sen vaikutuksiin liittyviä merkityksiä sekä kuvien ja kuvakkeiden, nykyaikamme savumerkkien, käyttöä. Vastaanoton yhteydessä tarkastelen suppeasti ajankäyttöä, havaitsemista ja yleisöjä. Lisäksi luon katsauksen joihinkin viestintään ja mediaan liittyviin tutkimuksellisiin lähestymistapoihin.

¹¹ Ks. myös Kotilainen 1999.

Mediavalmiudet, nuoret ja media tutkimusten valossa on luvun kolme keskeinen sisältö. Yritän avata käsitettä medialukutaito, mitä erilaiset lukutaidot ja -valmiudet tarkoittavat sekä etsiä media- ja taidekasvatuksen yhtäläisyyksiä ja mahdollisuuksia mediakasvatuksen opetuksessa mediakompetenssin saavuttamiseksi taidekasvatuksellisesta näkökulmasta. Pohdin mediakasvatuksen painottamista taide ja kulttuuri -kurssissa, joka on kaikille pakollinen, vaikkakin ainoastaan yhden opintoviikon laajuinen kurssi kaikissa toiseen asteen oppilaitoksissa.

Luvussa neljä luon katsauksen toisen asteen koulutusrakenteeseen ja toisen asteen liiketalouden ja tietojenkäsittelyn perustutkintojen opetussuunnitelmiin. Tarkoitukseni oli löytää niistä mainintoja media- ja viestintäkasvatuksesta sekä taidekasvatuksesta. Vertailun vuoksi tarkastelen valmisteilla olevia perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmia mediakasvatuksen osalta.

Tutkimuksen käytännön toteuttamisen ja tulokset olen selvittänyt luvussa viisi. Vastausten analysointi, kommentit ja johtopäätökset sekä mahdolliset uudet ajatukset, ehdotukset, kysymykset sekä visiot on kirjattu lukuun kuusi.

Lähteinä olen käyttänyt myös epätieteellisiä, ehkäpä populistisia ja työelämälähtöisiä teoksia ja julkaisuja, koska tarkoitukseni oli lähestyä aihetta juuri siinä kontekstissa, jossa toisen asteen opetus tapahtuu. Se vastaa elämäntilannetta ja ajatusmaailmaa, jossa opiskelevat nuoret liikkuvat. Opettajien olisi hyvä tunnistaa ympäristö ja virikkeet, joista opiskelijat saavat vaikutteita ja jossa he elävät: mistä opiskelijat tulevat ja mitä he ajattelevat. Lähdeluetteluun olen lisännyt myös alaviitteissä mainitut teokset. Ne ovat teoksia, joihin olen tutkimuksen eri vaiheissa tutustunut, mutta joihin en ole tekstissä suoranaisesti viitannut. Teokset ovat auttaneet muodostamaan käsityksiä ja laajempaa ymmärrystä mediasta ja ovat mielestäni monipuolisia. Niistä saattaa olla hyötyä samaa aihetta lähestyvälle lukijalla tai tutkijalla.

Aiemmat tämän tyyppiset tutkimukset ovat suuntautuneet nuoriin ja heidän opetukseensa peruskoulussa tai lukiossa, mutta toisen asteen opiskelijat ja oppilaitokset ovat jääneet tutkimusten ulkopuolelle. Uskon työstäni olevan hyötyä kaikille kaupallisille oppilaitoksille ja muille toiseen asteen ammatillisille oppilaitoksille heidän suunnitellessaan yhteisten opintojen- ja ammatillisten opintojen valinnaisten opintojen oppisisältöjä ja niiden painotuksia sekä muita vapaasti valittavia kurssejaan.

2 MEDIA KÄSITTEENÄ JA TUTKIMUSKOHTENA

Yleistermi media on 1990-luvun puolivälin jälkeen yleistynyt kaikessa joukkotiedotuksessa ja -viestinnässä. Nimitystä käytetään puhuttaessa mistä tahansa viestinnästä tai viestintävälineestä ja se on vienyt samalla jalansijaa vanhoilta termeiltä kuten sanoma- ja aikakauslehdet tai radio, televisio ja videot. Tämä johtunee viestinnän sähköistymisestä ja saatavuuden jopa ylitarjonnasta, sekä uusien viestintävälineiden ja -keinojen viimeaikaisesta, nopeasta teknisestä läpimurrosta. Näistä esimerkkeinä ovat internet, matkapuhelimet¹ ja digitaalinen televisio sekä muut 2000-luvun vuorovaikutteiset viestimet. Sirkku Kotilainen ja Ullamaija Kivikuru toteavat mediasta, että se ei enää muodosta omaa erillistä lohkoaan yhteiskunnassa, vaan se nähdään osana kaikkea, ja hänen mielestään jopa median mystifioinnin vaara on todellinen. (Kotilainen, Hankala, Kivikuru 1999, 24.)

Joukkoviestintä

Joukkoviestintä (joukkotiedotus) on yleisviestinnän muoto, jossa sanoma välitetään teknisin keinoin lähinnä yksisuuntaisena viestintänä lähettäjältä vastaanottajalle (Nordenstreng, Wiio 1994, 12). Joukkoviestinnästä on tullut yhä kiinteämpi osa arkipäiväämme. Elämme konkreettisesti ja sananmukaisesti mediatulvan keskellä. Suuret mediatapahtumat Formula 1 -kisoista kansainvälisiin massakonsertteihin ja ihmisten, useimmiten ns. ”julkisten”, mutta myös täysin tavallisten ihmisten, jotka nostetaan tai jotka itse nostavat itsensä julkisuuteen, kohtalot ovat pienessä Suomessakin miljoonien ihmisten kiinnostuksen kohteina niin hyvässä kuin pahassa. Toisaalta samaan aikaan joukkoviestimet kertovat siitä, mitä arkielämässä tapahtuu, millaista on nuoruus tai parisuhde tai yksinäisyys. Olemme tai tahdomme olla massaa, kuulua joukkoon. Unohtaa ei pidä myöskään talousjournalismia tai ”puolueetonta” uutistarjontaa, jotka hallitsevat mediaa monilla kanavilla ja televisiossa parhaaseen katseluaikaan.

On perusteita väittää, että joukkoviestinnän rooli yhteiskunnan eri alueilla, kuten taloudessa ja politiikassa, on kasvanut. Tätä kehitystä täydentävät erilaiset tietokoneen ympärille rakentuneet uudet mediat ja niiden sovellutukset, joista monet eivät ole joukkoviestimiä sanan perinteisessä merkityksessä. Tietoyhteiskunnan ohella on mahdollista puhua mediayhteiskunnasta, joskin molemmat termit ovat enemmän iskulauseita tai laajoja muutoksia kokoavia sateenvarjokäsitteitä kuin analyttisiä ajattelun apuvälineitä. (Kantola,

¹ Käytän jatkossa yksinomaan sanaa kännykkä, joka on juurtunut niin puhe- kuin kirjoitettuun kieleemme.

Moring, Väliverronen 1998, 5.) Virtuaalitodellisuus (tai teko-, kyber-, lumetodellisuus) on yksi tietotekninen ympäristö, jossa toimimme vuorovaikutuksessa. Se on vuorovaikutteinen tietokanta, joka tarjoaa kolmiulotteisia kuvia. Anu Mustosen mukaan tietokoneen tuottamassa keinoavaruudessa syntyy aistimuksia, jotka tuntuvat oikeilta ja synnyttävät illuusion käyttäjän sulautumisesta lumemaailmaan (2001, 156). Siksi uskon, että myös kasvattajien, niin huoltajien kuin opettajien, olisi hyvä tutustua erilaisiin digitaalisiin sovelluksiin ja osallistua nuorille tarjottuihin sähköisiin palveluihin.

Media

Sana media ja sen johdannaiset perustuvat latinan kielen sanaan medium, joka tarkoittaa sekä keskikohtaa että julkisuutta. Sanalla viitataan sekä välittävään ainekseen (esim. kemiassa ja fysiikassa) että julkiseksi tekemiseen, julkaisemisen keinoihin ja välineisiin. Englannin kielessä käytetään yksikkömuotoa medium, joka tarkoittaa yksittäistä kanavaa tai ilmaisuvälinettä ja monikkoa media, jolla viitataan teknisiin viestintävälineisiin kuten radioon, televisioon, lehtiin jne. Medium ei ole kovin hyvin juurtunut suomen kieleen ja media-sanaa käytetään sekä yksikössä että monikossa. (Kantola, ym. 1998, 7.) Suomessa media viittaa sekä yksittäiseen välineeseen että joukkoviestinnän kokonaisuuteen.

Kotilainen on todennut, että media on vuosituhannen vaihteessa muotisana, jota käytetään monissa yhteyksissä jopa perin löyhin liitoksin sanan alkuperäiseen merkitykseen. Hän tarkentaa latinankielistä sanaa medium, joka merkitsee laajasti ilmaisun tapaa ja sitä sosiaalista yhteyttä, jossa ilmaisu on tuotettu, esitetty ja vastaanotettu. Esimerkiksi teatterista on voitu puhua mediumina ennen kuin teknisiä viestintävälineitä on ollut olemassakaan. Joukkoviestinnän tekniset välineet eli viestimet on sittemmin korvattu sanalla media anglosaksisessa kulttuurissa. (Kotilainen ym. 1999, 31.)

2.1 Vanhat ja uudet mediat

Viestimien tekniikan mukaan niitä voidaan kutsua joko nimikkeillä perinteinen (vanha) ja uusi media tai analoginen ja digitaalinen media. Kotilainen toteaa, että vuosituhannen vaihteessa viestimien konvergenssi eli yhdentyminen on tietoteknisen kehityksen myötä ajankohtaista, ja ajan mittaan jako perinteiseen ja uuteen mediaan saattaa käydä tarpeettomaksi, lukuun ottamatta historiallista aikaan liittyvää tarkastelua (1999, 32).

Vanhat mediat

Vielä vuonna 1994, siis vain vajaa 10 vuotta sitten Kaarle Nordenstreng ja Osmo A. Wiio jaottelivat viestinnän kahteen päätyyppiin: kesto- ja pikaviestinnäksi sen perusteella, tapahtuiko sanoman välitys aineen vai energian siirtona. Kestoviestinnässä siirretään ainetta, kuten sanomalehden jakelussa, kun taas pika- eli televiestinnässä siirretään energiaa, kuten televisiolähetyksissä tapahtuu. Kestoviestinnälle on tunnusomaista sanomasta jäävä pysyvä jälki sekä sen välityksen suhteellinen hitaus. Sen muotoja ovat paino- ja tallenne- sekä johdinviestintä. Painoviestinnässä käytetään kynää, kopio- tai painokonetta tai muuta menetelmää, jolla saadaan kestävä jälki johonkin aineeseen. Tallenneviestinnässä kestävä jälki saadaan esimerkiksi filmiin tai magneettinauhaan. Valo-, elokuva ja äänilevy ovat vanhimpia tallenneviestinnän muotoja, videotallenteet ja tietolevyt uusimpia. Pikaviestinnälle on puolestaan tunnusomaista sanoman pikainen katoaminen sekä välityksen suuri nopeus. Johdinviestinnässä käytetään johtoja pitkin etenevää sähkömagneettista energiaa sanomien kuljetukseen. (1994, 10 - 11.)² Viestintätekniiikan kehitys ja langattomat vuorovaikutteiset palvelut ovat lähentäneet viestintämenetelmiä toisiinsa niin, että selvien rajojen vetäminen eri viestinnän tyyppien välille on nykyisin vaikeaa.

Sanoman vastaanottajan ja *"julkisuuden asteen"* perusteella viestintä voidaan edelleen jakaa Nordenstrengin ja Wiion mukaan kahdeksi päätyypiksi: kohde- ja yleisöviestinnäksi. Kohdeviestinnässä sanomalla on vastaanottajiin ja sisältöön kohdistuvia rajoituksia, kuten kohdistaminen tietylle henkilölle tai henkilöryhmälle. Viesti on henkilö- tai ryhmäkohtaista (esimerkiksi hallinnolliset kirjeet). Yleisöviestinnässä sanoma lähetetään suurehkolle, pääasiassa itsevalikoituvalle yleisölle ja sanoma on julkinen (Nordenstreng, Wiio 1994, 12).

Uusi vuorovaikutteinen viestintätekniiikka hajauttaa vastaanottajat eli yleisön. Vielä 1950-luvun alkupuolella "koko Suomen kansa" saattoi kuunnella samanaikaisesti yhtä ainoaa radiolähetystä. Vuosituhannen vaihteessa yleisön mielenkiinnosta ja huomiosta kilpailevat eri sähköviestimet: Yleisradion radio- ja televisiolähetykset, paikallisradiot, MTV³, kaapelitelevisio ja sen välittämät satelliittilähetykset, ääni- ja videotallenteet sekä kotitietokoneiden omat ohjelmat ja tietokonepohjaiset tietokannat (Nordenstreng, Wiio 1994, 19). Kännykät laajoine toimintoineen hajauttavat edelleen yleisön mielenkiintoa ja

² Ks. myös Nordenstreng ja Wiio 2001.

³ Tässä: MTV3.

vievät huomiota vanhoilta viestimiltä. Nykyisin sähköinen viestintä jaetaan myös analogiseen tai digitaaliseen mediaan riippuen niiden lähetystekniikasta.

Eri välineiden viestintätuotteet eivät ole keskenään vertailukelpoisia. Lehdet, kirjat ja tallenteet ovat periaatteessa pysyviä kappaleita, esineitä, kun taas radio- ja televisio-ohjelmat ovat aikaan sidottuja eläviä tilanteita, jollei niitä erikseen tallenneta (Nordenstreng, Wiio 1994, 13). Näin oli siis vuonna 1994. Nyt uudella vuosituhanella esimerkiksi televisiotoiminnassa suoria lähetystyylejä tulee suhteellisen vähän.⁴ Monet ns. suoriksi kokemamme lähetykset ovat nauhoitettuja. Juontajat ottavat huomioon tulevan lähetysajan esimerkiksi ajan ilmaisuissaan. Suoruuden tuntua voidaan lisätä myös esittämällä nauhoitettujen jaksosten välissä joitakin suoria otoksia. Kotitalouksien videokameroiden yleistyminen on tuonut lisäksi huonolaatuisia amatööriotoksia ja niihin perustuvia ohjelmatyyppejä katsojien iloksi, harmiksi ja ihmeteltäväksi, mutta joskus nopeudellaan täydentämään myös uutistarjontaa.

Uudet mediat

Uuden viestintäteknikan piiriin luetaan Nordenstrengin ja Wiion mukaan tavallisesti kaapelilähetystoiminta, satelliittiviestintä, tietokoneverkot, kotitietokoneet ja videotallenteet sekä näiden erilaiset yhdistelmät (1994, 13). 2000-luvulla tämä luettelo on kasvanut sisältäen edellä mainittujen tallenteiden lisäksi muun muassa CD-rom-, kirjoittavat CD-R- ja CD-RW- sekä DVD-levyt. Muita uutuuksia (menetelmiä ja välineitä) ovat kolmiulotteiset tietokonepelit ja -ohjelmat sekä internet, hyper- ja multimedia tai digitaali- ja -televisio ja kännykkä sekä tietokoneiden avulla luodut virtuaalitodellisuudet. Audiovisuaalinen viestintä, nopeat tiedonsiirron tekniikat ja langattomuus ovat mahdollistaneet yleisön muutoksen passiivisista vastaanottajista aktiivisiksi tiedon tuottajiksi ja välittäjiksi. Tämä muutos viestinnässä on mielestäni luonut syyn ja tarpeen opettaa nuorille mediataitoja, kuten ymmärrystä pelisäännöistä, jotta he voisivat toimia vastuullisesti ja mm. tekijänoikeuksia kunnioittaen esimerkiksi uudessa tiedonvälittäjän (tuotanto) roolissaan, ymmärtäen myös kerronnan ja visuaalisuuden vaikutukset vastaanottajaan.

Uuden median mahdollistamassa virtuaalitodellisuudessa on elämyksiä tarjolla välittömästi. Viestintä on yhä enemmän vuorovaikutusta, kaksisuuntaista yhteydenpitoa tai vielä moniulotteisempaa verkkovuorovaikutusta. Vuorovaikutteisuus tuottaakin Mustosen

⁴ Poikkeuksia ovat esimerkiksi monet urheilutapahtumat tai muutamat massa- ja hyväntekeväisyyskonsertit.

mukaan keskeisimpiä psykologisia muutoksia uuden median ja ihmisen suhteeseen. Uusmedian vuorovaikutteisuus tarkoittaa sisältöjen ja reittien valinnan mahdollisuutta, kuvan tai tekstin manipulointia, pelaamista⁵ tai ajatustenvaihtoa toisten ihmisten kanssa⁶. Tarinan lukija voi muuttua kirjoittajaksi, kuuntelija keskustelijaksi ja katsoja taiteilijaksi. Vuorovaikutteisuuden ja eri aisteja yhdistävän luonteensa takia uusmedia tempaa ihmisen tehokkaammin mukaansa ja tuottaa voimakkaampia elämyksiä kuin perinteinen media. (Mustonen 2001, 156.)

2.2 Tuotanto, ilmaisu ja vastaanotto

Mediatutkijat jakavat median sen alkuperäisen latinankielisen selityksen mukaan kolmen osakokonaisuuteen, jotka Kotilainen on kirjannut joukkoviestinnän ilmaisun tavaksi, tuotannoksi ja vastaanotoksi (1999, 37). Nämä kolme elementtiä ovat uusien viestintävälineiden ja -tekniikoiden myötä yhdentyneet, jolloin aina ei voida suoraan vetää rajaa toimijoiden välille. Yksityinen ihminen on perinteisesti ollut vastaanottaja, mutta voi nykytekniikoilla toimia myös tuottajana sekä tekijänä (ilmaisu).

Vuosituhanen vaihteen teollistuneen tietoyhteiskuntamaailman yhtenä tyypillisenä piirteenä pidetään mediatodellisuutta, joka Kotilaisen ja Kivikurun mukaan esiintyy erityisesti taiteessa ja kulttuurissa. Tämä todellisuus syntyy kulttuurisista koodeista ja malleista, joita viestimet tuottavat. Viestimien esittämät ihanteet, elämäntyyli ja muoti ovat alkanee rakentaa myös arkielämää. Yksi mediatodellisuuden piirteistä on julkisen ja yksityisen rajan häilyminen, joskus jopa häviäminen. Samalla mediatodellisuuden ideologisuus on paljon peitetympää kuin aikaisemmin. Ei puhuta yhteiskuntaluokista, korkeintaan identiteeteistä, joita ihmiset vaihtavat yhtenä. (Kotilainen ym. 1999, 24.)

Tarkastelen näitä kolmea ulottuvuutta pääasiassa joukkoviestinnän ja uutisvälityksen kannalta vaikka uudet mediat ovat hyvin paljon laajempi kokonaisuus. Prosessi ja osallistumis- sekä vaikuttamiskeinot ovat kuitenkin samantyyppisiä.

⁵ Esimerkiksi skifi- ja roolipelit.

⁶ Mm. sähköpostit ja Internetin Chat-palvelut ja Tv-Chat.

2.2.1 Tuotanto

Tuotanto kattaa viestimen koko sen sosiaalisen yhteyden, jossa ilmaisu on tuotettu. Esimerkiksi televisio voidaan nähdä tuotantoinstituutiona, joka toimii omien käytäntöjensä ja toimitustyötä koskevien linjauksiensa pohjalta. (Kotilainen ym. 1999, 32.) Tuotantopuolella työskenteli aiemmin vain työssään oppineet ja muutamat koulutuksen saaneet ammattilaiset. Tieto ja informaatio tuotettiin itse ja tiedon hankinnassa käytettiin luotettavia yhteistyökumppaneita. Muokkaus ja näkökanta valittiin aina tiedotusvälineen oman toiminta-ajatuksen pohjalta.

Suomessa tuotanto- ja välitysteknologia on Kivikurun ja Rantasen mukaan maailman nykyaikaisimpia. 1990-luku on tuonut mukanaan reaaliaikaa ja uusia rakenteita. Teknisestä kehityksestään huolimatta Suomen uutisvälitys on toisaalta historiansa vanki. Suomalainen ja kansainvälinen uutisvälitys ovat kiinteästi sidoksissa toisiinsa. Taloudellisten uutisten välityksen merkitys on myös jatkuvasti kasvanut. (Nordenstreng, Wiio 1994, 87.) Tuotantoprosessissa on tärkeää pohtia miten kuvia, ääntä ja tekstiä valitaan, rajataan ja muokataan juuri tässä esityksessä ja tässä mediaympäristössä (Kotilainen ym. 1999, 37).

Seuraava esimerkki uutistuotannosta ja sen luotettavuudesta, ajankohtaisuudesta ja laadusta voidaan mielestäni liittää hyvin myös viihde- tai dokumenttituotantoon. Kivikuru kuvaa median oman tuotannon supistamista, jonka seurauksena suuresta kansainvälisestä tarjonnasta hankitaan valmiita paketteja, jotka sisältävät monen tasoisia ohjelmia. Suomen journalistinen koneisto on hänen mukaansa jo ajat sitten päättänyt, että kansainvälisistä uutistehtaista suomalaiseseen järjestelmään sopivin, paras ja luotettavin on Reuter sekä tekstin- että kuvanvaihdossa, koska Suomi on pieni maa, jolla on resursseihinsa nähden ylisuureksi paisunut mediakoneisto, joka pystyy toimimaan vain pitkälle teollistuneen, kohtuullisen halvan uutistukkukaupan varassa. Oikeastaan vain Yleisradiolla ja Helsingin Sanomilla on varaa omaan ulkomaankirjeenvaihtajaverkkoon, ja silti nämäkin käyttävät tuntuvasti myös vierastuottoista aineistoa. Käytännössä vakiotavara ostetaan yhä harvemmilta uutistoimistoilta ja tulkinta tulee omalta väeltä. Uutiskoneistoamme pyöritetään siis valtaosin tuontitavaralla, joka on alun perin kohdennettu maailmanlaajuiselle yleisölle, mutta jossa toki näkyvät omat journalistiset painotukset. (Luostarinen, Kivikuru, Ukkola 1996, 219 – 220.)

Uutisvälitys sisältää sekä koti- että ulkomaisen uutismateriaalin hankinnan, käsittelyn ja jakelun. Uutismateriaaliin kuuluvat päiväkohtainen uutisaineisto ja –taustat, uutisfilmi- ja kuva-aineisto sekä ns. feature (ns. taustatyyppinen aineisto, jonka ajankohtaisuus- ja sisältökriteerit ovat väljemmät kuin päiväkohtaisessa uutisaineistossa). Uutisvälitykselle on kaikkialla tyypillistä vakiintuneisuuden korostaminen ja muutosten verkkaisuus. Suomen kaltaisessa vanhassa kaksikielisessä ja syrjäisessä maassa nämä ominaisuudet vielä korostuvat, koska välineitä on paljon ja niiden yksilölliset voimavarat rajalliset. (Nordenstreng, Wiio 1994, 76.)

Atk-pohjainen uutistyö ja –arkistointi avaavat uusia mahdollisuuksia toimituksille rakentaa omia tietopankkejaan. Ajankohtaisuuden vaatimukset ovat korostuneet entisestään, ja toisaalta uutistoiminnan kalleus on tullut entistä selvemmin esiin tiukan talouden aikana. Huippuun viety ajankohtaisuuden vaade on johtanut käytännössä siihen, että yksittäiset välineet ovat yhä enemmän uutishankintakoneistojen eli eri uutistoimistojen tarjonnan armoilla, ja tiedonvälittäjän oma tulkitseva portinvartijan rooli supistuu. Seurauksen on ollut uutisrakenteiden karsinta, esimerkiksi kakkoslehdet (mm. Uusi Suomi), ovat Suomessa lähes kuolleet ja ulkomaankirjeenvaihtajien määriä vähennetään jatkuvasti. Vain iltapäivälehdet ovat kasvattaneet volyymiaan 1990-luvulla. Kaikki nämä tekijät yhdessä tarkoittavat, että suomalainen uutisvälitys on keventynyt ja viihteellistynyt. (Nordenstreng, Wiio 1994, 89.)

Uusi viestintäteknologia on tarjonnut mahdollisuuden myös kansalaistason uutisvälitykseen ja -tuotantoon. Tällä hetkellä toimii useita sähköpostia tai telekopioita käyttävää uutisverkkoa eri puolella maailmaa. Joukkoviestinnän ylläpitämä ns. kansallinen päiväjärjestys pirstoutuu yhä pienempiin osiin. Moniarvoisuuden kannalta Nordenstreng ja Wiio pitävät tätä myönteisenä asiana. Yhteisten asioiden hoitoa se heidän mielestään kuitenkin saattaa vaikeuttaa. (Nordenstreng, Wiio 1994, 19.)

2.2.2 Ilmaisu

Ilmaisun tapa tarkoittaa esimerkiksi televisiota ilmaisun välineenä ja ympäristönä, jossa toteutetaan erityyppisiä tv-ohjelmia (Kotilainen 1999, 37). Kaupallisuus ja mainonta sekä pyrkimys vaikuttaa vastaanottajaan, on voimakkaasti mukana lähes kaikessa viestinnässä. Ilmaisun keinot sisältävät yhä useammin ”piilomainontaa”. Ilmaisun näkökulmasta paneudun audiovisuaalisen kerronnan rakenteisiin ja muotoihin: mitä ja miten kuvia, äänen

ja tekstin yhdistelmiä käytetään. Tarkastelen lyhyesti erilaisia tapoja ja keinoja, joilla ilmaisussa voidaan ja pyritäänkin vaikuttamaan. Käsittelen lyhyesti myös semiotiikkaa, joka on tullut filosofian, taiteiden ja kirjallisuuden kautta osaksi mainontaa ja audiovisuaalista kerrontaa sekä sen tutkimusta.

Audiovisuaalinen kerronta

Audiovisuaalisen kulttuurin läpimurto tapahtui Juha Herkmanin mukaan lopullisesti silloin, kun televisio levisi osaksi kotien arkipäivää. Samalla levisi äänellis-kuvallinen mediateknologia. Television myötä myös julkinen kulttuuri audiovisuaalisesti esitettyä tuli osaksi yksityistä ja päinvastoin, kun tavallisen ihmisen arki ja ongelmat tulivat kaikkien katsottavaksi eli julkisiksi (Herkman 2001, 13). Myöhemmin videointilaitteiden kehittyminen ja tekniikan yksinkertaistuminen teki tavallisista ihmisistä aluksi muistojen taltioijia ja vähitellen tarinan kertojia.

Jarmo Valkola mainitsee juuri montaasin (elokuvan leikkauksen) olevan aikamme audiovisuaalisen mediakulttuurin avaintermejä. Sitä voidaan soveltaa lähes kaikkeen audiovisuaaliseen kerrontaan liittyvään havainnointiin, sillä laaja-alaisesti ymmärrettyä montaasin merkitykset näyttävät näinä päivinä vain korostuvan. Elokuvassa montaasin perusta on ihmismielen kyvyssä yhdistää erilliset elementit mielekkäiksi kokonaisuuksiksi. Prosessi ei ole yksinomaan intellektuaalinen, sillä tunteiden ja aistimusten taso on selkeästi mukana, samoin kuin luovan kokemisen kognitiivinen luonne. (Valkola 1999, 11.)

Asiaa voisi lähestyä myös taiteen teoriasta käsin. Lauri Olavi Routila käyttää katsojan kokemukseen liittyvästä ilmiöstä käsitteitä teos- ja myötätodellisuus. Taideteokset ovat materiaalisia esineitä ja ne ilmenevät oman teostodellisuutensa välityksellä, joka on aina sidoksissa materiaaliin ja muodon hahmolliseen kokonaisuuteen. Se välittää katsojan tai kokijan ajatuksia ja tunteita synnyttäen mielikuvia, joita ei teoksesta suoranaisesti voi edes havaita. Kuvaamaansa ilmiötä hän kutsuu transparentiksi, jossa jokin huokuu läpi. Huokuminen on tila, jossa teoksen merkitys olioituu ja katsoja katsoo ikään kuin teostodellisuuden lävitse teoksen myötätodellisuutta. (Routila 1995, 29 - 30.) Routilan tarkastelutapa taideteoksen olemuksesta voisi mielestäni olla myös kuvaus audiovisuaalisesta kokemuksesta aistia olotiloja, joita ei "näe". Sen voi ajatella kuvaavan myös käyttöliittymiä, joiden kautta olemme yhteydessä mm. erilaisiin digitaalisiin laitteisiin

tai ohjelmiin: niiden merkitys olioituu ja käyttäjä hahmottaa visuaalisten "merkkien" kautta niiden myötätodellisuuden, paikkansa ja tehtävänsä.

Kuvat, merkit, koodit, symbolit, logot, brändit, hymiöt

Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja viestinnässä tarvitaan tapoja ja keinoja, joilla voi tehdä itsensä ja asiansa ymmärrettäväksi. Kuvan teho katseen vangitsijana on jokaiselle tuttua. Usein lehdestä, kirjasta tai muusta julkaisusta tulee katsottua vain kuvat ja luettua ehkä kuvatekstit. Muun muassa Mustosen mukaan kuvalla on manipuloiva valta ja taipumus rakentaa erilaisia mielikuvia, jopa kokonaisia identiteettejä (Mustonen 2001, 156).⁷

Joukkotiedotuksen, median, taiteen, mainonnan ja markkinoinnin kautta ja ilmaisun keinoin vaikutetaan vastaanottajaan. Altti Kuusamo väittää, että semiotiikka on osaltaan vaikuttanut siihen, että kulttuurin marginaaliset ja vähäarvoiset seikat ovat tulleet yhtä vakavan huomion kohteeksi kuin korkeakulttuurin parhaat saavutukset. Hänen mukaansa kulttuurin hienosyisimmässä ja kalleimmassakaan tuotteessa ei ole yhtään enempää semiotiikkaa kuin halvimmassakaan, siten semioottinen ei ole mitään objekteissa itsessään olevaa. Kun semiotikalta puuttuu tutkimusobjekti, on sillä sen sijaan käytössään lähestymistapojen arsenaali, jonka pienin yhteinen nimittäjä on merkin käsite. (Kuusamo 1990, 167.)⁸ Kuvat ovat esillä kaikkialla yhteiskunnassa, myös mediassa ja markkinoinnissa. Lars Peterson tarkastelee *Vad använder vi bilder till?* otsikon alla kuvien merkitystä tarpeiden ja toiveiden ilmenemisen kautta, jossa tarve ei ole mitään valmista vaan jatkuvasti muuttuvaa ja siksi vaikeasti tulkittavaa. (Peterson 1995, 35 - 36.)

Saman kielen puhujilla ja saman kulttuurin sisällä sanat ovat sopimuksenvaraisia, vähitellen vakiintuneita ja niitä käyttäessään kaikki ymmärtävät toisiaan. Esimerkiksi sana "tie", joka suomen kielessä on kulkuväylä, on englantia puhuvissa maissa aivan toinen: sen merkitys onkin solmio tai verbi sitoa. Symboli puolestaan on mielivaltaisen tai sopimuksenvarainen merkki eli kielen sana. Sanan merkitys ja kommunikatiivisuus perustuu täysin totuttuun tapaan käyttää kieltä. (Hietala 1993, 32 - 33.)

⁷ Ks. myös Seppäsen 2001.

⁸ Kuusamo tarkastelee esseissään monipuolisesti semiotiikkaa sen eri ilmenemismuodoissa ja merkityksissä niin taiteissa kuin postmodernissa kulttuurissa. Hän haluaa esseillään, joiden yhteisenä nimittäjänä on merkityksen ongelma, luoda katseen kohti kuvien kulttuurista logiikkaa ja katsovaa katsojaa ja tämän ehtoja, mahdollisuuksia ja ennakko-odotuksia. Millaisia merkityksiä kuvissa 'itsessään' on ja mitä niihin projisoidaan. Millaisia luku-ohjeita kulttuurinen esitajunta antaa ja huomataanko nämä lukuohjeet. *"Katsoja katsoo nimenomaan kuvaa, ei Tekijää."* (1990, 5.)

Catharina Elsner käsittelee sanan ja kuvan vuorovaikutusta ja niiden retoriikkaa niin, että kuva voi esimerkiksi kuvittaa tekstiä ja antaa tekstile lisämerkityksen, mutta myös toisin päin. Kuva visuaalisena merkinä ja merkityksenä voi vaikuttaa tekstiin ja tekstistä syntyvään mielikuvaan. Vastaanottajasta riippuen sanan tai kuvan painoarvo tulkinnassa korostuu. (Elsner 1998, 37 - 38.) Semioottinen tarkastelu on mukana myös musiikin tutkimuksessa. Musiikin sisällä voi jostain teemasta tai motiivista tulla jonkun toisen jo aikaisemmin kuullun motiivin ikoninen merkki. Muoto on ääritapauksessa esimerkki sisäisestä ikonisuudesta. (Tarasti 2000, 141.)

Puheen ja äänen, ilmeiden ja eleiden lisäksi ihminen ilmaisee itseään ja tarkoitusperiään jollain yhteisesti sovitulla merkkijärjestelmällä. "Aikojen alusta" lähtien yksi ilmaisumuoto oli käyttää piirustus- ja myöhemmin kirjoitustaitoa. Kuva viestinnän välineenä on kaikkein vanhin informaation tallennus- ja välityskeino. Veijo Hietala palauttaa mieliin kuvallisen ilmaisun ulottuvan merkeistä päätellen ainakin 30 000 vuoden taakse, kun puolestaan kirjoitustaidon iäksi voidaan laskea vain noin 7 000 vuotta. Itse asiassa ensimmäiset kirjoitusmuodot olivat kuvakirjoitusta, eräänlaista sarjakuvaa. (Hietala 1993, 9.)⁹

Kuusamo viittaa, pohtiessaan näkemisen ja tietämisen problematiikkaa, "vanhaan totuuteen" kuvien ja sanojen erosta: kuvat ovat luonnollisia merkkejä, sanat taas perustuvat sopimukseen (Kuusamo 1990, 9). Käyttämämme kirjainmerkit ovat kehittyneet Hietalan kerronnan mukaan erilaisten objektien kuvista. Kiinan kielen joissakin merkeissä on vieläkin, joskin vaivoin havaittavissa niiden mimeettinen perusta. Ja vaikka omat kirjainmerkkimme ovatkin ajan saatossa etääntyneet kuvallisesta taustastaan, niiden välittämä informaatio otetaan vastaan silmien kautta, visuaalisesti. Kyse on eräänlaisista abstrakteista kuvista, joiden merkitys on vain yhteisesti sovittu käytäntö. (Hietala 1993, 9.)

Symbolit ja merkkikieli ovat nykyajassamme korostuneessa ja merkittävässä osassa, jos ajattelemme vaikka mainosten, tietokoneen tai kännykän käyttöä. Tunnettuja yritykset tai tuotteet niiden logojen tai niitä symboloivien merkkien avulla tai tunnistamme kännykän soittajan soittoaänen perusteella. Klassisen modernismin kanta merkin käsitteeseen oli formalistinen ja graafinen. Se käsitti merkin merkinnäksi jollakin vaalealla tai tummalla pohjalla (painted marks). Kun merkki ymmärretään graafisena merkintänä korostetaan sen materiaalisuutta ja sen sisäkkäiset merkitysrakenteet unohdetaan. (Kuusamo 1990, 45.)

⁹ Ks. myös Herkman 1996.

Merkin tai pisteen olemusta ilmaisun ja merkityksen luojana on selitetty jo taidehistoriassa. *”Piste on merkki, joka ei ole jaettavissa osiin”*, Annika Waenerberg¹⁰ viittasi Leon Battista Albertiin ja hänen taidemaalareille antamiin ohjeisiin, joissa määriteltiin mm. piste sekä merkki, viiva ja pinta.¹¹ Vuosituhannen vaihteen yksi uusi ilmenemismuoto on graafiset yritystunnukset, logot monine visuaalisine elementteineen. Naomi Klein osoittaa, että logoista on tullut niin hallitsevia, että esimerkiksi tietystä vaatekappaleesta on tullut edustamansa brändin pelkkä kehikko (Klein 2001, 42).

Televisiomme audiovisuaalinen ilmaisu nojaa myös vakiintuneisiin symboleihin. Seuraamme kuvan ja äänen puolesta täysin ennakoitavia ohjelmia, joilla kullakin on vakiintunut audiovisuaalinen symbolikielensä. Hietalan mukaan symboli ei kuitenkaan tavanomaisessa kielenkäytössä tarkoita peircläisittäin mitä tahansa sopimukseen perustuvaa suhdetta ilmaisun ja tarkoitteen välillä, vaan nimenomaan erityistä vertauskuvaa. (Hietala 1993, 37.) Kuusamo väittää, että se minkä valistus 1700-luvulla oli katsonut olevan läpikuultava media, jonka kautta todellisuus esittäytyy, ja se, minkä modernismi puolestaan on kuvitellut olevan vain symboleja läpi päästämätön puhtaan visuaalinen, välitön ja historian kieltävä ja jopa hurmioon saattava visuaaliseen sulautuminen, olikin lähellä käsitteellisiä prosessejamme; yhtä sopimuksenvaraista kuin mikä tahansa ei-visuaalinen seikka (Kuusamo 1990, 11).

Pekka Loiri katsoo merkkejä graafisina elementteinä, kuten yritysten tunnuksina ja tunnistimina. Logo on tietyn yrityksen nimen vakiintunut kirjoitusmuoto, kun brändi on tavaramerkki, jonka tehtävä on identifioida yksittäisiä tuotteita tai tuoteryhmiä. Tunnukset voi ryhmitellä niiden tehtävän mukaan ikoniksi, indeksiksi ja symboliksi. (Loiri, Juholin 1998, 130 - 13.) Näistä symboli on ”vanhin” tunnus, jonka vastaanottajat tulkitsevat ja tunnistavat samalla tavalla.¹² Klein selvittää, että brändit eivät ole pelkkiä tuotteita vaan ne ovat ideoita, asenteita, arvoja ja elämyksiä. Monet taiteilijat, mediahahmot ja urheilutähdet ovat tulleet innokkaasti yhtiöitä puolitiehen vastaan ja ovat nykyisin yrityksiä siinä missä yrityksetkin. Brändi ei sponsoroi kulttuuria, se on kulttuuria sillä siinä missä ennen myytiin kulttuuria sponsorille tiettyä maksua vastaan, vallitsee nyt yhteistuotteistuksen logiikka: julkkisihmisten ja julkkisbrändien joustava yhteistyö. (Klein 2001, 43.)

¹⁰ Luento Albertin jäljillä TAH609. 19.9.2001. Waenerberg tulkitsi tämän ensimmäiseksi semioottiseksi määritelmäksi, jota semiootikot eivät ole huomanneet?

¹¹ Ks. myös Alberti 1998.

¹² Esimerkiksi soihtu symbolisoi älyn tai kulttuurin valoa, kun lääketiedettä edustaa käärme ja sauva.

Tämän päivän kirjoitusmerkkejä sähköposteissa ja kännyköiden tekstiviesteissä ovat erilaiset hymiöt¹³ ja kirjainlyhenteet¹⁴, joilla pyritään ilmaisemaan mielialaa, asian tärkeyttä ja luotettavuutta tai luottamuksellisuutta. Tekstilyhenteet, jotka eivät ole puhetta eikä kirjoitusta ovat usein myös salakirjoitusta, jolla nuoret pyrkivät eliminoimaan vanhempiensa ja muiden uteliaisuutta.¹⁵ Sanoja yhdistetään, kirjaimia pudotetaan pois. Sähköposteissa isoja kirjaimia ei käytetä ja tekstiviesteissä isoilla kirjaimilla osoitetaan sanaväliä. Sähköpostissa isot kirjaimet ovat huutamista.¹⁶

2.2.3 Vastaanotto ja tulkinta

Tietokonepohjainen media vaikuttaa ihmisten ajankäyttöön. Yleisimmin se imaisee maailmaansa pidemmiksi ajoiksi kuin perinteinen media. Erilaisista Internetin toiminnoista tietokoneet yhdistävä verkkopalvelu www on eniten joukkoviestimen kaltainen ja vastaa mediatarpeisiin monipuolisesti. Koska sen yleisimmät käyttötarkoitukset ovat samat kuin television katselun eli viihde ja mielihyvä, ajan kuluttaminen ja muut ritualistiset käyttötarkoitukset, korvaa se erityisesti television käyttöä. (Mustonen 2001, 157 - 158.)

Ilmaisun vastaanotto Kotilaisen mukaan tarkoittaa sekä itse katselutilannetta että erilaisia tapoja vastaanottaa ja käyttää television ohjelmia (Kotilainen ym. 1999, 32). Kaiken aikaa vastaanotamme ympäristöstämme erilaisia ärsykeitä niin tiedostamattamme kuin tiedostaen. Asettautuessamme tarkoituksellisesti kuuntelemaan tai katsomaan jotain mediaa valmistaudumme siihen "henkisesti", jolloin olemme valppaita ja latautuneita tietysin odotuksin. Mitkä ovat ne visuaaliset merkit, jotka yleensäkin ohjaavat katsettamme ja näkemistämme? Kuusamo käsittelee aihetta laajasti Ernst H. Gombrichin ajatuksia lainaten ja toteaa, että välittöminkin havainto perustuu esikoodatulle konstruktiolle, mikä ei kuitenkaan vähennä havaitsemisen spontaanisuutta. Katsoja ei ole aina tietoinen konstruktiosta, koska visuaalisen havainnon merkkiluonne pystyy tavallaan peittämään itsensä ns. *"luonnollisen näkemisen kaapuun"*. (Kuusamo 1990, 16.)

Kotilainen tarkastelee vastaanoton näkökulmasta erilaisia tapoja tulkita ja käyttää esitystä ja mediaa: miten minä nähtyä, kuultua tai koettua itse tulkitseen ja miten muut sitä tulkitsevat? (Kotilainen ym. 1999, 36 - 37.) Kirjallisen kulttuurin tutkimuksen edustajat

¹³ :-) tai ;-) tai :-(jne.

¹⁴ Esimerkiksi LOL tarkoittaa "Joo joo on tajuttoman hauskaa" (laughing out loud) tai CU "nähdään" (see you).

¹⁵ Kirjesalaisuuden pitäisi kuulua myös tekstiviesteihin.

¹⁶ Ks. Kasvi 2002.

käyttävät myös em. termiä, jolla halutaan kuvata ja selittää yksilön valmiuksia tulkita ja toteuttaa median viestejä (Kotilainen ym. 1999, 31). Vastaanottaja voi samaistua tai torjua näkemäänsä¹⁷. Yleensä oma kokemusmaailma, eletty elämä jäsentää ja vaikuttaa kuultuun, nähtyyn ja koettuun. Monet yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät vaikuttavat vastaanottajiin ja yleisöjen syntyyn. Herkman tarkastelee ilmiötä ja tiedonvälityksen merkitystä 1800-luvun perspektiivistä, kun teollistuminen ja kaupungistuminen lisäsivät ihmisten vapaa-aikaa. Nyt mediateknologian myötä totuuksien määrittely on siirtynyt populaarijulkisuuteen ja tiedonvälitys sekä viihde on luonut yleisöjä, jotka ovat aiempaa suurempia, mutta anonyymeja. Kuitenkin käsitykset yleisöstä ovat aina sidoksissa kulttuurihistorialliseen kontekstiin ja ne muuttuvat ajan teknologisten, ideologisten ja yhteiskunnallisten painotusten mukaan. (Herkman 2001, 157.)

Yhä laajempien ja laajempien yleisöjen valintoja pyritään mittaamaan jatkuvasti ja aina tarkemmin. Kuitenkin vastaanottajien maut ja arvostelmat vaihtelevat suuresti ja yhtenäisyleisön sijaan mediaesityksiä seuraa fragmentoituneiden osayleisöjen valikoiva joukko. Mediatuotanto vastaa tähän tekemällä osayleisöille räätälöityjä mediaesityksiä ja tavoittelemalla suuria yleisöjä markkinointikampanjoilla ja tekemällä genrehybridejä, joiden uskotaan vetoavan samanaikaisesti eri yleisösegmentteihin edes joltain osin. Faktan ja fiktion välisten rajojen hämärtyminen, ihmissuhteiden tulo osaksi useimpia television draamasarjoja ja yhteisösarjojen moninainen päähenkilöys kielivät televisiotuotannon yrityksistä saavuttaa suuri yleisö fragmentoituneiden yleisöjen aikana. (Herkman 2001, 161.)

2.3 Tutkimusmenetelmistä ja -kohteista

Len Masterman tarkastelee mediaa ilmiönä välttääkseen välineiden (televisio, elokuva, jne.) pirstaloitumisen pelkiksi erityspiirteiksi.¹⁸ Median ja sen tuotteiden analyysi tarjoaa kiinnostavan perspektiivin yhteiskunnan ja kulttuurin muutosten tutkimiseen. Mediatuotteiden analyysi tarjoaa myös pohjan mediakritiikille tai mediakasvatukselle, sillä ilman analyysia ne jäävät helposti yleisiksi fraaseiksi tai omien ennakkokäsitysten todisteluksi. Tämä vaara on tietysti läsnä myös media-analyysissa, joka perustuu aina vahvasti tutkijan tai lukijan subjektiivisille tulkinnoille. (Kantola, Moring, Väliverronen 1998, 6.) Kulttuuritutkimuksellinen ote mediatutkimuksessa merkitsee Hietalan mukaan

¹⁷ Kirjoitan näkeminen, mutta audiovisuaalisessa ympäristössä ovat lähitulevaisuudessa kaikki aistit käytössä ja kokemus tulee niiden yhteisvaikutuksena.

¹⁸ Ks. Masterman 1989.

painopisteen siirtymistä tekstianalyysistä kohti katsojaa ja empiiristen katsojatutkimusten tärkeyden näkemistä myös humanistisessa tutkimuksessa (Koivisto, Hietala 1998, 37).

Termit mediatutkimus tai media-analyysi ovat lyhyempiä ja helpompia kuin vanhat termit joukkoviestintätutkimus tai joukkoviestinnän analyysi. Taiteentutkimuksesta vaikutteita saaneessa mediatutkimuksessa korostetaan median luonnetta ilmaisumuotona tai todellisuuden hahmottamisen tapana. Monet uusista taiteellisista ilmaisumuodoista kuten hypermedia tai tietokonepelit, eivät ole perinteisessä mielessä viestimiä, varsinkaan joukkoviestimiä. Kulttuurintutkimuksessa on pyritty yhdistämään näitä lähestymistapoja tutkimalla viestimiä myös merkitysten muodostamisen ja todellisuuden hahmottamisen keinoina tai ympäristöinä. (Koivisto, Hietala 1998, 7.)

Esa Välvärronen on paneutunut mediatekstin tulkintaan ja selvittää viime vuosikymmeninä mediatutkimuksen saaneen paljon vaikutteita erityisesti kielitieteestä, kirjallisuuden ja taiteen tutkimuksesta sekä sellaisilta poikkitieteellisiltä tutkimusaloilta kuten semiotiikasta, retoriikan tutkimuksesta ja diskurssianalyysistä. Yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden rajat ovat 'liudentuneet' ja myös yhteiskuntatieteet ovat alkaneet tutkia kohteitaan kielellisinä ja tekstuaalisina. Hänen mielestään diskurssien erittelyn ei tarvitse olla pelkästään oppinutta akateemista sanailua tai tekstin sisältämien merkitysten, merkityspotentiaalien hienosyistä tulkintaa, vaan parhaimmillaan se tuottaa myös uusia kiinnostavia havaintoja mediasta tai sen tavoista jäsentää todellisuutta ja puhutella yleisöä, jolloin tulkintaa on lavennettava teksteistä konteksteihin, itse tuotteista niiden tuotantoon ja käyttöön. (Kantola ym. 1998, 14.)

Teorian on pystyttävä Valkolan mukaan luomaan rationaalisia argumentteja tuekseen. Tällöin näkökulma liikkuu jossain kritiikin ja teorian välimaastossa. Havainnolliseen teorianmuodostukseen tarvitaan erityistä historiallista sensitiivisyyttä. Havainnoijan on pystyttävä mahdollisimman herkästi aistimaan ja tulkitsemaan historiassa liikkuvia ja sitä kautta merkityksellisiä ilmiöitä. Historiassa on runsaasti normeja ja tyylejä sekä käytäntöjä, joiden ylitse havainnoijan tulisi kyetä näkemään. (Valkola 1999, 9.)

Samalla kun viestinnän tutkimus imee muilta aloilta metodeja ja käsitteitä, nousee sen oma tutkimuskohde – joukkoviestinnän tuotteet, kulutus ja tuotanto – koko yhteiskuntaa koskevan keskustelun keskiöön. Tekstintutkimuksen keskeisiä käsitteitä ovat representaatio, diskurssi, intertekstuaalisuus ja genre. (Kantola, ym. 1998, 9.) Tieteiden

välisestä tutkimuksesta kertoo myös se, että Sibelius-akatemiassa on tehty väitöskirja mediakasvatuksesta.¹⁹ Mediakasvatusta voidaan esitellä vaihtoehtoisilla käsitteillä, koska tätä aluetta tutkitaan ja opetetaan monen eri tieteen piirissä. Mediakasvatusta sisältyy ainakin audiovisuaalisen kulttuurin ja elokuvatiiteen, kasvatustieteen (opettajankoulutuksen), tiedotusopin ja taiteen tutkimuksen opinto-ohjelmiin. (Kotilainen ym. 1999, 31.)

Tunne on ihmisen psykologian ydin, joten psykologiatieteessä on paljon luontevia teoreettisia välineitä mediasuhteen tarkasteluun (Mustonen 2001, 5). Ihmisen ja median suhteita ja median vaikutusta tutkitaan mediapsykologian avulla. Tiedostamalla oma mediasuhde ja harjaannuttamalla medialukutaitoa on mahdollista nauttia mediasta ilman pelkoa sen ylivallassa ja mahdollisista negatiivisista vaikutuksista. Yksi tutkimuskohde on katsojan identiteetti. Selitettäessä median osuutta identiteettityössä mediakeskeiset näkökulmat (esimerkiksi sosiaalisen oppimisen teoria) korostavat mediasisältöjen osuutta enemmän kuin yleisökeskeiset teoriat (kuten kognitiivinen näkökulma), jotka pitävät mediankäyttäjän tulkitsevaa roolia ensisijaisena myös identiteettivaikutuksia tutkittaessa. Minäkäsityksiä verrataan usein tutkaan, jolla luotailemme ympäristöämme, määritämme omaa suhdettamme maailmaan ja suuntaamme toimintaamme. Minäkuva tai identiteetti toimii kuin filtteri, jonka kautta seulomme kiinnostavia havaintoja ja joka auttaa meitä valikoimaan, tulkitsemaan ja hallitsemaan informaation tulvaa. (Mustonen 2001, 121.)

Semiotiikan merkitys taiteen ja myöhemmin median metodeihin on ilmeinen. Hietala muistuttaa monien symbolin ominaisuuksia sisältyvän myös realistiseen, mimeettiseen kuvalliseen viestintään. Renessanssiajalta periytyvä perspektiivioppi asettaa puolestaan omat sääntönsä kolmiulotteista näköhavaintoa jäljittelevälle kaksiulotteiselle kuvalle. Maalaustaiteessa erilaiset -ismit ja tyyliuunnat noudattavat omia vakiintuneita symbolikoodejaan, joita tarkastelemalla perusteella asiantuntija kykenee suhteellisen usein ja vaivatta paikantamaan ja ajoittamaan yksittäisen maalauksen. (Hietala 1993, 36.) Elokuvatutkimus on yksi tapa lähestyä mediaa ja sen perinne on varsin vahvasti kytkeytynyt myös mediatutkimukseen. Kuusamo puolestaan toteaa, että enää ei ole olemassa mitään jakoa semioottiseen ja ei-semioottiseen elokuvatutkimukseen, koska jo itse tutkimuksen peruskäsitteistö on ammennettu semiotiikasta (Kuusamo 1990, 5).

¹⁹ Sara Sintonen. 2001. Mediakasvatus ja sen musiikilliset mahdollisuudet. Sibelius-akatemia musiikkikasvatuksen osasto. Helsinki.

Koivisto ja Hietala ovat koonneet erilaisia mielenkiintoisia lähestymistapoja audiovisuaalisen tutkimuksen kentältä. Esimerkiksi kotimaisten viihdesarjojen²⁰, joiden merkkeinä on traditionaalisen ja modernin arvo- ja asennemaailman välinen käymistila, käytetään usein ideologiakriittistä tutkimusta, jossa lähestymistavan tunnusmerkki on kiinnostus laajoihin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin prosesseihin ja medioita tarkastellaan suhteessa modernisaatioon, yhteiskunnan rakennemuutoksiin tai yksilöllistymiseen. (Koivisto, Hietala 1998, 11.)

Uudemmassa mediatutkimuksessa näkyy kysymys, miten televisio instituutiona ja yksittäisinä ohjelmina suhteutuu laajemmin kulttuurisiin prosesseihin. Koivisto viittaa saksalaiseen Habermasiin, joka on analysoinut valistuksen luonnetta kulttuurisena rationalisoitumisena, joka luo uhkia ja mahdollisuuksia.²¹ Ongelmana on välineellisten rakenteiden tunkeutuminen arkielämään sekä poliittisten instituutioiden ja tiedonvälityksen keskeinen rooli, jotka kaikki toimivat rahan ja vallan avulla. Siksi on herännyt kysymyksiä myös medioiden demokraattisuudesta sekä niiden roolista yksityisen ja julkisen rajan muuntajana. (Koivisto, Hietala 1998, 13)

²⁰ Esimerkkinä Puhtaat valkeat lakanat.

²¹ Ks. myös Habermas 1994.

3 MEDIAVALMIUDET

Tarkastelen tässä luvussa nuoria ja heidän mediankäyttöään joidenkin tutkimusten valossa sekä mediakasvatusta ja sen eri rinnakkaistermejä, mukaan lukien taidekasvatuksen. Käsitteen mediakasvatus sisältö ja tavoitteet eli saavutettava taito ovat hyvin moniselitteisiä ja hämmentäviä. Yhteistä kaikkien tutkijoiden ja kasvattajien hyväksymää tai omaksumaa nimeä ei ole käytössä. Yleinen tavoite lienee kuitenkin selkeästi sellaisen medialukutaidon hallinta, että kaikilla ihmisillä olisi aktiivinen ja kriittinen mediavalmius kohdata media sen eri ilmenemismuodoissa: valmius, jossa mukana on tunne, äly, tietämys liitetynä kokemukseen; joka avaisi uusia merkityksiä sille, minkä ennen ajatteli olevan tuttua ja joka lisäisi elämänhallintaa ja itsetuntemusta eli mediakompetenssia. Myös medialukutaito on moniselitteinen ja sen nimestä on keskusteltu mm. perusopetuksen opetussuunnitelmatyön yhteydessä.¹ Tästä luvusta ja opetussuunnitelmista (Liiketalouden ja Tietojenkäsittelyn perustutkinto) sekä kyselytutkimukseni tuloksista yritän löytää media- ja taidekasvatuksellisia ulottuvuuksia ja keinoja, joita voisi käyttää myös opetustoiminnassa.

Käsitteiden aukikirjoittaminen auttaneen hahmottamaan tarvittavia mediavalmiuksia niin, että, ennen kaikkea nuoret osaavat ottaa viestimet "haltuunsa" ja poimia juuri oleellisen tilanteeseen sopivan tiedon median tarjoamasta viestien runsaudesta valintoja varten, kuten kuinka tunnistaa lähettäjä tai hänen tarkoitusperänsä? Nuoren olisi tunnettava taustoja voidakseen tehdä valintoja ja välttää mahdollisesti yksipuolista tai toisaalta liian monipuolista, sekavaa ja joskus mieltä hämmentävää mediatarjontaa. Edes Suomessa emme ole alueellisesti tai välineellisesti tasa-arvoisia mediatarjonnan ja mediavalmiuksien suhteen saati, jos ajattelemme tilannetta maailmanlaajuisesti.

Nykyihmisellä olisi oltava kansalaisvalmius ja samalla kansalaisoikeus kohdata mediat ja toimia tietoyhteiskunnan täysivaltaisena, osaavana jäsenenä. Mitä nämä valmiudet ovat? Tietoyhteiskunta ei ole yhtä kuin media- tai virtuaaliyhteiskunta, joskin termejä voi ja jossain määrin niitä myös käytetään samansisältöisessä merkityksessä. Tietoyhteiskunta on mahdollistanut sen, että "jokainen" meistä voi olla samanaikaisesti tiedon tai viestin tuottaja ja välittäjä sekä sen kuluttaja tai tiedon vastaanottaja.

¹ Suullinen tieto: Pirjo Sinko, Opetushallitus. ITK'02 Hämeenlinna, 17.4.2002. (Lukio tulee käyttämään termiä mediaosaaminen. Lukutaito muissa kielissä, vrt. englanti tai saksa, merkitsee muutakin kuin konkreettista tekstin lukemista ja sen ymmärtämistä.)

Hieman provosoivasti voi myös kysyä, voisiko tai pitäisikö mediaa vältellä, paeta, sulkea pois ns. normaalista päiväjärjestyksestä; yrittää vetäytyä suojaan median loputtomasta tarjonnasta tai julkisuuden kaiken paljastavalta katseelta. Pystyisimmekö hylkäämään uudet viestimet ja niiden tarjoaman globaalisen kulttuurin, jossa vaarana voi olla samankaltaistuminen, tasapäistäminen ja valtavirtojen näkökantojen leviäminen sekä elämäntapojen ja arvojen sulautuminen *”kolmeksi M:ksi”*: MTV², Macintosh ja McDonalds. Pystyisimmekö palaamaan perinteisten ns. korkeakulttuurin muotojen, kuten kirjallisuuden, kuvataiteen, klassisen tai vakavan musiikin pariin, jolloin ehkä olisimme vahvempia säilyttämään oman kulttuuriperintömme. Olisiko se mahdollista, olisiko se edes tarpeellista?

Klaus Oesch näkee digitaalisen maailman kutoutuvan ympärillemme. Sen avulla voi oppia tutkimaan vielä tuntematonta ja odottamatonta tai jotain mahdollista. Digitaalisuus ympäröi pientä osaa maailman vähemmistöstä, joka kuitenkin pyrkii hallitsemaan jatkuvasti kasvavana ja kehittyvänä globaalina koneena. ”Maailma” elää informaatiosta. Tämä kehitys on uhka niille, jotka eivät tunne toimintaperiaatteita ja mahdollisuus niille, jotka osaavat käyttää ja hallita digitaalista mediaa. (Oesch 1993, 310.)

3.1 Nuoret ja media

Kiistämättä medialla on, kuten edellisessä luvussa ilmeni, tärkeä osa ja suuri merkitys nyky-yhteiskunnassa. Se on läsnä lähes kaikessa toiminnassamme, jatkuvasti jopa yötä päivää, varsinkin jos emme osaa käyttää Sulje-painiketta. Sananmukaisesti elämme median maailmassa. Media vie päivittäisestä työ- ja vapaa-ajastamme suuren palan. Marja Saanilahden tutkimuksen mukaan käytetyimmät joukkoviestimet ovat televisio, video ja tietokone oheislaitteineen. Televisio on erityisesti tyttöjen suosikkiväline, kun taas pojat hakeutuvat mieluiten tietokoneen pariin. Erityisesti pojat kokevat tietokoneen itselleen kaikkein tärkeimmäksi välineeksi. (Saanihahti 1999, 138 - 140.)

Koen, että kulttuuri, jossa elämme on monella tavalla mediakulttuuri. Medialla voi olla keskeinen paikka kansallisen identiteetin muotoutumisessa.³ Media vetoaa voimakkaasti suurten positiivisten ja negatiivisten tunne-elämysten kautta kansalliseen tietoisuuteen⁴ ja

² Tässä: Music TV. <URL:http://ijea.asu.edu./v2n3/>. Viitattu 18.3.2002; Paul Duncum. Theoretical Foundation for an Art Education of Global Culture Volume 2 Number.

³ Ks. myös Barber 1996.

⁴ Esimerkkini ovat urheilusta: jääkiekon MM-kulta vuonna 1995 tai Lahden MM-hiihdot keväällä 2001 ja niissä paljastunut, edelleen jatkuva doping-skandaali.

antaa mahdollisuuden kansallisen identiteetin peruskivenä oleville kollektiivisille ”mekemuksille.”

Klein kirjoittaa kulttuurisen identiteetin yhteydessä käsitteestä ”globaali teini” ja toteaa, etteivät kaikki ole innokkaita myöntämään omaa kulttuuriaan ja kansallisuutta muoti-ilmiöksi, jota voisi halujen mukaan vaihdella. Hänen mukaansa mm. sotia käyneet maat yleensä pyrkivät suojelemaan kansallista perinnettään. Samalla on muistettava, että maailman väestöstä neljäsosa on niin köyhää, että heidän on lähes mahdoton päästä edes mukaan globaaliin menoon. Kehittyneiden maiden nuoret ovat markkinoiden suuri globaali toivo, koska kaapeli-tv ja merkkituotteet ovat heidän ulottuvillaan. Nimenomaan logoja hinkuvasta keskiluokan nuorisosta, joka kuten Klein asian ilmaisee suorastaan tihkuu intoa mukautua median luomaan muottiin, on tullut globalisaation vahva symboli. (Klein 2001, 120.)

Herkman näkee tilanteen kutakuinkin skitsofreenisena. Media on koko ajan näkyvämmiin ja rakenteellisemmin osa arkea ja yhdistää läsnäolollaan suurempia ihmisjoukkoja kuin koskaan aiemmin. Samoin mediamaisema on moninaistunut ja sirpaloitunut erilaisiin arvo- ja tyyliuuntauksiin, jotka kilpailevat keskenään. Digitalisoituminen hämmentää entisestään, koska se antaa aiempaa useammille mahdollisuuden osallistua ja tehdä itse mediaesityksiä, muuttua ”yleisöistä tuottajiksi”. Samalla digitaalisuus kuitenkin myös lisää mahdollisuuksia yleisöjen tarkempaan kontrolliin: digitaalisten käyttöliittymien (internet, kännykkä, digi-tv) käytöstä jää jälkiä, joita voidaan seurata tarkemmin kuin analogisen median (televisio, radio) käyttöä. (Herkman 2001, 161.) Nuoret ovat jo melko monipuolisia ja taitaviakin tietokoneen käyttäjiä. He liikkuvat, surffailevat Internetissä ja jättävät paljon jälkiä. Heidän jäljittämisenä kaupallisiin tarkoituksiin voi kuitenkin olla hankalaa, koska nuoret osaavat liikkua verkossa anonyymeinä ja eri rooleissa. Koneen jälki jää, mutta käytetty tietokone on melko usein oppilaitoksen tai muun julkisen palveluntarjoajan, esimerkiksi kirjasto, nettikahvila tai kioskipiste, laite ja tällöin varsinaisen käyttäjän tunnistaminen on hankalaa.

Mitkä ovat nuorten valmiudet kohdata mediaa? Tutkimukset kertovat heidän monipuolisesta ja yhä enemmän muusta harrastus- ym. toiminnasta aikaa vievästä median käytöstä: Kotilainen on tutkinut lasten ja nuorten median käyttöä sekä peruskoulujen ja lukioiden opettajien valmiuksia opettaa mediakasvatusta. Minna-Riitta Luukka (ym.) on tutkinut sanoma- ja verkkolehti-journalismin paikallisuutta, yhteisöllisyyttä ja asemaa nuorten

media-arjessa.⁵ Itse olen tutkinut omien opiskelijoitteni tietoteknisiä valmiuksia ja median käyttötottumuksia. Tilastokeskus suorittaa mm. joukkoviestintätutkimusta kahden vuoden välein. Viimeisin tutkimus on vuodelta 2000.⁶

Lehdet, kirjat - lukeminen ja näkeminen

Sanomalehdet kuuluvat vielä sekä Kotilaisen että Luukan tutkimusten perusteella lasten ja nuorten arkeen. Kotoa muutto vähentää lehden lukemista ja mielenkiinto suuntautuu elämän muille sektoreille. Lehtien vuosikerrat ovat kalliita. Iän myötä kiinnostus puolueettomaan sanomalehteen palautuu. Itse sain samansuuntaisia tuloksia. Sanomalehteä luetaan ja selailaan lähes kannesta kanteen kun se tulee kotiin. Kirjojen lukeminen oli vähäistä. Neljännes vastanneista ei lukenut ollenkaan kirjoja ja poikia näistä vastanneista oli viidennes. (Varpiola 2000, 11.) On kuitenkin muistettava, että oman tutkimukseni kohdejoukko oli pieni ja muodostui ainoastaan Pohjois-Karjalassa opiskelevista toisen asteen kaupallisen koulutuksen opiskelijoista Lieksassa, ja Joensuussa (amk).⁷ Annikka Suoninen tarkasteli montako kertaa viikossa viestimiä käytetään ja hänen tutkimuksensa mukaan noin 19-vuotiaat lukivat lehtiä eniten ja keskimäärin 4 päivänä viikossa. Tytöt lukivat hänen tutkimuksessaan vähiten sanomalehtiä. (Luukka ym. 2001, 29.)

1980- ja 90-luvun tutkimukset osoittavat, että tarjonnan lisääntyminen yhdellä mediasektorilla on lisännyt yleensä median käyttöä mutta se ei ole vähentänyt käyttöä jollain toisella sektorilla. Sanoma- ja aikakauslehtiin käytetty aika on tutkimusten mukaan pysynyt ennallaan. Vaikka lukemiseen kokonaisuutena käytetty keskimääräinen aika ei ole vähentynyt, ajankäyttötutkimusten lähempi tarkastelu osoittaa tämän tiedon varaan tuudittautumisen petolliseksi: nuorten – ja nimenomaan nuorten miesten – lukemiseen käytetty aika on jatkuvasti vähentynyt. (Nordenstreng, Wiio 1994, 27.) Uusmedia ei Luukan mukaan ole ottanut uutismedian asemaa, vaan TV ja sanomalehdet olivat nuorten ykkösmedioita uutisista puhuttaessa. (Luukka ym. 2001, 267.)

⁵ Ks. myös Saanilahti 1999.

⁶ <URL:http://www.stat.fi/tk/el/kva_joukkoviestinta.html>. Viitattu 21.4.2002. Tutkimusten lisäksi tarjolla on tutkimusaiheisiin liittyviä julkaisuja.

⁷ Kysely oli kaksijakoinen. Toisaalta selvitin tietokoneen käyttötaitoja ja -tapoja ja toisaalta median käyttöä. Median käyttöä koskevat tulokset herättivät kiinnostukseni ja haluni jatkaa juuri median parissa työskentelyä. Mieleeni jäi monia avoimia kysymyksiä. Nuoret käyttivät ns. uusmediaa eli internetiä ja kännykkää erittäin paljon. Samoin television ja videoiden katseluun käytettiin runsaasti aikaa, mutta muiden, lukemista vaativien medioiden, kuten sanoma- ja aikakauslehtien sekä perinteisten kirjojen lukeminen oli vähäistä. Nämä mediat vaativat käyttäjältään keskittymistä, hiljaisuutta. Sattumaako?

Nuorten lukutottumuksissa tapahtui mielenkiintoinen muutos syksyllä 2001. Sanomalehden suosio tiedon välittäjänä ja luotettavana tiedotuskanavana kasvoi ensimmäistä kertaa 20 vuoteen.⁸ Kuitenkin televisio oli edelleen tärkein tiedonvälitysväline ja kolmas oli Internet.⁹

Tv, radio, elokuva, tietokone - katseleminen ja kuunteleminen

Suonisen mukaan nuorten ehdottomasti useimmiten käyttämä media oli televisio. Sitä käytettiin lähes päivittäin (89 %) ja innokkaimmat käyttäjät katsoivat televisiota kuutena tai seitsemänä päivänä. Nämä käyttäjät olivat 13 - 15-vuotiaita, seuraavana käyttäjäryhmänä olivat 17 - 19-vuotiaat. (Luukka ym. 2001, 28.) Television parissa vietetty aika arkipäivisin oli noin 3 tuntia ja viikonloppuisin 4 - 5 tuntia (2001, 49). Oma tutkimukseni oli samansuuntainen, vaikka kysymyksenasettelu ei ollut samanlainen kuin Suonisella. Keskimääräinen TV:n katseluaika oli kolme tuntia päivässä. Tietokoneen parissa oltiin kesimäärin yli tunti päivässä. Tietokoneen kanssa paljon aikaa kuluttavat olivat alle 17-vuotiaat ja heidän viettämänsä aika koneen ääressä oli lähes 2 tuntia. Kaikkiaan median parissa vietetty aika päivässä oli mielestäni melko suuri, keskimäärin 6 - 7 tuntia, ja "suurkäyttäjät", joita vastanneista oli noin neljännes, viihtyivät eri medioiden parissa yli 8 tuntia päivässä. (Varpiola 2000, 12.)

Suhteellisen nuoren ikänsä vuoksi musiikkivideolla ei ole vielä pitkää tutkimustraditiota verrattuna elokuvaan tai kirjallisuuteen. Elokuva- ja kirjallisuustutkijat ovat kiinnostuneet musiikkivideon muodosta ja sisällöstä sekä korkea- ja populaarikulttuurin sekoittumisesta, kun taas kulttuurintutkijoita ovat innostaneet katsojien identiteetin rakentuminen, ihmisen samaistumisen mahdollisuudet ja lainalaisuudet. (Koivisto, Hietala 1997, 39 - 40.) Tutkiessaan nuorten musiikkivideoiden käyttöä, on Modinos huomannut, että useimmat nuoret katselevat musiikkivideota kokonaisuutena, eikä sen visuaalinen aines tai musiikki hallitse katselemista tai kuuntelemista (Koivisto, Hietala 1997, 45).

Kännyköiden, kotitietokoneiden ja internetliittymien peitto keskisuomalaisnuorten arjessa on merkittävä. Oma kännykkä oli 85 %:lla ja joka kolmannesta kodista oli mahdollisuus mennä Internetiin. Pojat elävät tyttöjä enemmän uusmediamaailmassa, koska heillä on

⁸ Syyksi oletettiin 11.9.2002 terrori-isku World Trade Centeriin New Yorkissa.

⁹ Valtakunnallinen nuorisotutkimus VII. 2001 (17.9. - 15.10.) Taloustutkimus. Sanomalehtien Liiton toimeksianto.

tyttöjä useammin esimerkiksi pelikonsoli. Nuoret näyttävät elävän enemmän audiovisuaalisessa maailmassa kuin painetun sanan ääressä. Tässä näkyy selvän ero tyttöjen ja poikien suhteen, sillä pojat näyttävät arvostavan kuvaa, liikettä ja tehosteita tyttöjä enemmän. (Luukka ym. 2001, 264 - 266.) Oma tutkimukseni (2000) tukee Luukan esille tuomia omistus- ja käyttötilastoja sekä tyttöjen vähäistä kiinnostusta tietokonepeleihin.

3.2 Mediakasvatuksen käsite ja tarve - tavoitetaito

Viittasin jo aikaisemmin vaikeuteen tulkita ja ymmärtää sanaa mediakasvatus. Sitä käytetään runsaasti, mutta sisältö vaihtelee puhujasta riippuen. Päämääränä ja tavoitteena joukkotiedotus-, viestintä-, ilmaisu- tai mediakasvatuksella tai -opilla ym. tulisi kuitenkin olla "monilukutaitoinen" nuori. Sirkku Kotilainen lähestyy mediakasvatusta melko teknisesti viestintävälineiden ja niiden toimintaperiaatteiden eli viestintäkasvatuksen kautta, kun taas Jarmo Valkolan lähtökohdat ovat taidekasvatukselliset ja jossain määrin yhteiskunnalliset.

Kotilainen määrittää kaikkien eri viestimien ja niiden mediatekstien lukutaidon medialukutaidoksi, joka kattaa sateenvarjona kaikki lukutaidot. Medialukutaitoa tarvitaan sanallisissa, kuvallisissa ja äänellisissä mediateksteissä sekä niiden intertekstuaalisissa yhdistelmissä. (Kotilainen ym. 1999, 31.) Hän ankkuroi mediakasvatuksen viestintätieteiden ja kasvatustieteen risteykseen. Viestintäkasvatus on ilmaisu- ja mediakasvatusta, joka jakaantuu viestintäopetukseen ja opetusviestintään. Ensimmäisessä tapauksessa itse viestintä on opetuksen kohteena, kun taas jälkimmäisessä viestintä on yksi työtapana ja se toimii myös oppimateriaalina. (Kotilainen ym. 1999, 33.)

Mediaopin alueita ovat Kotilainen mukaan tuotanto, ilmaisu ja vastaanotto. Niillä saadaan mediaesityksiin otetta. Mediaopin tavoitteena on tukea yksilön toteutus- ja tulkintavalmiuksien eli medialukutaidon tai mediatajun kehitystä (Kotilainen ym. 1999, 33), kun taas esimerkiksi Valkolan mukaan mediakasvatuksessa korostetaan tällä hetkellä uusien tiedollisten konstruktioiden ja toimintastrategioiden tärkeyttä multimediaalisten viestinnän muotojen kehityksen myötä. Samalla on kehitettävä kykyä tulkita tällaista kerrontaa. (Valkola 1999, 14.)

Aikaamme soveltuva taide- ja mediakasvatusta on Valkolan mukaan mediakasvatuksellisesta näkökulmasta korostuva kriittinen analyttisyys, joka voidaan

rakentaa tieteellisen tiedon pohjalle unohtamatta taiteen estetiikkaa ja taidekasvatuksellisia päämääriä. Se ottaa mahdollisimman monipuolisesti huomioon oman todellisuutemme lähtökodit ja niistä kasvavat vaatimustasot. Kriittinen lähestymistapa auttaa näkemään taiteen, median ja elämän ilmiöt laajasti sekä omana aikanaan että historiallisissa yhteyksissään. (Valkola 1999, 14.)

Mediakasvatuksen tavoitteissa on Kotilaisen ja Kivikurun mukaan kriittisyys aina mukana. Medialukutaidolla pyritään myös oman elämän hallintaan, ymmärtämiseen, tietoisuuteen ja autonomiaan. Hallinta sisältää mediakulttuurista ymmärrystä ja kykyä itsenäiseen pohdintaan. (Kotilainen ym. 1999, 25.) Hietala ottaa esimerkiksi kuvan, joka on valmiiksi subjektiivinen: katsojan tarvitsee vain ottaa hänelle varattu katsojan paikka kuvan edessä ja taulun kehystetty katse muuttuu omaksi katseeksi. Tällöin unohtuu helposti, että joku on "nähty" ennalta kaiken puolestamme ja on jopa järjestänyt näkymän eri osatekijät omien tarkoitusperiensä mukaisesti, minkä seurauksena kuvan vaikutuspyrkimykset saattavat jäädä katsojalta huomaamatta. (Hietala 1993, 12.)

Saavutetusta medialukutaidosta käytetään myös synonyymina käsitettä mediakompetenssi, joka sisältää ajatuksen toimijan monipuolisesta osaamisesta ja pätevyydestä. Tällä Kotilainen tarkoittaa muun muassa taitoa ymmärtää mediaa ja erilaisia mediatekstejä. Mediakompetenssissa mukana ovat tunne ja kokemus, erityisesti omat mediakokemukset sekä oma tavoitteellinen toiminta. (Kotilainen ym. 1999, 39.) Medialukutaidon ja -kompetenssin rinnalla kuvallisen kulttuurin tutkimuksen edustajat käyttävät mieluummin nimitystä mediataju, jonka toivotaan mediakasvatuksen tuella kasvavan ja laajenevan (Kotilainen ym. 1999, 31).

Anja Alasilta kysyy "*Kenen tulkinta on oikea?*" Hän muistuttaa, että kuvat ovat sanojakin monimutkaisempia. Kieli on perusluonteeltaan sopimus, mutta kuvien maailmaan ei useinkaan ole tarjolla edes hakemistoja tai sanakirjoja. (Alasilta 2000, 157.) Janne Seppänen (2001) taas käyttää termiä visuaalinen lukutaito. Sen avulla kyseisen lukutaidon hallitseva ihminen pystyy tunnistamaan eri tarkoitusperät ja voi vapautuneesti olla mukana "pelissä".

Mustonen tarkastelee mediataitoja mediapsykologisen tiedon pohjalta. Sen avulla voidaan parantaa jokaisen ihmisen mediataitoja, joista tärkein on kriittinen ja itsenäinen mediasuhde sekä median valikoiva käyttö omien tavoitteiden pohjalta (Mustonen 2001, 5).

Median teknisen ja taustarakenteiden tuntemuksen ja välinetaitojen lisäksi median aktiivinen, järkevä ja valikoiva käyttö on osa mediataitoja. Lähettäjän intressien tuntemus, kommunikaatiotaidot, mediasisällön kriittinen tulkinta sekä omien reaktioiden ymmärtäminen tässä prosessissa on tärkeää. Valkola toteaa, että havainnointi, muistaminen ja oppiminen ovat muuntuvia tekijöitä suhteessa ihmisen yksilölliseen elämään ja taiteet voivat toimia erityisen merkittävästi laajentaen ihmisten älyllistä profilointia (1999, 18).

Taidekasvatus

Koulut ovat olleet 1960-luvulle asti lähialueidensa kulttuuriharrastuksen keskuspaikkoja. Taideharrastus oli tuolloin myös aikuisväestön keskuudessa melko laajaa. Yhteiskunnan rakennemuutoksen (maaltamuutto, elinkeinorakenteen muutos, koulujärjestelmän uudistuminen, joukkoviestinnän merkityksen kasvu, vapaa-ajan lisääntyminen) myötä kansalaisten oma osallistuva toiminta taideharrastuksissa (nuorisoseura- ja muu harrastustoiminta teatterin tai musiikin parissa) väheni ja siirtyi taiteen kulutukseen. Ihmisistä tuli taidepalvelujen käyttäjiä. (Tuomikoski, Moitus 1992, 123.)

Nyky-yhteiskunnassa, jossa erilaiset kerrontatavat ja visuaaliset merkit lisääntyvät, tarvitaan entistä enemmän analyttistä ja syvällistä tulkintaa. Renessanssin aikakaudella yleinen katsomus oli, että maalaus on kuin suorakaiteen rajaama läpikuultava kalvo, kuin ikkuna todellisuuteen, josta todellisuus välittyy sellaisena kuin se on. 1900-luvun alussa modernismin myötä tämä niin kutsuttu ikkuna todellisuuteen maalattiin umpeen, suljettiin, koska kuvan itsessään piti olla huomion kohde täysin omien sisäisten suhteiden ja visuaalisen ominaispainon kautta. Kuvan tuli *”ei merkitä vaan olla”* (Kuusamo, 1990, 10). Audiovisuaalinen kerronta on laajentanut kuvan visuaalisuutta ja merkitystä. 2000-luvulla taidekasvatus voi antaa mahdollisuuden taiteiden (maalaus, elokuva, musiikki, kirjallisuus, tanssi jne.) väliseen kanssakäymiseen. Se sisältää myös kaikki ne elementit, joita taiteen tutkimukseen liitetään ja pyrkii hahmottamaan taiteen, estetiikan ja todellisuuden ilmiöiden esteettisiä ja sosiaalisia rooleja.

Taidekasvatus voi auttaa katsojaa yhdistämään oman yhteiskunnallisen tietämyksen ja kokemusympäristön (ennakkokäsitykset), taidemaailman (teatteri, näyttelyt, kritiikki) ja median, ja oppia samalla löytämään itsestään uusia puolia, luovuutta. Kuten aiemmin viittasin, on Valkola todennut, että taide- ja mediakasvatuksellinen lukutaito lähtee taidosta

havainnoida, analysoida ja tulkita taiteen ja median sisältöjä. Ihmisiä tulisi opettaa arvostamaan taiteen ja median esteettisiä ominaisuuksia ja käyttämään taidetta ja mediaa itseilmaisun, luomisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen välineenä unohtamatta taiteen estetiikka tai taidekasvatuksellisia päämääriä. (Valkola 1999, 14.)

Herkman näkee kulttuurilla olevan ainakin kolme ulottuvuutta. Ne ovat prosessi, elämäntapa ja korkeakulttuuri, joka viittaa älyllisen ja taiteellisen ponnistelun tulokseen. Em. perustein kuvataide ja musiikki, kirjallisuus ja tiede ovat *"Kulttuuria"*, mutta audiovisuaalista mediateknologiaa pidetään *"Viihteenä"*. Luokittelu *"korkeaksi"* tai *"matalaksi"* tapahtuu esteettisten arvojen ja erilaisten makutottumusten perusteella. Nykyinen audiovisuaalisuus luokitellaan usein massa- tai populaarikulttuuriksi ja siksi *"huonoksi"*. (Herkman 2001, 17.) Taide ja kulttuuri ovat aina seuranneet ajan kehitysvirtauksia ja olleet monesti edelläkävijän roolissa ennen raskaan yhteiskunnallisen tai institutionaalisen koneiston kääntymistä "samaa suuntaan". Uusmedia tarjoaa monia mahdollisuuksia kulttuurin esilletuomiseen samoin kuin monipuolisen ja laajan osallistumismahdollisuuden juuri uusmedian käyttäjille.

Valkola korostaa taide- ja mediakasvatuksellista toimintaa määriteltäessä, että teoreettiset ja praktiset näkökulmat toimivat limittäin. Taidekasvatuksen tieteenalaa määriteltäessä on luonnollisesti otettava huomioon tieteellistä toimintaa sitovat pelisäännöt ja tieteellisen toiminnan tuloksia säätelevät velvoitteet, joiden kautta tieteellisen toiminnan kontrollointi ja tieteen tieteellisyyden varmistus toimii. (1999, 20.)

Taidekasvatuksen avulla voidaan oppia tunnistamaan erilaisia taidekäsitteitä ja tapoja puhua taiteesta. Sen avulla yksilö pystyy muodostamaan oman näkemyksen eri taiteenalojen luonteesta ja niiden vuorovaikutuksesta. Uskon, että nämä valmiudet olisivat erinomaisia myös mediakasvatuksen eri osa-alueilla. Vastaanottaja saa ymmärrystä jäsentää monimutkaisia ja moniulotteisia taide- ja mediailmiöitä. Taidekasvatus mahdollistaa historiallisen, teoreettisen ja yhteiskunnallisen kehityskaaren näkemisen osana elämää ja sitä maailmaa, jossa elämme.¹⁰

Eero Tarasti puolestaan näkee, että kulttuuritoiminta on olemukseltaan taidekasvatusta ja esteettinen elämys tai ilmiö ovat läheisesti toisiinsa kytkeytyviä käsitteitä. Hän kysyy ja kyseenalaistaa onko olemassa kriteerejä, joilla voidaan erottaa hyvä taide tai kulttuuri

¹⁰ Ks. myös Routila 1986.

huonosta, mitä on hyvä maku, koska minkä hyvänsä taiteen alan suurmiehen teorioiden ja ajattelun taustalla on useimmiten kyseisen henkilön oma subjektiivinen estetiikka, jonka hän teoriassaan ja toiminnassaan ikään kuin absolutisoi yleispäteviin ja yleisinhimillisiin mittasuhteisiin. (Tarasti 1990, 298 - 300.) Koen, että sama subjektiivisuus on katsojassa ja hänen kokemuksissaan. Huono voi olla hyvää, hyvä voi olla huonoa. Tämä pätee myös "arvokkaaseen" korkeakulttuuriin. Taideteosten ja mediakokemusten tulkinta on yhteiskunnallisten piilomerkitysten purkamista. Ilman tunne-elämystä tai oivallusta kokemus voi jäädä pinnalliseksi.

3.3 Nuoret ja mediakasvatus

Marja-Liisa Viherä on väistökirjassaan (1999) selvittänyt, että kansalaisten mediavalmiudet eivät toistaiseksi ole riittäviä ainakaan kansalaisyhteiskunnan tarpeisiin.¹¹ Viestintävalmiuksien leviämistä välineellisten ongelmien lisäksi estää englannin kielen hallitseva asema.¹² Koulun tehtävä on tukea oppilaiden kasvua aktiivisiksi, osallistuviksi ja kriittisiksi kansalaisiksi. Konstruktivinen oppimiskäsitys tähtää tähän oman ajattelun ja toiminnan tukemiseen. (Kotilainen ym. 1999, 27.) Valkola korostaa, että taide- ja mediakasvatukselliset näkökulmat kietoutuvat vahvasti yhteen. Siksi media- ja taidekasvatuksellisten prosessien hallintaan tarvitaan taideteoreettisia näkökulmia. (Valkola 1999, 22). Koulujärjestelmä (Opetushallitus) pyrkii edistämään mediakasvatuksellisia näkökantoja perusopetuksessa ja lukiossa tukemalla mm. oppilaitosten erilaista profiloitumista.

Peruskouluissa ja lukioissa mediakasvatus-nimellä annettavaa opetusta on suhteellisen vähän (Kotilainen 1999, 31). Samoin oletan olevan toisella asteella. Opetussuunnitelmissa ja opetuksessa on oletettavasti puutteita tässä suhteessa. Mikä on sinänsä uskomatonta, koska esimerkiksi UNESCO:n jo vuonna 1982 laatima mediakasvatusjulistus korosti koulun ja perheen kasvatusvastuuta nuorten valmiuksiin kohdata voimakkaiden kuvien, sanojen ja äänien maailma (Masterman 1998, 253). Tuolloin, 20 vuotta sitten eivät tietokoneet verkkoyhteyksineen ja audiovisuaaliset tekniikat olleet olemassa tai edes useimpien aikuisten käytössä.

¹¹ Kansalaisyhteiskunnan elementit ovat: pääsy verkkoihin, taito ja osaaminen viestintävälineiden käytössä sekä motiivi ja tarve viestiä.

¹² Ks. myös Viherä 2000.

Pääongelmina viestintäkasvatuksen toteuttamisessa ovat 1970 – 80-luvuilla olleet opettajien riittämättömät valmiudet ja opettajankoulutuksen puute. Opetustyössä on ollut ajan puutetta, oppimateriaalien niukkuutta ja niiden soveltamisongelmia. Tämän lisäksi aihealueen integrointi muuhun opetukseen on ollut vaikeaa. (Kotilainen ym. 1999, 23.) Omassa kokemusympäristössäni¹³ olen huomannut saman ongelman, joka on jatkunut 1980-luvulta aina vuosituhannen vaihteeseen ja sen ensimmäisille vuosille asti.

Media- ja taidekasvatus luovat pohjaa käyttämälleni ”monilukutaito” termille (medialukutaito, -taju, mediakompetenssi, digitaalinen- tai visuaalinen lukutaito jne.). Vastaanottajan on osattava lukea monenlaisia ”tekstejä”. Oppilaitoksissa opetetaan monia aineita, joiden tarkoituksena on, että opiskelija hallitsee tietyn taidon. Näitä ovat mm. lukutaito, puhetaito, piirustustaito, kirjoitustaito, kuuntelutaito, ilmaisutaito, soittotaito, laulutaito jne., joista kehittyy ymmärrys- ja soveltamistaidot. Perusopetuksen opetussuunnitelman laatijat keskustelevat tällä hetkellä¹⁴ siitä, millä nimellä mediakasvatukseksi kutsuttu aine ja siitä seuraava taito tulisi opetussuunnitelmaan kirjata. Jokaiselle taidonkäsitteelle on myös oma kannattajansa, kuten tähänastinen työni osoittaa.

Kotilainen sanoo median luku- ja kirjoitustaidosta, että se on yksilön henkilökohtainen valmius, jonka uskotaan kehittyvän median parissa käytetyn ajan, iän ja kokemuksen myötä. Se kehittyy tuotannon (mediateknologia ja tuotantostrategia), ilmaisun (mediaesitykset, kerronnan strategiat) ja vastaanoton (lukemisen strategiat) toisiinsa limittymisestä ja niiden täydentäessä toisiaan. (Kotilainen ym. 1999, 31.) Huolimatta eri taidoista ja nimistä on hyvä havaita, että perustavoite kaikissa näissä taidoissa ja valmiuksissa on antaa opiskelijalle valmiudet tulkita ja käyttää mediaa vastuuntuntoisesti, on hän missä roolissa tahansa tai vuorotellessaan tuotannon, ilmaisun ja vastaanoton kesken.

Kokosin omat ajatukseni liitteenä olevaan ”julisteeseen” (Liite 1)¹⁵, jossa rakennan mediakompetenssia pyramidiksi. Kun mediaopetuksessa huomioidaan myös taidekasvatuksen eri ulottuvuudet historiallisesti, taide-, opiskelija- ja yhteiskunta-

¹³ Sekä opetus- että hallinnollista työtä kaupallisessa oppilaitoksessa yli 20 vuotta.

¹⁴ Suullinen tieto: ITK'02: mm. Pirjo Sinko, Oph. 17.4.2002. Ks. myös Suomi (o)saa lukea.

¹⁵ Posterikurssi 05/2002, Taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos. (Alkuperäiskoko A3, väreissä.)

keskeisesti, niin kaikki osa-alueet, esimerkiksi: historia, tekniikka ja kuvakielen kerronta, taidetuntemus, mielikuviutus ja mielikuvien käyttö ja yhteiskunnallinen hyöty tulevat huomioiduksi tasapuolisesti. Taitopyramidin huipulta avautuu media-avaruus, jossa vastaanottajan kokemus, äly, tunne ja tietämys korreloivat. Monilukutaitoinen mediakasvatusta saanut henkilö ei tunne pelkoa, häntä ei huimaa, koska hän tuntee mediat (tuotanto) ja näkee median taakse (kerronnan keinot) oivaltaen myös oman tärkeän osuutensa (luovuus) kokonaisvaltaisessa prosessissa.

4 MEDIAKASVATUS OPETUSSUUNNITELMISSA

Toisen asteen kaupallisissa oppilaitoksissa annetaan opetusta Liiketalouden perustutkinnossa ja Tietojenkäsittelyn perustutkinnossa.¹ Näiden koulutusohjelmien koulutusammattinimikkeet ovat merkonomi ja datanomi. Koulutuksen rakenne ja opintojen muodostuminen näkyvät liitteistä (liitteet 2 – 4). Muita toisen asteen oppilaitoksia ja koulutusalaohjelmia ovat mm. maatalous-, metsä-, puutarha- ja kotitalousoppilaitokset, terveydenhuoltoalan oppilaitokset, käsi- ja taideteollisuusoppilaitokset, ammattioppilaitokset: tekniikka, koti- ja laitostalous sekä matkailu, joitakin mainitakseni.

4.1 Toisen asteen kaupallisten oppilaitosten opetussuunnitelmat

Liiketalouden ja Tietojenkäsittelyn perustutkinnon opetussuunnitelmat ja näyttötutkinnon perusteet jakaantuvat kahteen osaan. Ensimmäinen osa (I) sisältää määräyksen opetussuunnitelman perusteista ja toinen osa (II) määräyksen näyttötutkinnon perusteista. Opetussuunnitelman lopussa liiteosassa on perustelut lähtökohdista, joista käsin opetussuunnitelmien määräysmuotoon on päädytty. Opetussuunnitelmissa korostuvat ja tavoitteina toistuvat opiskelijan persoonallisuuden kehittäminen, työelämävalmiudet sekä ammattiin liittyvä tietotekninen osaaminen ja elinikäinen oppiminen.

Olen tutkinut molempien tutkintojen opetussuunnitelmien osan I ja etsinyt niistä aineita ja aihealueita tai nimikkeitä, joita voi tulkita media- ja taidekasvatukselliseksi. Tämän perusteella pyrin selvittämään, osoittamaan ja kommentoimaan huomaamiani media- ja taidekasvatuksellisia painotuksia, mahdollisia ristiriitoja tekstiin sekä esittämään muita mahdollisia huomioita. Tarkastelun pohjana on pääosin Liiketalouden perustutkinnon opetussuunnitelma, koska ns. yhteinen osa molemmissa opetussuunnitelmissa on samansisältöinen. Kun opetussuunnitelmissa on koulutusalaakohtaisia eroavuuksia, olen merkinnyt ne tekstiin ja viitteisiin lyhentein Ltp (Liiketalouden perustutkinto, merkonomi) ja Tkp (Tietojenkäsittelyn perustutkinto, datanomi).

¹ Opetushallitus. Määräykset 21/011/2000 ja 22/011/2000, annettu 17.2.2000.

4.1.1 Opetussuunnitelman perusteet

Opetussuunnitelmien ensimmäisessä luvussa määritetään ammatillinen peruskoulutus ja sen tarkoitus. Osan kolmannessa kappaleessa mainitaan opiskelijoiden persoonallisuuden kehittäminen ja jatko-opintovalmiuksien antaminen:

Koulutuksen tulee kannustaa opiskelijaa harrastuksiin ja persoonallisuuden kehittämiseen² sekä tukea jatko-opintovalmiuksia tarjoamalla [...] monipuolisia vapaasti valittavia opintoja. [...], jossa elämäntaidot vahvistuvat ja opiskelijasta kehitty vastuuntuntoinen ja velvollisuuksistaan huolehtiva kansalainen ja työyhteisön jäsen. (Opetushallitus 2000, 9.)³

Nämä valmiudet, taidot eli niiden opetus tulisi näin ollen sisältyä kaikkeen opetukseen. Opetussuunnitelman seuraavassa kappaleessa kerrotaan kuinka opetuksessa tulee kiinnittää huomiota oppimisvalmiuksiltaan ja –tavoitteiltaan erilaisiin opiskelijoihin sekä korostetaan opetuksen ja oppisisältöjen merkitystä tuettaessa opiskelijan *”myönteistä yksilöllistä kehitystä ja tervettä itsetuntoa”*. Koulutuksen yksi tehtävä on *”edistää demokratiaa, sukupuolten välistä tasa-arvoa kaikilla yhteiskunnan aloilla.”* (9.) Tekstin voi tulkita tarkoittavan yleistä tasa-arvoa myös tiedonhallinnan ja -analysoinnin kannalta.

Koulutuksen yhteiset painotukset ja kaikille ko. aloille yhteinen ydinosaaminen selvitetään opetussuunnitelman luvussa 1.2. Yhteisiä painotuksia kaupan ja hallinnon alalla ovat mm.:

Koulutuksen tulee tuottaa valmiuksia, jotka lisäävät [...] ammattisivistystä ja kansalaisvalmiuksia ja joiden avulla opiskelijat pystyvät seuraamaan yhteiskunnassa ja työelämässä tapahtuvia muutoksia ja toimimaan muuttuvissa oloissa. [...] oppii kansainvälisyyteen, kestävän kehityksen edistämiseen, teknologian ja tietotekniikan hyödyntämiseen, yrittäjyyteen, laadukkaaseen ja asiakaslähtöiseen toimintaan, kuluttajaosaamiseen, työsuojelusta ja terveydestä huolehtimiseen. (9.)

Teknologian ja tietotekniikan hyödyntäminen ja sen kehittämisen tavoite on kirjattu erikseen seuraavaan kappaleeseen. Pääajatuksena ja tavoitteena on, että opiskelijalla on perusvalmiudet, joita tietoyhteiskunnassa tarvitaan sekä edellytykset hyödyntää tieto- ja viestintätekniiikkaa sekä teknologiaa monipuolisesti. Opiskelijan tulisi ymmärtää teknologian kehityksen vaikutuksia omaan alaansa ja sen tulevaisuuteen sekä osata soveltaa uutta tekniikkaa työssään. (10.) Edelleen ydinosaamisen kohdalla korostetaan oppimis- ja ongelmanratkaisutaitojen samoin viestintä-, yhteistyö-, sekä eettisten ja esteettisten taitojen merkitystä. Näitä oppimistaitoja opetussuunnitelmassa ovat valmiudet hankkia, jäsentää ja arvioida tietoa sekä soveltaa aiemmin opittua muuttuvissa tilanteissa ja käyttää

² Alleiviivaukset kirjoittajan omia.

³ Viittauksien sivunumerot tässä luvussa (4.1) ovat Liiketalouden perustutkinnon opetussuunnitelmasta ellei sitä erikseen mainita (Tkp).

suullista ja kirjallista viestintää sekä myös tietotekniikkaa vuorovaikutus- ja viestintätilanteissa. (11 - 12.)

Edeltäneet kappaleet, joissa mainitaan yhteiskunnan ja työelämän muutokset, toimiminen muuttuvissa oloissa, kansainvälisyys kestävän kehityksen edistäminen, teknologia ja tietotekniikka, tietoyhteiskunnan perusvalmiudet ja tietotekniikan käyttö erilaisissa viestintätilanteissa tai kuluttajaosaaminen, sisältävät mielestäni mediakasvatuksellisia valmiuksia ja vaatimuksia, vähintään piilokirjoitettuna. Ne tulisi huomioida opetuksessa samoin kuin alan ydinosaamiseksi kirjatut ongelmanratkaisu-, vuorovaikutus- ja viestintätaidot, eettisiä ja esteettisiä taitoja unohtamatta. Aiheet ovat tulkittavissa läpäisyaineiksi ja näin ollen niiden tulisi näkyä kaikessa opetuksessa ja oppilaitosten omissa koulukohtaisissa opetussuunnitelmissa ja arvoissa. Mutta missä aineissa ja aihekokonaisuuksissa ne ovat esillä opetussuunnitelmatasolla tai opetuksen käytännön toteutuksessa?

Perustutkintojen ja koulutusohjelmien tavoitteissa (osa 1.3) on maininta, että yhtenä Tietojenkäsittelyn perustutkinnon yleistavoitteena on opiskelijan valmius *”seurata yleismaailmallisia kehitysvirtauksia”* ja kyky kehittää työssään niiden mukaisesti, jotta hän osaa kehittää työtään ja työyhteisöään. Lisäksi datanomikoulutuksen tavoitteissa korostetaan opiskelijan teknisiä valmiuksia osata toteuttaa tietojärjestelmien automaattiset tietojenkäsittelyn osat ja pitää kunnossa tietojärjestelmiä sekä osallistua käyttäjien koulutukseen ja myydä ja markkinoida alan tuotteita. Tavoitteena ovat hyvin tekniset ja ymmärrettävästi alan mukaisesti kaupalliset valmiudet. (12.)⁴

Perustutkinnon ja koulutusohjelmien tavoitteet

Yleisessä osassa määritetään Liiketalouden- ja Tietojenkäsittelyn perustutkinnon ammatillisten koulutusohjelmien yleiset tavoitteet. Liiketalouden koulutusohjelmia on neljä, jotka ovat *Asiakaspalvelun ja markkinoinnin koulutusohjelma, Informaatio- ja kirjastopalvelujen koulutusohjelma, Taloushallinnon koulutusohjelma ja Toimistopalvelun ja tietohallinnon koulutusohjelma* (ks. liite 3). Vastaavat koulutusohjelmat Tietojenkäsittelyn koulutusohjelmassa ovat *Informaatioteknologiapalvelujen ja markkinoinnin- sekä Tietojärjestelmien kehittämisen koulutusohjelma* (ks. liite 4). Kukin koulutusohjelma on laajuudeltaan 40 + 10 ov. Opetussuunnitelma painottaa luonnollisesti ammatillisia valmiuksia ja sitä, että opiskelijan on valmistuttuaan osattava toimia eri työelämän

⁴ Tkp.

tehtävissä ja hankkia, muokata ja käyttää tietoa sekä viestintävälineitä ja opastaa asiakkaita niiden käytössä. Eri koulutusohjelmista löysin joitakin mediakasvatuksellisia tavoitteita, jos ne niin tahtoo lukea:

Asiakaspalvelun ja markkinoinnin koulutusohjelman suorittaneen [...] on osattava käyttää tehtävissään markkinointiviestintää, kuten mainontaa ja tiedottamista. (12.)

Informaatio- ja kirjastopalvelujen koulutusohjelman [...] opiskelijan on osattava kirjastoalan tietojärjestelmät ja osattava hakea asiakkaille tietoja tietojärjestelmien avulla maailmanlaajuisesti. [...] osattava luokitella ja luetteloida aineistoja sekä opastaa kirjaston ja tietopalvelun asiakkaita tiedonhankinnassa ja tietoteknisten laitteiden käytössä. (12 - 13.)

Toimistopalvelun ja tietohallinnon koulutusohjelman [...] on osattava hankkia, käsitellä, muokata ja välittää yrityksen ja yhteisön tietoja. [...] käyttää viestintävälineitä ja tietoverkkoja työssään. (13.)

Huomioitavaa on, että *Taloushallinnon koulutusohjelmassa* ammatillisissa opinnoissa opetussuunnitelman yleisten tavoitteiden lisäksi ei ole mitään koulutusohjelmakohtaista mainintaa media- tai viestintätaidoista.

Tietojenkäsittelyn perustutkinnon molemmissa koulutusohjelmissä on joitakin mainintoja tietoverkoista ja multimedialta, mutta mitään erityistä mediakasvatuksen osa-alueita ei ole erikseen mainittu. Vaadittavat tiedot, taidot ja osaaminen ovat pääosin teknispainotteista tekniikan hallintaa ja internetin käyttöä, kuten seuraavat tekstit osoittavat:

Informaatioteknologiapalvelujen ja markkinoinnin koulutusohjelman suorittaneen on osattava kouluttaa, avustaa ja neuvoa yrityksen muita työntekijöitä [...] Osattava viestiä käyttäen tietoverkkoja ja multimediaa. [...] käyttää tietoverkkoja yrityksen toimintaympäristönä, tietoverkkomarkkinointiin, sähköiseen asiointiin ja palveluprosesseihin sekä yritysten verkottumiseen ja etätööhön. (12 - 13.)⁵

Tietojärjestelmien kehittämisen koulutusohjelman [...] on osattava selvittää ja ratkaista yrityksen tietojenkäsittelyyn liittyviä ongelmia sekä erilaisten tietotarpeitten toteuttamista tietotekniikkaa hyväksikäyttäen. (13.)

4.1.2 Tutkinnon yhteiset opinnot

Opetussuunnitelman luku 3 käsittelee opintojen tavoitteita, niiden keskeisiä sisältöjä ja arviointia. Aluksi määritellään kaikille yhteisten Pakollisten opintojen (3.1.A) ja Valinnaisten opintojen (3.1.B) tavoitteet, keskeiset sisällöt ja arviointi. Koulutuslalla arviointi tapahtuu viisitasoisella asteikolla kiitettävästä (K5) tyydyttävään (T1). Valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa arviointi on määritelty vain kahdella tasolla, jotka ovat kiitettävä (K5) ja tyydyttävä (T1). Oppilaitosten pitää itse laatia muut arviointitasot eli tyydyttävä (T2) sekä hyvät (H3 ja H4).

⁵ Tkp.

Kaikille yhteiset (pakolliset) opinnot ovat laajuudeltaan 20 opintoviikkoa (16 + 4 ov) ja ne ovat: Äidinkieli (saame, äidinkielen ja suomen/ruotsin kielen opinnot vieraskielisillä opiskelijoilla ja oman äidinkielen opinnot sekä suomi/ruotsi toisena kielenä –opinnot), Toinen kotimainen kieli (ruotsi tai suomi); matemaattis-luonnontieteelliset opinnot eli Matematiikka sekä Fysiikka ja kemia; humanistis-yhteiskunnalliset opinnot, joita ovat Yhteiskunta-, yritys- ja työelämä tieto; Liikunta ja terveystieto sekä taito- ja taideaineet eli Taide ja kulttuuri. Kaikkien aineiden laajuudet näkyvät liitteissä (liitteet 3 - 4).

Tutkittuani eri opintokokonaisuuksien tavoitteita ja keskeisiä sisältöjä mediakasvatuksen kannalta sekä arviointiperusteita huomioin joitakin ristiriitoja tavoitteiden ja arvioinnin painotuksissa. Kommentoin tekstissä välittömästi huomioitani vertaamalla tavoitteita annettuihin arviointikriteereihin (kiitettävä K5, tyydyttävä T1) eli ns. keskeiseen sisältöön.

Äidinkielen tavoitteet ja keskeiset sisällöt painottavat kiitettävää tasoa tarkasteltaessa ammatillista osaamista kuten liiketalouden alaan liittyvien tekstien keskeisten käsitteiden, olennaisten sisältöjen ja tekstien tarkoituksen ymmärtämistä. Lisäksi tulee osata erottaa pää- ja sivuasiat toisistaan, purkaa syy- ja seuraussuhteita ja tehdä johtopäätöksiä luetusta. On myös osattava hankkia tietoa eri lähteistä nykyaikaista teknologiaa hyödyntäen ja suhtautua siihen kriittisesti (valikoida, arvioida, tulkita eri näkökulmista) ja välittää tietoa. Erilaisia viestijöitä ja viestintätapoja kohtaan tulee osoittaa suvaitsevuutta ja tasa-arvoa. Liiketalouden alan ammattilehtiä ja muita viestintävälineitä on osattava hyödyntää. Omia viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan tulee osata kehittää jatkuvasti ja työpaikan viestinnän kehittämiseen tulee osallistua. Kurssin muut tavoitteet ovat kulttuuripainotteisia. Opiskelijan pitää hankkia *”itseään rikastuttavia kokemuksia”* ja elämyksiä kirjallisuuden, teatterin, elokuvan ja *”myös median käyttäjänä”*. Hänen on osattava *analysoida* ja tulkita liiketalouden alan tekstien lisäksi *”kaunokirjallisiakin tekstejä”*. (17.)

Edellä kuvatussa tavoitteet/arviointi -akselilla on ristiriitaa, kun arvioinnin keskeiset sisällöt kiitettävän arvosanan saamiseksi ovat 1. tiedon hallintataidot ja arviointi- sekä vuorovaikutustaidot, 2. työelämän kielenkäyttötilanteissa toimiminen, joka tarkoittaa myös ammattiin kuuluvia kirjallisia töitä, neuvotteluissa ja kokouksissa toimimista ja 3. kielen ja kulttuurin tunteminen (18). Mielestäni tavoitteiden ja arvioinnin ristiriita antaa opettajalle laajan ”kentän” toteuttaa opetusta, mikäli hän ei huomioi asiaa vaan pyrkii opetuksessaan vain joko tavoitteiden tai arvioinnin toteuttamiseen. Kielen ja kulttuurin tuntemus -osio olisi hyvä integroida Taide ja kulttuuri -kurssin opetukseen.

Seuraavissa "muut äidinkielet" osissa on alan termistön "omalla kielellä" hallinnan lisäksi erikseen mainittu mm. *"medioiden seuraaminen"* ja tiedonhankinta. **Äidinkieli saame** tavoitteissa sanotaan, että opiskelijan on osattava hankkia tietoja eri välineistä, ja hänellä on oltava kyky kriittiseen ajatteluun ja saamen kielen ja kulttuuriperinnön erityspiirteiden hallintaan, mutta arviointi kiitettävällä tasolla painottaa *"liiketalouden alan keskeisten käsitteiden hallitsemista saamen kielellä"*. (19 - 20.) Vieraskielisten opiskelijoiden **Oman äidinkielen opinnot** ovat edellä mainittujen kieliopinnot kaltaisia. Opiskelijan on totuttava vertaamaan kielenkäyttötilanteita suomalaisiin tapoihin ja pystyttävä hankkimaan lisätietoja eri välineistä myös omalla kielellään ja vertailemaan kriittisesti eri lähteitä. Arvioinnissa painotetaan kuten saamessa liiketalouden alan käsitteiden osaamista. (21 - 22.)

Muihin kieliin verrattuna **Suomi/ruotsi toisena kielenä** -opinnoissa on konkreettisesti mainittu *"lehdistö ja muut tiedotusvälineet"* sekä kriittinen ajattelu. Opinnot sisältävät tutustumista kirjallisuuteen ja erilaisiin tekstilajeihin. Tämän lisäksi opiskelijalta vaaditaan, että hän osaa *"seurata"* itseään ja ammattiaan koskevaa *"yhteiskunnallista keskustelua lehdistöstä ja muista tiedotusvälineistä"* ja käyttää kirjallista ja *"tietoverkoissa olevaa aineistoa"* kielitaitonsa kehittämiseksi ja *"opintojen edistämiseksi"*. Vaatimukset kiitettävän arvosanan saamiseksi ovat monipuoliset ja vaativat opintoviikkomäärään verrattaessa. Opiskelijalta vaaditaan 1. kykyä suulliseen ja kirjalliseen viestinnän ydinasioiden ymmärtämiseen, 2. kielen perusrakenteiden tuntemista ja käyttöä sekä ymmärrystä viestin tuottamiseksi suullisesti ja kirjallisesti, 3. liiketalouden alan hyvää kielenkäyttöä, 4. kielen ja kulttuurin merkityksen tuntemista, kulttuurista vuorovaikutusta sekä hyvien opiskelutaitojen omaksumista ja elinikäistä oppimista. (22 - 23.)

Toinen kotimainen kieli ruotsi tai suomi painottaa kykyä seurata alan ja yhteiskunnan tapahtumia myös suomenkielisten esitteiden, tietoverkkojen, joukkotiedotusvälineiden ja ammattijulkaisujen avulla, mutta arvioinnissa pääpaino on kuten edellisissä *"liiketalouden alan työtehtävissä toimiminen"* sekä edellisistä poiketen *tiedonhankinta*. (25 - 26.)

Opetussuunnitelmissa on määritelty vieraat kielet A- tai B-kieli riippuen siitä onko kielen opiskelu alkanut peruskoulun 1. - 6. vai 7. - 9. luokilla. Keskeinen sisältö ja arvioinnin arvosana kiitettävä, K5 edellyttää toimimista kansainvälisessä toimintaympäristössä yksityishenkilönä ja työntekijänä. (29 - 30.)

Kielien yhteydessä tavoitteissa ja arvioinnissa mainitut oman kielen kulttuurin sekä kulttuuriperinnön erityispiirteiden hallinta ovat hyvä pohja ymmärtää kulttuuria mutta myös työelämää (työkulttuuria) laaja-alaisesti. Kriittinen arviointi missä tahansa aihealueessa antaa varmasti valmiuksia toisillekin sektoreille.

Matemaattis-luonnontieteelliset opinnot toisella asteella ovat **Matematiikka** ja **Fysiikka ja kemia**. Fysiikassa ja kemiassa tulee opiskelijan aineen luonteen mukaisesti osata itsenäisesti hankkia työskentelyssään tarvittavaa tietoa eri lähteistä ja suhtautua tietoon kriittisesti sekä muokata sitä käytännölliseen muotoon. (31 - 33.) *Humanistis-yhteiskunnalliset* opinnot sisältävät opintoviikon laajuisen **Yhteiskunta-, yritys- ja työelämä**tieto -kurssin. Oppisisällöt ja arviointi ovat aineen nimen mukaisia. Samoin **Liikunta ja terveystieto** valmentaa henkilökohtaiseen fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin. (34 - 36.)

Taito- ja taideaineet ovat **Taide ja kulttuuri** -kurssi. Yhteen opintoviikkoon on mahdutettu paljon tavoitteita, joita ovat mm.:

[...] opiskelija osallistuu yhteisön esteettisen, visuaalisen ja audittiivisen ilmeen kehittämiseen ja ylläpitämiseen. [...] ymmärtää taiteen merkitys omassa elämässään ja tuntee sen ilmenemismuotoja monikulttuurisessa yhteiskunnassa. [...] osattava myös hankkia ja käsitellä median välittämää tietoa. [...] osattava ottaa huomioon omassa toiminnassaan asiakkaan kulttuuriin liittyviä arvoja, [...] tulee olla tietoinen, että taide ilmenee eri kulttuureissa erilaisena. [...] tehdä [...] jokin taiteen tai taiteiden tuotos, jolloin [...] osata edetä tiedon hankinnasta ja ideoinnista valmiiseen tuotokseen. (37 - 38.)

Tavoitteissa mainitaan median välittämän tiedon hankinta ja käsittely, mutta arviointi painottaa kiitettävän arvosanan saamiseksi keskeisenä sisältönä *osallistuminen paikkakunnan tai kouluyhteisön taide-elämään ja kulttuuritapahtumiin, liiketalouden alan perinteeseen tutustuminen ja sen hyödyntäminen sekä oman tuotoksen tekeminen ja ympäristötietoisuus*. (37 - 38.) Tavoitteet ja arviointi ovat mielestäni selkeästi ristiriidassa. Huomattava on arviointi tasolla tyydyttävä (T1), jossa mainitaan, että opiskelijan on osattava ohjattuna hankkia tuotoksiaan varten median välittämää tietoa ja arvioida sitä. (38.)

4.1.3 Pakollisiin opintoihin kuuluvat valinnaiset lisäopinnot

Valinnaiset opinnot (B) ovat valinnaisia pakollisten (A) opintojen lisäopintoja ja laajuudeltaan yhteensä 10 opintoviikkoa. Näitä voi valita em. opintojen lisäksi oppilaitoksen tarjonnan tai painotusten perusteella. Kurssit ovat laajuudeltaan 1 – 4 opintoviikkoa. Valtakunnallisissa opetussuunnitelmissa molempien tutkintojen osalta mainittuja aihealueita ovat *Ympäristötieto, Tieto- ja viestintäteknikka, Etiikka, Kulttuurien tuntemus, Psykologia* ja *Yritystoiminta*. Oppilaitos itse määrittää näiden kurssien tavoitteet, keskeiset sisällöt ja arvioinnin. Oppilaitoksen ei tarvitse tarjota kaikkia em. kursseja. Samoin kurssin laajuus on päätettävissä oppilaitoskohtaisesti. Valtakunnallisesta opetussuunnitelmasta näiden kurssien sisällöistä on poimittavissa joitakin media- ja taidekasvatuksellisia aspekteja.

Ympäristötiedon tavoitteissa mainitaan, että opiskelijan tulee suhtautua vastuullisesti visuaaliseen ja auditiiviseen kulttuuriympäristöön ja kansalliseen kulttuuriperintöön. Arvioinnin kriteetit ovat luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen, ekologinen kuluttaminen ja toimiminen kestävässä kehityksessä edistämällä. (39.) Tavoitteissa mainitut visuaalinen ja auditiivinen kulttuuriympäristö ja kansallinen kulttuuriperintö eli taide- ja mediakasvatukselliset elementit eivät näy arviointitasoilla.

Tieto- ja viestintäteknikka on nimensä mukaisesti tekninen kokonaisuus. Sitä osoittaa myös opetussisältöjen tavoitteet ja arvioinnin keskeinen sisältö, joka painottaa tietotekniikan, erilaisten tietolähteiden ja tietoliikennevälineiden käyttöä. (40.) Arviointi tasolla tyydyttävä (T1) edellyttää täysin mekaanista tietotekniikkavalmiutta kuten, että opiskelijan on osattava käyttää yhtä tekstinkäsittelyohjelmaa; hakea, tallentaa ja kopioida tiedostoja; etsiä esimerkiksi internetistä tarvitsemaansa tietoa; käyttää sähköpostia sekä ohjattuna tietoliikennepalveluja. (41.)

Kulttuurien tuntemus -kurssi ottaa keskeisiksi tavoitteiksi ja arviointikriteereiksi (kiitettävä) seuraavat kokonaisuudet: käyttäytyminen ja pukeutuminen eri tilanteissa ja ihmisten kohtaaminen, organisaatioympäristön ja tehtävän mukainen joustava käyttäytyminen, tavallisimpien kulttuuripiirteiden tunteminen ja esitleminen, *”Suomen ja länsimaiden keskeisen kulttuurihistorian ja nykytilanteen tunteminen ja vertaileminen”* sekä alan merkittävimmät saavutukset. (42.)

Etiikka, Psykologia ja **Yritystoiminta** ovat sisällöllisesti täysin omanlaisiansa eikä niissä ole minkäänlaista mainintaa viestintä- tai mediavalmiuksista tai yleensä median

huomioimisesta opetuksessa. Käsittääkseni näihin kursseihin voisi opettajan harkinnan mukaan sisällyttää myös mediakasvatuksellisia näkökulmia, koska mm. psykologia tutkii mediakäyttäytymistä ja eettinen arvomaailmamme muokkaa tapaamme toimia myös mediayhteiskunnassa.

4.1.4 Tutkinnon yhteiset ammatilliset opinnot ja työssäoppiminen (A)

Yhteiset ammatilliset opinnot ovat laajuudeltaan 40 opintoviikkoa. Ammatillisiin opintoihin sisältyy vähintään 20 opintoviikkoa työssäoppimista. Ammatillisten opintojen ja työssäoppimisen tavoitteet, keskeiset sisällöt ja arviointi painottuvat todella ammatillisiin koulutusammattinimikkeen mukaisiin työelämävalmiuksiin. Opintokokonaisuuden nimi merkonomikoulutuksessa on *Liiketalous ja hallinto*, mutta datanomipuolella se jakaantuu kahteen aihealueeseen, jotka ovat *Liiketoiminta (20 ov)* ja *Tietojärjestelmien käyttö ja kehittäminen (20 ov)*.

Tavoitteissa mainitaan, että opiskelijan on osattava seurata oman toimialansa kehittymistä ja laatia ja tulkita tilastoja sekä ennusteita, joiden perusteella työssä on osattava ottaa huomioon kansantalouden ja yhteiskunnan muutosten vaikutus oman alan liiketoiminnan kehittymiseen sekä toteuttaa työssään markkinointia. Opiskelijan on osattava käyttää myös uusinta tietotekniikkaa toiminnassaan. (46 - 47.) Keskeinen sisältö on *Liiketoimintasuunnitelman teko, Asiakaspalvelu ja markkinointi, Taloushallinnon tehtävien hoito* sekä *Toimistopalvelut (49)*.⁶ Tavoitteet ja arviointi painottavat selkeästi ammatillista osaamista, yrittäjyyttä ja liiketoimintaa sekä asiakasmarkkinointia ja toimistorutiinien hoitoa.

Datanomipuolella painotus on *Liiketoiminnan* osalta samanlainen, mutta suppeampi. Toinen osio *Tietojärjestelmien käyttö ja kehittäminen* keskittyy puolestaan tietoteknisiin valmiuksiin, joita ovat tiedostojen kopiointi, pakkaaminen ja purkaminen sekä virustorjunta ja varmuuskopiointi. (47.)⁷ Mielestäni tavoitteissa on paljon tekniikkaa mutta ei sisältötuotantoa tai sisällön analysointia.

⁶ Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän kolme kaupallista oppilaitosta (Joensuu, Lieksa, Nurmes) on jakanut Liiketalous ja hallinto opintokokonaisuuden keskeisen sisällön em. arviointiperusteen mukaisesti neljäksi 10 ov:n kokonaisuudeksi.

⁷ Tkp.

4.1.5 Koulutusohjelmittain eriytyvät opinnot (B)

Eriytyvät opinnot ovat laajuudeltaan 50 opintoviikkoa, joista 40 ov:a on pakollisia koulutusalaakohtaisia opintoja ja 10 ov:a valinnaisia opintoja. Eri koulutusohjelmien sisällöt ovat erilaisia, koska tarkoitus on syventää kyseisen alan ydinosaamista.

Asiakaspalvelun ja markkinoinnin koulutusohjelma muodostuu Asiakasmarkkinoinnin (20 ov) ja *Markkinointiviestinnän* sekä *-suunnittelun* (10 + 10 ov) kursseista. Markkinointiviestinnän sisällöissä vilahtaa maininta, että opiskelija osallistuu markkinoinnin tietojärjestelmien, kuten verkkokaupan suunnitteluun sekä *"käyttää uusimpia sähköisen viestinnän välineitä"*. Arviointi painottaa seuraavia osa-alueita: myynti, mainonta, tiedottaminen ja niiden kehittäminen sekä tietojenkäsittelyn hyödyntäminen näissä tehtävissä. (51.) Tässä huomioni kiinnittyi kohtaan tiedottaminen, jota ei ole mainittu sisällössä. Markkinoinnin suunnittelu -kurssin tavoitteissa mainitaan tiedon hankinta markkinoinnin suunnittelun kannalta. Näissä tehtävissä tulee hyödyntää tietojenkäsittelyä tiedonhankinnassa ja suunnittelussa. Sisällössä ei ole mediakasvatuksellisia osia ja keskeinen sisältö arviointia suoritettaessa onkin *"tiedon hankinta ja käyttö, markkinoinnin suunnittelu sekä markkinointibudjetin laadinta"*. (51 - 52.)

Informaatio- ja kirjastopalvelujen koulutusohjelma jakaantuu kolmeen aihekokonaisuuteen, jotka ovat *Informaatio- ja kirjastoalan palvelutoiminta* (15 ov) ja *Aineiston hankinta ja tiedontallennus* (15 ov) sekä *Tiedonhankinta ja tietopalvelu* (10 ov). Ensimmäisessä osan tavoitteissa mainitaan tiedon merkityksen hahmottaminen mm. kansalaisvalmiuksien, kansainvälisyyden ja kilpailukyvyyn kehittäjänä niin, että opiskelija osaa *toimia* alan kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa sekä tietoyhteiskunnassa tapahtuvissa muutoksissa (52). Arvionnin keskeistä sisältöä ovat asiakaspalvelu, aineiston järjestäminen ja huolto (53). Mielestäni tavoitteet ja arviointi eivät kohtaa toisiaan. Miten, minkä sisällön yhteydessä opetetaan esimerkiksi valmiutta toimia muutoksissa, joita tietoyhteiskunta tuo tullessaan?

Kahdessa muussa osassa keskeisiä taitoja ja arvioinnin perusteita ovat tiedon hankintatyö ja tiedontallennus sekä asiakaspalvelu em. asioiden osalta sekä alan ammatilliset kaukopalveluun liittyvät käytännön tehtävät, asiakkaiden opastus internetin hyötykäyttöön ja sieltä löytyvän tiedon arviointiin myös englannin kielellä. (54 - 55.)

Taloushallinnon koulutusohjelma ja sen aihekokonaisuudet *Taloudellisen tiedon tuottaminen* (25 ov) ja *Yrityksen talouden suunnittelu ja seuranta* (15 ov) eivät pidä sisällään mitään media- ja/tai viestintäkasvatukseen liittyvää tavoitetta.

Toimistopalvelun ja tietohallinnon koulutusohjelma jakaantuu sisällöllisesti kahteen osioon, jotka ovat *Tietohallinto* (15 ov) ja *Toimistopalvelut ja ohjelmiston käytön tuki* (25 ov). Tietohallinnon tavoitteena on tuottaa niin suullisesti kuin kirjallisesti omaan työhön liittyvää tietoa kuten raportteja, tilastoja ja tilannekatsauksia. (58.) Arvioinnin keskeinen sisältö on informaation käsittely organisaatiossa sekä asiakaspalvelu (59). Jälkimmäisen kurssin keskeinen sisältö ja arvioinnin perusta on kurssin nimen mukaisesti Toimistopalvelut ja ohjelmiston tuki. Tyydyttävään (T1) arvosanaan on luetteloitu minimivaatimukset, joita ovat mm. asiakirjapohjien laadinta mallin mukaan ja niiden käyttö, kyky valita ohjatusti käytettävät toimiston tietokoneohjelmat tavallisimpiin tehtäviin, *”laatia pienimuotoisia julkaisuja”* ja suorittaa ohjelmistojen perusasennuksia ja ohjelmapäivityksiä ohjeen mukaan. (60.) Painotukset ovat teknisiä huolimatta esimerkiksi siitä, että opiskelijan pitäisi tuottaa pienimuotoisia julkaisuja.

Tietojenkäsittelyn perustutkinnossa vastaavat ammatillisesti eriytyvät koulutusohjelmat ovat *Informaatioteknologiapalvelujen ja markkinoinnin koulutusohjelma* ja *Tietojärjestelmien kehittämisen koulutusohjelma*. Ensimmäinen koulutusohjelma voi suuntautua joko Käytön tukeen tai Digitaaliseen viestintään.

Käytön tuki on selkeästi suuntautunut tietotekniseen osaamiseen ja hankintaprosessiin. Tavoitteena on oppia laatimaan atk-hankinnan asiakirjoja ja niiden perusteella tehdä perusteltu hankintaehdotus, joka edellyttää hankitun tiedon oikeellisuuden ja luettavuuden arviointia (51)⁸.

Digitaalinen viestintä on uusmediaan suuntautunut ja käsittelee melko monipuolisesti digitaalisen median eri ilmenemismuotoja. Tavoitteissa on seuraavia painotuksia:

[...] osattava valita ja asentaa organisaation sisäiseen ja ulkoiseen viestintään tarvittavat tietoverkkoverkko-ohjelmistot. [...] Viestintään tarvittavien ohjelmistojen valinta ja asennus palvelimeen sekä tietoturvasta huolehtiminen; vuorovaikutteisen verkkopalvelun ohjelmointi; [...] Liiketoimintaa tukevan tietoverkkopalvelun rakentaminen; [...] osattava toimia ryhmässä, joka toteuttaa myynti- ja markkinointikampanjan, ja osattava valita kampanjaan soveltuvimmat mediat. [...] tuntea tietotekniikan ja tietoverkkojen hyväksikäyttö

⁸ Tkp.

asiakastietojen hallinnassa, myynnin edistämässä tai markkinointikampanjan toteutuksessa [...] suunnitella ja toteuttaa yrityksille pienimuotoisia painotuotteita ja on-line -dokumentteja ja –oppaita erilaisia julkaisuohjelmia käyttäen, [...] hallita visuaalisen suunnittelun ja kuvankäsittelyn perusteet. [...] kirjallinen ja sähköinen julkaisutuotanto.

[...] tehdä pieni multimediaesitys, [...] on selkeä kokonaiskuva multimedian tuotantoprosessista [...] osattava suunnitella ja toteuttaa multimediaesitykselle visuaalinen ilme ja toimiva käyttöliittymä. [...] osattava ohjeiden mukaisesti muokata multimediaesitystä varten teksti-, kuva- ja äänimateriaalia [...] osattava julkaista multimediaesitys. [...] multimediamateriaalin muokkaaminen, koostaminen ja julkaiseminen, tekijänoikeudet ja tietosuojat. (53 - 55.)⁹

Arvioinnin osalta kiitettävän arvosanan saavuttamiseksi keskeiset sisällöt on jaettu seitsemään avainosaamisalueeseen, joista kolme painottaa teknistä osaamista (*Viestintään tarvittavien ohjelmistojen valinta ja asennus palvelimeen sekä tietoturvasta huolehtiminen, Vuorovaikutteisen verkkopalvelun ohjelmointi, Liiketoimintaa tukevan tietoverkkopalvelun rakentaminen*). Kaksi painottaa markkinointia ja yrittäjyyttä (*Tietotekniikan ja tietoverkkojen hyväksikäyttö asiakastietojen hallinnassa, myynnin edistämässä tai markkinointikampanjan toteutuksessa ja seurannassa sekä myyntityö sekä Yrittäjyys*). Vain kahdella osaamisalueella on tuottamiseen liittyviä painotuksia. Nämä ovat *Kirjallinen ja sähköinen julkaisutuotanto* sekä *Multimediamateriaalin muokkaaminen, koostaminen ja julkaiseminen, tekijänoikeudet ja tietosuojat*. (54 - 55.)¹⁰ Painotukset ovat arvioni mukaan selkeästi alan teknisiä ja kaupallisia perusteita. Uusmedian tuotannolle (digitaalinen viestintä) jää kokonaisuudesta opintoviikkoina mitattuna melko suppea osuus.

Teknisen osaamisen arvostus näkyy arvioinnissa tyydyttävä (T1) esimerkiksi vaatimuksessa tehdä painotuotteita ja sähköisiä on-line –dokumentteja jollain julkaisuohjelmalla tai muokata teksti-, kuva- ja äänimateriaalia ja koostaa siitä pieni multimediaesitys, esim. yrityksen tai tuotteen esittely sekä julkaista se. Ymmärrän vaatimukset teknisiksi ja ohjelmien käyttöön liittyviksi, koska opetussuunnitelmissa ei ole muissa yhteyksissä mainittu em. ohjelmien opetusta. Alue ei kuulu myöskään perusopetukseen, joten kurssin tarkoitus on opettaa ohjelma tai ohjelmat. Voi myös kysyä, missä tietotekniikan perustutkinnossa opetetaan medioiden vertailu, jotta opiskelija todella osaa valita soveltuvimmat mediat kampanjaan tai visuaalisen ja kerronnallisen ilmaisun julkaisujen tuottamiseksi. Yksi mahdollisuus oppia sisältöön, ulkoasuun ym. liittyvät asiat on ehkä työssäoppiminen, jota oppilaitokset tulevat todennäköisesti käyttämään.

⁹ Tkp.

¹⁰ Tkp.

Tietojärjestelmien kehittäminen -koulutusohjelma on nimensä mukaisesti painottunut systeemyöhön ja projektityöskentelyyn. Se sisältää käyttöliittymien suunnittelun ja tietojärjestelmien toteuttamisen, niiden testauksen, käyttöönoton ja opastukseen sekä ylläpidon ja kehittämisen (56 - 57)¹¹.

Valinnaiset opinnot

Koulutuksen järjestäjän hyväksymässä opetussuunnitelmassa ammatillisiin opintoihin tulee sisältyä valinnaisina vapaasti valittavia työelämän alueellisten tai paikallisten tarpeiden mukaisia opintoja pakollisten opintojen lisäksi tai muita syventäviä tai laajentavia opintoja, jotka ovat yhteisiä tai lukio-opintoja enintään 10 opintoviikkoa. (60.) Nämä voivat olla oman tai muiden koulutusalojen ammatillisia tai yhteisiä opintoja, jatko-opintoihin tai ylioppilastutkinnon suorittamiseen valmentavia opintoja, työkokemusta tai ohjattuja harrastuksia, joiden on kuitenkin tuettava koulutuksen yleisiä ja ammatillisia tavoitteita. (61.)

Kaikissa tavoitteissa korostetaan edelleen persoonallisuuden kasvua. Uskon, että edellä kuvattuja tavoitteita edistäisi myös taide- ja mediakasvatuksen oppisisällöt, kuten kerronta, tulkinta, analyysi, kriittisyys jne. tuotannon, vastaanoton sekä ilmaisun näkökannalta tarkasteltuna.

4.1.6 Muut opetussuunnitelman otsikot ja määräykset

Opetussuunnitelman neljäs luku tarkentaa arviointia, sen tehtävää ja toteuttamista oppilaitoksissa. Sen ensimmäinen osa keskittyy arvioinnin tehtävään ja toteuttamiseen sekä arvosanan antamiseen, hyväksilukemiseen, opintojen uusimiseen sekä arvioinnin oikaisemiseen. Toinen osa määrittää mitä arvioidaan ja miten arvioidaan tyydyttävä - kiitettävä -akselilla. Lisäksi luvussa käsitellään arvosana-asteikkoja ja niiden muuntamista, näyttöjä, todistuksia sekä arviointia erityisopetuksessa ja maahanmuuttajien arviointia.

Luku 5 antaa oppilaitoksille muita määräyksiä opetuksen toteutukseen (opinto-ohjaus, työssäoppiminen, ammatillinen erityisopetus, maahanmuuttajien ja eri kieli- ja kulttuuriryhmien opetusjärjestelyt, oppisopimuskoulutus). Lukuun 6 on koottu koulutuksen järjestäjän vastuut opetussuunnitelman laadinnassa. Vastuissa korostetaan mm. sitä, että

¹¹ Tkp.

opetussuunnitelman tulee *"mahdollistaa opiskelijoiden yksilölliset valinnat"* eri aineissa ja aihekokonaisuuksissa. Se tarjoaa mahdollisuuden *"arvopohdintaan ja kulttuuriperintöön perehtymiseen"* sekä yhteisten painotusten, kuten kestävän kehityksen edistämiseen, kansainvälisyyteen ja *"teknologian ja tietotekniikan hyödyntämiseen"*. (77.)

Luvun 6 vastuut ja opiskelijoiden oikeus yksilöllisiin valintoihin ovat haaste oppilaitoksille. Pienten oppilaitosten resurssit eivät määräyksestä huolimatta välttämättä riitä tarjoamaan monipuolista kurssitarjotinta opiskelijoiden valintoja varten.

4.2 Peruskoulun ja lukion opetussuunnitelmat

Sekä perusopetuksen että lukion opetussuunnitelmat ovat uudistumassa. Vuosiluokille 1 - 2 vahvistettiin maaliskuussa 2002¹² uudet opetussuunnitelmat, jotka voi ottaa käyttöön 1.8.2002 ja tulee ottaa käyttöön viimeistään 1.8.2003. Vuosiluokkien 3 - 9 opetussuunnitelmien perusteiden uudistaminen aloitettiin syksyllä 2001. Ne valmistuvat vasta vuoden 2003 loppuun mennessä ja otetaan käyttöön 1.8.2006. (<URL:http://www.oph.fi/page.asp?path=1;443;5238;7954>. Viitattu 10.7.2002.)

Lukioiden opetussuunnitelmien perusteiden luonnos tulisi Opetushallituksen aikataulun mukaisesti olla valmis joulukuussa 2002. Käyttöönotto tapahtunee aikaisintaan syksyllä 2003. Opetussuunnitelman osia on toteutettu kokeilukouluissa ja mm. mediadiplomiin tähtäävää opetusta on kokeiltu lukuvuonna 2001 - 02.

4.2.1 Perusopetuksen opetussuunnitelmat ja mediakasvatus¹³

Opetussuunnitelman ensimmäisen luvun *Opetuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet* kohdassa **Kasvatuksen ja opetuksen yleiset tavoitteet** (4 §) yhtenä tavoitteena mainitaan, että oppilas opiskelee kriittistä tiedonhankintaa sekä oppii käyttämään tieto- ja viestintävälineitä (6). Toisessa luvussa *Opetuksen toteuttaminen* kohdissa **Oppimiskäsitys** (5 §) ja **Oppimisympäristö** (6 §) tulee esille tietoyhteiskuntavalmiudet. Oppimiskäsitys korostaa, että *"oppiminen on aktiivinen ja päämääräsuuntautunut, ongelmaratkaisua sisältävä prosessi. Oppimisympäristön avulla on vaikutettava oppimiseen."* Seuraava pykälä tarkentaa oppimisympäristöä ja sen varustustasoa siten, että sen *"tulee tukea oppilaan*

¹² Opetushallitus. Määräys Dno 13/011/2002 27.3.2002

¹³ Tämän luvun viittaukset ovat Opetushallituksen Internetsivuilta ja oheisesta Pdf-tiedostosta <URL:http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/1_2ops2002.pdf> sivunumeroita. Tulostettu 10.7.2002.

kehittymistä nykyaikaisen tietoyhteiskunnan jäseneksi ja antaa tilaisuuksia tietokoneiden ja muun mediatekniikan sekä mahdollisuuksien mukaan tietoverkkojen käyttämiseen.” (8).

*Oppimistavoitteet ja opetuksen keskeiset sisällöt ovat luvussa 3. **Äidinkieli ja kirjallisuus** (9 §) painottaa, että kieli on sekä oppimisen kohde että sen väline kaikissa oppimistilanteissa. (10.) **Äidinkielen** tavoitteissa todetaan, että *”oppilas saa mahdollisuuksia kehittää luku- ja kirjoitustaitoaan, myös medialukutaitoaan sekä kehittää viestintävalmiuksiaan myös tietoteknisessä oppimisympäristössä”* (11). Lukemisen ja kirjoittamisen keskeisissä sisällöissä mainitaan *”painettujen ja sähköisten tekstien avaamista yhdessä keskustellen niin, että oppilaan tekstinymmärtäminen syvenee”* ja myöhemmin tekstin ymmärtämisstrategioiden yhteydessä mainitaan *”tekstin sisällön ennakoiminen otsikon ja kuvien perusteella, keskeisten asioiden löytäminen tekstistä ja päätelmien tekeminen luetusta sekä luettavan liittämisen omiin kokemuksiin ja tietoihin kielestä ja ympäröivästä maailmasta.”* (12.) **Kirjallisuuden** tavoitteissa korostetaan kirjallisuuteen tutustumista myös kuvia katsellen ja erilaisiin aineistoihin tutustumista *”mahdollisuuksien mukaan myös videoina, elokuvina, kuunnelmina ja teatterina sekä digitaalisessa muodossa”*. Kirjallisen keskustelun yhteydessä *”tutustutaan käsitteisiin päähenkilö, tapahtuma-aika ja -paikka sekä juoni”* ja opitaan *”luetun liittämistä omaan elämään, aiemmin luettuun, kuultuun ja nähtyyn.”* (13.)*

Kuvauksessa hyvästä osaamisesta toisen luokan päättyessä yhtenä osaamisalueena on maininta *”Hänen medialukutaitonsa riittää ikäkaudelle suunniteltujen ohjelmien ja aineistojen seuraamiseen ja käyttämiseen ja niiden edellyttämään vastavuoroisuuteen.”*(14.)

4.2.2 Lukion opetussuunnitelmat ja mediakasvatus¹⁴

Lukiossa mediakasvatus on sisällytetty läpäisyinä kaikkiin aineisiin. Se kuuluu arvoperustaan (2 §), jota on vielä täsmennetty kohdassa Aihekokonaisuudet (12 §). Myös Oppimisympäristö (4 §) ottaa kantaa tiedon- ja taidonalalle luonteenomaisiin tiedon- ja taidon hankkimis- ja tuottamistapoihin. Olen tutustunut äidinkieli ja kirjallisuus-, musiikki- sekä kuvaamataito-oppiaineiden sisältöihin tarkoituksena löytää, miten mediakasvatus on kirjattu näiden kolmen oppiaineen tavoitteisiin ja oppisisältöihin.

¹⁴ Viittaukset ja lainaukset ovat Opetushallituksen Internetsivulta. URL:<http://www.oph.fi/pageLast.asp?path=1;443;5238;5242;5251>>. Viitattu 10.7.2002.

Aih kokonaisuu det (12 §)

Opetussuunnitelman *Aih kokonaisuu det* ovat lukion toimintakulttuuria jäsentäviä toimintaperiaatteita sekä yhteiskunnallisesti merkittäviä kasvatus- ja koulutushaasteita ja *ajankohtaisia arvokannanottoja*. Käytännössä ne ovat oppiainerajat ylittäviä, opetusta eheyttäviä painotuksia. Kaikille lukioille yhteisiä aih kokonaisuuksia on kuusi, ja ne ovat: 1. aktiivinen kansalaisuus, 2. hyvinvointi ja turvallisuus, 3. kestävä kehitys, 4. kulttuuri-identiteetti ja kulttuurien tuntemus, 5. mediaosaaminen ja 6. teknologia ja yhteiskunta.

Olen lainannut osan **Mediaosaaminen** lähes kokonaisuudessa, koska se on mielestäni erinomaisen ajankohtainen kannanotto nyky-yhteiskuntavalmiuksien toteuttamiseksi toisella asteella, lukiossa.

Lukio-opetuksen tulee tarjota opiskelijalle opetusta ja toimintamuotoja, joiden avulla hän syventää ymmärrystään median keskeisestä asemasta ja merkityksestä kulttuurissamme.¹⁵ Lukion tulee vahvistaa opiskelijan aktiivista suhdetta mediaan ja valmiutta vuorovaikutukseen. Opiskelijaa ohjataan ymmärtämään mediavaikutuksia, median roolia viihdyttäjänä ja elämysten antajana, tiedon välittäjänä, käyttäytymismallien ja yhteisöllisyyden kokemusten tarjoajana sekä maailman- ja minäkuvan muok-kaajana.

Tavoitteena on, että

- o opiskelijan viestien tulkinta- ja vastaanottotaidot kehittyvät: hän oppii mediakriittisyyttä valinnoissa ja mediatekstien tulkinnoissa sekä kuluttajan tarvitsemia yhteiskunnallisia tietoja ja taitoja.
- o opiskelijan kyky esteettisiin ja eettisiin ratkaisuihin kehittyy: hän oppii vastuuta median sisällöntuottamisessa, käytössä ja mediakäyttäytymisessään.
- o opiskelijan vuorovaikutus- ja viestintätaidot paranevat, hänen vaikuttamisen keinojen tuntemuksensa syvenee ja hän oppii mediayhteisöllisyyttä.
- o opiskelijan taito, myös tekninen taito, tuottaa mediatekstejä kehittyy: hänen ilmaisullinen osaamisensa monipuolistuu hänen tuottaessaan itse sisältöjä ja välittäessään tietoa.
- o opiskelijan tietous viestintäympäristöstä ja mediasta karttuu: hän oppii jäsentämään median toimintaympäristöä sekä toimimaan ja vaikuttamaan siinä.
- o opiskelija tottuu käyttämään mediaa oppimisen välineenä ja opiskeluympäristönä: hän harjaantuu käyttämään mediaa opiskeluun liittyvissä vuorovaikutustilanteissa, tiedonhankinnassa ja -välittämisessä, etä- ja virtuaaliopiskelussa sekä itsenäisessä opiskelussa.
- o opiskelija saa tietoa viestintäalasta ja mediatuotannosta uranvalinnan, työelämän ja yrittäjyyden näkökulmasta: hänen tietoutensa media-alan ammateista, alan toiminnallisista ja taloudellisista rakenteista sekä tekijänoikeuksista karttuu.

Mediaosaaminen on lukiossa sekä taitojen että tietojen oppimista. Se on sekä opiskelun kohde että väline. Mediakasvatus on verbaalisten, visuaalisten, auditiivisten, teknisten taitojen ja yhteiskunnallisten sekä opiskelutaitojen kehittämistä. Täten se edellyttää oppiaineiden välistä yhteistyötä ja yhteistyötä eri viestintävälineiden kanssa ja oppimista aidoissa toimintaympäristöissä. Lukion eri oppiaineiden on määriteltävä ja rakennettava suhteensa mediaan ja siinä tapahtuvaan kommunikaatioon, sen tekniikkaan,

¹⁵ Alleiviivaukset tutkimuksen tekijän omia.

sisältöihin, materiaaleihin ja sen ympärille syntyvään mediakulttuuriin. Opetuksen sisältöjä ovat sekä perinteinen että tietokonepohjainen, vuorovaikutteinen uusmedia. Tulevaisuudessa mediataidoissa korostuvat monivälineisyys ja visuaalisuus ja mediat sekoittuvat sekä tuotannon että käytön näkökulmasta.

Mielestäni opetussuunnitelman laatijat ovat aihekokonaisuutta kirjatessaan katsoneet tulevaisuuteen ja ymmärtäneet "ajan hengen", digitaalisen median läsnäolon ja median vaikutuksen yhteiskunnassamme mutta myös globaalisesti.

Esimerkkejä lukion kursseista

Etsin lukion opetussuunnitelmista mediakasvatuksellisia sisältöjä saadakseni käsityksen mediakasvatuksen laajuudesta ja voidakseni verrata niitä toisen asteen kaupallisiin opetussuunnitelmiin. Olen lukenut opetussuunnitelman ainekohtaisia tekstejä kolmen aineen *Kuvataide*, *Musiikki* sekä *Äidinkieli ja kirjallisuus* kohdalta ja etsin tavoitteiden mukaisia em. oppiaineiden välisiä linkkejä niin aineiden kuin mediakasvatuksen suhteen. Kuvataide sekä Musiikki sisältävät 5 kurssia, joista 2 on pakollista ja 3 syventävää kurssia.¹⁶ Äidinkielen kurssien lukumäärä on vastaavasti 6 + 3.

Kuvataide¹⁷

Tavoitteissa todetaan, että opiskeltavat sisällöt liitetään kulttuuriseen viitekehykseensä yhdistämällä teoria käytännön työskentelyyn. Taiteen ja median kuvia käytetään opetuksessa visuaalisia ilmiöitä tarkasteltaessa rinnakkain. Taidehistoria on kuvataideopetuksen läpäisevä aihekokonaisuus. Ensimmäinen pakollinen kurssi on nimeltään *Kuva ja minä* (KU1). Sen tavoitteissa sanotaan mm., että opiskelija oppii pohtimaan visuaalisen kulttuurin ilmiöitä kriittisesti ja tulkitsemaan mm. niiden sisältöjä ja merkityksiä sekä soveltamaan oppimaansa työskentelyssään. Kurssin keskeistä sisältöä ovat lisäksi:

- o kuvan valta ja vallan kuva yhteiskunnassa,
- o kolmiulotteinen työskentely, graafinen työskentely, digitaalinen kuva
- o kuvan rakentamisen keinot: sommittelu, muoto, väri, liike, tila
- o kuvan tulkinta ja analysointi kuvallisin keinoin ja sanoin.
- o analysointitavat; formalismi, semiotiikka, ikonografia ja reseptioanalyysi.

¹⁶ Lukion kurssit muodostuvat pakollisista, syventävistä ja soveltavista kursseista, joista syventävät ovat opiskelijalle valinnaisia ko. oppiaineen pakollisiin kursseihin liittyviä kursseja, joita on opinto-ohjelmaan valittava vähintään 10. (6 § Opintojen rakenne)

¹⁷ <URL:http://www.oph.fi/SubPage.asp?path=1;443;5238;5242;8090;8102>. Viitattu 10.7.2002.

Syventävä kurssi *Nykytaide ja media* (KU5) käsittelee mm. kerrontaa. Tavoitteissa mainitaan esimerkiksi elokuvan ilmaisun ja kuvakerronnan keinot elokuvassa ja muissa mediaesityksissä sekä niiden tarkastelu ja erittely. Keskeistä sisältöä ovat mm. seuraavat aihealueet:

- o elokuvan perinteinen ja uudistuva kuvakerronta; narratiivisuus ja visuaalinen ilmaisu
- o elokuvan tila- ja esineympäristö visuaalisen ilmaisun ja kerronnan osana; lavastaminen
- o elokuva-analyysi; reseptioanalyysi, formalismi, semiotiikka
- o sarjakuva taiteena
- o mediaesitysten suunnittelu ja toteutus.

Huomiota kiinnitti, että semiotiikka mainitaan molemmissa kursseissa yhdeksi sisältöalueeksi.

Musiikki¹⁸

Aineen esittelyn viimeisessä kappaleessa mainitaan teknologia ja media: *”Opiskelija saa valmiuksia aktiiviseen kulttuurivaikuttamiseen, teknologian hyödyntämiseen musiikin alalla ja median tarjonnan kriittiseen tarkasteluun.”* Esimerkkini on soveltava kurssi 4 nimeltä *Soiva taide*. Sen tavoitteista on, että opiskelija tutustuu musiikin ja muun taiteen vuorovaikutukseen sekä perehtyy monipuolisesti musiikin käyttöön eri taidemuotojen yhteydessä. Samoin musiikin mahdollisuuksia taiteiden välisessä vuorovaikutuksessa tutkitaan esimerkiksi tietotekniikan keinoin. Opiskelija tutustuu myös musiikin osuuteen mediassa.

Äidinkieli ja kirjallisuus¹⁹

Aineen yleistavoitteissa todetaan, että sosiaalinen vuorovaikutus ja oppiminen perustuvat monipuoliseen viestintäosaamiseen, kirjoitus- ja lukutaitoon. Se ohjaa aktiiviseen tiedon hankkimiseen, kriittiseen tiedon käsittelyyn ja tulkintaan sekä erilaisten viestinten käyttöön. Opetuksessa pyritään mahdollisimman pitkälle menevään oppiaineiden väliseen integraatioon, sillä eri tieto- ja taitoalueet ovat toiminnallisessa yhteydessä toisiinsa. Lukiossa äidinkielen ja kirjallisuuden kurssit ovat 1. *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus* 2. *Tekstien rakenteita ja merkityksiä* 3. *Kaunokirjalliset tekstit* 4. *Vaikuttamisen keinoja*

¹⁸ <URL:<http://www.oph.fi/SubPage.asp?path=1;443;5238;5242;8090;8100>>. Viitattu 10.7.2002.

¹⁹ <URL:<http://www.oph.fi/SubPage.asp?path=1;443;5238;5242;9090;10157>>. Tulostettu 12.6.2002.

5. *Teksti, tyyli ja konteksti* 6. *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti*. Syventävät kurssit ovat: *Puheviestintätaidot, Ajankohtaisten tekstien ja Puheviestintätaitojen* kurssi.

Kaikkien kurssien tavoitteet ovat laajat ja monipuoliset. Mediakasvatuksen elementit näkyvät läpi tavoitteiden. Olen poiminut vain muutamia esimerkkejä. Tavoitteissa mainitaan, että opiskelija *”pystyy tarkkailemaan fiktion luonnetta, syventää medialukutaitoaan”* ja pystyy analysoimaan sekä tulkitsemaan erilaisia mediatekstejä ja niiden taustoja sekä *”kriittisesti arvioimaan median välittämää informaatiota ja vaikutuksia yksilöihin ja yhteiskuntaan”*.

Tavoitteiden mukaisista kurssien sisällöistä on luettavissa erityisen paljon nykyaikaiseen ”monilukemiseen” painottuvia aihesisältöjä, joita joitakin mainitakseni ovat: omien viestintätietojen, -taitojen, -asenteiden ja -motivaation tarkkailu ja erittely, media- ja verkkotekstit, viestintävälineiden ja -tuotteiden käyttötavat ja -tottumukset.

4.3 Yhteenvedo opetussuunnitelmista

Toisen asteen kaupallisen koulutuksen opetussuunnitelmat²⁰ on laadittu yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa. Siksi niissä näkyy hyvin selkeästi työelämän ammatilliset vaatimukset ja ehkä samasta syystä niin media- ja viestintäkasvatus kuin taidekasvatus ovat jääneet taka-alalle, lähes huomiotta. Oletuksena ammatillisella toisella asteella lienee myös, että em. aineita, taitoja ja valmiuksia opetetaan jo peruskoulussa (kuten joistain kyselyni vastauksista näkyi²¹), eikä niitä siten olisi enää tarvetta huomioida ammatillisella puolella. Näinhän asia ei ole (Vrt. luku 4.2). Ja ero opetuksen sisällöissä ja tavoitteissa on mielestäni merkittävä, kun vertaa saman toisen asteen lukion uusia opetussuunnitelmia esimerkiksi juuri liiketalouden perustutkinnon opetussuunnitelmaan.

Kaupan ja hallinnon alan yhteiset painotukset ja ydinosaaminen korostavat kansalaisvalmiuksia, persoonallisuuden kehittämistä, jatko-opintovalmiuksia, elämäntaitojen vahvistamista ja Opetussuunnitelman luvussa 6 puhutaan koulutuksen järjestäjän vastuusta huomioida teknologian ja tietotekniikan hyödyntäminen. Edellä luetellut perusarvot ja

²⁰ Liiketalouden ja Tietojenkäsittelyn perustutkinto.

²¹ [...] *”Aihetta käsitellään jo peruskoulussa kylliksi.”* (50)

päämäärät on mielestäni tulkittavissa aiheiksi, joiden tulisi kulkea läpäisynä kaikessa opetuksessa. Niihin sisältyvät myös mediavalmiudet, vaikka tarkastelemani alan valtakunnalliset opetussuunnitelmat eivät sisällä ko. aihealueen varsinaisia oppiaineita. Edellä mainittujen painotusten tulisikin siksi näkemykseni mukaan näkyä oppilaitosten omissa koulukohtaisissa opetussuunnitelmissa.

Huomioitavaa on myös, että ammatillisissa opinnoissa koulutusohjelmakohtaisessa *Taloushallinnon koulutusohjelmassa* ei ole mitään mainintaa mediataidoista. Voivatko palkanlaskijat, kirjanpitäjät, yrittäjät, jne. toimia omassa ammatissaan ilman mediavalmiuksia, kun lukiossa painotetaan yhtenä kuudesta aihekokonaisuudesta mediaosaamista myös siinä kontekstissa, että nuori saa tietoa sekä viestintäalasta että mediatuotannosta niin uranvalinnan, työelämän kuin yrittäjyyden näkökulmasta? Valinnaisten kurssien osalta pienet ja suuret oppilaitokset ovat eriarvoisessa asemassa, koska ns. suuret oppilaitokset pystyvät tarjoamaan kursseja huomattavasti laajemmin ja monipuolisemmin sisällön ja opintoviikkojen suhteen kuin pienet, usein pienten- tai syrjäisten paikkakuntien kaupalliset oppilaitokset.²²

Verrattaessa lukiota ja kaupallisia oppilaitoksia, jotka molemmat ovat toisen asteen oppilaitoksia, on huomattavissa lukioiden paremmat mahdollisuudet sisältöjen ja tuntiresurssien suhteen, sillä lukioiden uudet opetussuunnitelmat näyttävät ajankohtaisilta ja pitävät mediakasvatusta yhtenä tärkeänä avainalueena. Esimerkiksi äidinkielessä aineen kursseja on yhteensä 9, joista kuusi on pakollisia ja kolme valinnaisia. Kontaktiopetuksen tuntimäärä opintoviikossa on n. 32 tuntia. Kaupallisen puolen äidinkielen pakollisia kursseja on neljä ja ne painottuvat liiketalouden alan teksteihin (kaupankäynnin kirjeet, kokous- ja neuvottelutilanteet jne.). Yksi kurseista pyrkii tarjoamaan kulttuuripainotteisia opintoja. Näkökanta on kokemusten ja elämysten hankkiminen mutta kuitenkin myös median avulla eli sen käyttäjänä (17). Myös kontaktitunteja kaupallisissa oppilaitoksissa on keskimäärin vain 27 tuntia/opintoviikko. Lukio ja ammatillinen toinen aste eivät ole tässä suhteessa tasa-arvoisessa asemassa. Epäkohtaa lisää se, että perusopetus ei toistaiseksi ehdi eikä pysty opettamaan mediakasvatusta. Perusopetuksessa mediakasvatus tulee jatkossa näkymään selkeästi mutta hitaasti, koska vasta luokka-asteet 1 - 2 aloittavat syksyllä 2002 mediakasvatuksen opetuksen.²³

²² Rahoitus oppilaitoksille tulee oppilaspaikkojen mukaan ja pienissä oppilaitoksissa, pienillä paikkakunnilla tapahtuu jossain määrin oppilaskatoa suurten paikkakuntien eduksi.

²³ Opetuksen on käynnistyttävä viimeistään syksyllä 2003.

Peruskoulu ja lukio painottavat mielestäni täsmällisesti ja laajasti vaatimuksiaan. Opetussuunnitelmissa luotetaan opiskelijan kykyyn oppia, muodostaa tietorakenteita ja soveltaa opetettua. Esimerkiksi kuvauksessa oppilaan hyvästä osaamisesta toisen luokan päätyttyä mainitaan, että *”hänen medialukutaitonsa riittää ikäkaudelle suunniteltujen ohjelmien ja aineistojen seuraamiseen ja käyttämiseen ja niiden edellyttämään vastavuoroisuuteen”* (14).²⁴ Liiketalouden opetussuunnitelmissa todetaan useasti, että opiskelija *”osaa ohjattuna”* hankkia, tehdä, arvioida asioita ja menetelmiä.

Oppilaitosten olisi hyvä tiedostaa opetussuunnitelmia ”rakentaessaan” Kleinin esittämä ”uhka”. Hän kirjoittaa tilanteesta, jossa pikaruoka-, urheiluväline- ja tietokoneyhtiöt astuvat täyttämään mm. oppilaitosten tai yliopistojen rahoitusvajetta. Yrityksillä on silloin kainalossaan myös ihka oma opetussuunnitelmansa. Pelkkä logojen liimailu sinne tänne ei riitä tuotteistuksessa. Jalansijan saatuaan brändit tekevät saman kuin ovat tehneet koulujen ulkopuolella jo musiikin, urheilun ja journalismin suhteen: pyrkivät nujertamaan isäntänsä ja tunkeutumaan itse valokeilaan. Ne taistelevat päästäkseen pelkän lisukkeen asemasta varsinaiseksi oppiaineeksi. Ne eivät halua olla mikään valinnainen kurssi, vaan opetusohjelman ydin. (Klein 2001, 94.) Opetuksen tulee aina olla riippumatonta ja puolueetonta sekä maailmankuvaa avartavaa. Perusopetus on mielestäni ammatillista opetusta pidemmällä, kun niiden opetussuunnitelmissa huomioidaan 2000-luvun tarpeet, mediakasvatuksen tarjoaminen, niin valtakunnallisissa kuin oppilaitoskohtaisissa opetussuunnitelmissa.

²⁴ <URL:http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/1_2ops2002.pdf>. Tulostettu 10.7.2002.

5 KYSELYTUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää mediakasvatuksen toteutumista kaupan ja hallinnon alan toisen asteen oppilaitoksissa lukuvuonna 2001 – 2002. Kysymysten avulla halusin selvittää millaisella opetuksella ja missä aihekokonaisuuksissa määrällisesti ja laadullisesti mediataitoja opetetaan, tai opetetaanko niitä? Mitkä ovat opettajien kiinnostus ja valmiudet sekä pätevyys opettaa median eri osa-alueita? Tutkimuskohteenani olivat vain toisen asteen kaupalliset oppilaitokset ja tutkimuksen ulkopuolelle jäivät kaikki muut toisen asteen oppilaitokset.

Lähetin saatteen ja kyselylomakkeen sähköpostina 77:lle toisen asteen kaupalliselle oppilaitokselle. Kyselylomakkeen laadin Word-tekstinkäsittelyohjelman lomake-toiminnolla, joka mahdollisti sen suojaamisen, niin että vastaajat pystyivät liikkumaan vain lomakkeen täyttökentissä. Kysymykset olivat kolmenlaisia: monivalinta-, vaihtoehto kyllä/ei- ja avoimia kysymyksiä. Monivalintakysymyksillä selvitin mm. vastaajan aseman organisaatiossa sekä koulutustason. Kyllä/ei -vaihtoehtokysymyksiä täydensivät avoimet kysymykset kulloisenkin vastauksen perustelemista varten.

5.1 Tutkimuksen luotettavuus

Erilaisia ammatillisia toisen asteen oppilaitoksia, ruotsinkieliset mukaan lukien, on 189¹. Kyselyni kohteena olivat vain kaupalliset oppilaitokset, joita Koulutusoppaan mukaan lukuvuonna 2002 - 2003 on yhteensä 77 (2001, 113 - 115). Näistä suomenkielisiä on 73 oppilaitosta. Määräaikaan 15.3.2002 mennessä tuli 54 vastausta 42:sta eri oppilaitoksesta. Lukumääräisesti vastauksia saapui hyvin, mutta oppilaitostasolla vastausten määrä oli vain tyydyttävä. Karhukirjeen postitus heti määräajan umpeuduttua tuotti uusia vastauksia, mutta uusilta oppilaitoksilta palautui vain 3 kyselylomaketta. Vastausten määrä kasvoi yhteensä 84 lomakkeeseen, joista 3 jouduin hylkäämään. Yksi lomake oli väärältä koulutusosalta, yksi ei avautunut kolmesta uusintayrityksestä huolimatta² ja yksi tuli tyhjänä.

Tulosta voitaneen pitää luotettavana siitäkin huolimatta, että todellista lukumäärää lomakkeen saaneista ei ole käytettävissä. Kuitenkin yli puolet oppilaitoksista (45/77) eli

¹ <URL:www.oph.fi>. Viitattu 16.2.2002

² Vaihdoimme sähköposteja, mutta tulos oli liitetiedoston osalta aina sama.

58,4 % vastasi kyselyyn. Etukäteistavoitteeni oli saada vähintään yksi vastaus jokaisesta suomenkielisestä oppilaitoksesta, odotin siis vähintään 73 vastausta, jolloin vastausprosentti olisi nyt palautuneiden lomakkeiden osalta 61,6 %. Kyselytutkimuksissa palautuu valikoimattomalle joukolle lähetystä kyselystä Sirkka Hirsjärven mukaan 30 - 40 % ja erityisryhmälle (esim. opettajat) lähetetyistä sillä varauksella, että aihe sattuu heidän mielestään olemaan tärkeä, voi odottaa korkeampaa vastausprosenttia. (2001, 183.)

Kyselylomakkeen käytöstä Hirsjärvi "varoittaa" muistuttamalla, että suomalaisille tulee niin paljon kyselylomakkeita, ettei ole enää kovin helppoa saada vastauksia lomakemuotoisiin kysymyksiin (1997, 194). Tämä näyttää pitävän paikkansa myös ammatissa toimivien alan ihmisten keskuudessa vaikka toteutusajankohta, maaliskuu 2002, oli mielestäni kouluvuoden kiireitä ajatellen tarkoitukseen hyvin sopiva, sillä hiihtoloma oli takanapäin eivätkä loppukevään kiireet vielä olleet akuutteja.

Tulosten analyysi ja analyysimenetelmät

Laadullisen aineiston hankinta, analyysi ja tulkinta ovat sidoksissa toisiinsa. Analyysini lähti aineistoon tutustumisesta, tietojen taltioinnista, lukemisesta ja sen reflektoinnista. Luokittelin ja koodasin aineiston ja pyrin löytämään yhteisiä nimittäjiä analyysin pohjaksi. Aineisto on käyty läpi useamman kerran teemoittelun, tyypittelyn ja merkityksien selvittämiseksi sekä luotettavan analyysin aikaansaamiseksi.

Tutkimus on selkeästi kvalitatiivinen vaikka käytin siinä myös kvantitatiivista menetelmää ja SPSS-tilasto-ohjelmaa tiettyjen muuttujien ja laskennallisen luotettavuuden vuoksi, mm. tarkentaakseni vastanneet oppilaitokset, henkilöiden iät ja sukupuolen. Ristiintaulukoinnin avulla selvitin joitakin määrällisiä arvioita sukupuolijakaumasta sekä iän ja koulutuksen vaikutusta annettuihin vastauksiin.

Lomakkeen toimivuus

Lomake oli etukäteen testattu useammalla henkilöllä niin sisällön kuin teknisen toimivuuden suhteen. Testauksesta ja sen perusteella tehdyistä muutoksista huolimatta osa vastaajista ymmärsi osan kysymyksistä väärin. Mm. koulutusjohtajilla, joille kysely oli mennyt edelleen jaettavaksi, oli vaikeuksia vastata. Heillä ei ole monestikaan opetusvelvollisuustunteja eivätkä he ole niiden aineryhmien opettaja, joita kysely koski. Lomaketta olisi pitänyt

hieman muokata koulutusjohtajia ajatellen, mm. kysymyksen 1 perään olisi pitänyt lisätä teksti *Jos olet koulutusjohtaja (ei opetusta), ole hyvä ja siirry kysymykseen 6*. Myös kysymykset 8 ja 9 olisi pitänyt merkitä vapaaehtoisiksi lisätekstillä.

Koulutusjohtajat kuitenkin vastaavat oman alansa koulutuksesta ja sen kehityksestä ja siksi heidän kannanottonsa kuvastavat myös oppilaitoksen linjaa. Heillä on tietoa ja näkemystä koulutusalan vaatimuksista. Heidän pitäisi tuntea oman oppilaitoksensa opetussuunnitelmat ja opetussisällöt. Siksi heidän vastaukset ovat tärkeitä tutkimuksen kannalta.

Monivalintakysymyksillä oli tarkoitus vähentää vastaajan kirjoitustyötä ja saada helposti selville vastaajan asema organisaatiossa ja hänen koulutustasonsa. Vaihtoehtokysymyksiä kyllä/ei (kysymykset 1, 6 - 9) täydensivät avoimet kysymykset vastauksen perustelemista varten. Niitä voi kutsua strukturöidun- ja avoimen kysymyksen välimuodoiksi ja tarkoitus oli saada laadullista aineistoa analysoitavaksi. Näillä kysymyksillä oli myös tarkoitus saada odottamattomia, uusia vastauksia ja aiheeseen liittyviä mielipiteitä.

Perusteluja ja näkemyksiä sain 64 vastaajalta (79,1 %) ja näihin perusteluihin jätti kokonaan vastaamatta 17 vastaajaa (20,9 %) eli vain noin viidennes vastanneista. Ilmeisesti työkiireet tai muu kiinnostuksen puute kyselyä kohtaan ei saanut heitä kertomaan mielipiteitään ja käsityksiään mediakasvatuksesta.

5.2 Kohderyhmä ja tutkimuksen toteutus

Kyselylomake oli suunnattu kaikille Suomen toisen asteen kaupallisille oppilaitoksille, myös ruotsinkielisille ja erityisoppilaitoksille (77 oppilaitosta). Osoite- ja yhteystiedot kokosin Koulutusoppaan lisäksi Internetistä. Opetushallituksella ja Kauppaopettajaliitolla ei ollut antaa eli heillä ei ollut valmista sähköistä osoitteistoa käyttööni. Lähetin saateen (liite 5) ja kyselylomakkeen (liite 6) sähköpostina, ensisijaisesti oppilaitoksen koulutus(ala)johtajalle. Kun käytössäni ei ollut em. henkilön nimeä, osoitin lähetyksen rehtorille tai oppilaitoksen yleiseen sähköpostiosoitteeseen edelleen jaettavaksi kolmelle kaupallisen³ opetuksen opettajalle.

³ Maassamme on useita monialaisia toisen asteen oppilaitoksia, oppimiskeskuksia ym. ja kysely koski vain kaupallisia oppilaitoksia, jotka antavat liiketalouden- tai tietojenkäsittelyn perustutkinto-opetusta. Yksi lomake jäi mm. tämän jakeluvirheen vuoksi käsittelemättä: *"Itse asiassa olen varmaan väärä henkilö vastaamaan tähän, koska opetan pääasiassa tekniikan ja luonnonvarojen yksiköissä, vaikka meillä samassa oppilaitoksessa opetetaan myös em. merkonomeja, datanomeja yms. Näin ollen vastaukseni ei taida olla ollenkaan tutkimuksellisesti oikeaa aineistoa. Toivottavasti ns. 'oikeat' kaupallisen puolen opettajat vastaavat kyselyysi. Hyvää kevään jatkoa! Riitta S."*

Kohderyhmäksi koulutus(ala)johtajan lisäksi olin valinnut opetussuunnitelmien perusteella äidinkielen⁴, tietotekniikan sekä taide ja kulttuuri -aineiden opettajat, koska he todennäköisimmin opettavat mediakasvatusta tai sen osia, jos niitä yleensä oppilaitoksessa opetetaan. Saatteessa mainitsin muiksi mahdollisiksi vastaajiksi myös toimistopalvelun tai markkinoinnin opettajan.

Toteutus

Postitus (sähköposti) tapahtui kahtena päivänä (1. - 2.3.2002). Sähköposti osoittautui käteväksi, nopeaksi ja edulliseksi vaihtoehdoksi perinteiseen posttiin verrattuna. Heti lähetysvaiheessa paluupostissa tuli ilmoituksia, että viesti on otettu vastaan tai mikä parempi, viesti ei syystä tai toisesta tavoittanut vastaanottajaa. Näin saatoin saman tien tarkentaa lähetysosoitteen ja lähettää kyselyn uudestaan.

Vastausaikaa kyselyssä oli 15.3. asti.⁵ Jo seuraavana maanantaina ennen klo 10 olin saanut 6 vastausta Kajaani – Helsinki – Merikoski (Oulu) -akselilla. Määräaikaan mennessä tuli eri oppilaitoksista yhteensä 54 vastausta, joista vain 7 lomaketta tuli perinteisenä postina.

Vastaamatta jättäneille oppilaitoksille postitin karhukirjeen sähköpostitse heti määräajan päätyttyä perjantai-iltana 15.3. Osan kyselyistä lähetin samaan alkuperäiseen osoitteeseen. Joidenkin oppilaitosten sähköpostiosoitteet tarkistin Internetistä oppilaitoksen, kuntayhtymän tai oppilaitoksen kotikunnan kotisivulta ja vaihdoin löytämieni päivitettyjen tietojen perusteella. Vastausaikaa jatkoin 31.3. asti. Karhuaminen ei tuonut uusia vastauksia kuin kolmesta uudesta oppilaitoksesta. Vastauksia tuli 84 yhteensä 45 oppilaitoksesta, joista tutkimukseen mukaan kelpuutin 81 lomaketta. Vastauksia tuli paremmin ja useamman vastaajan toimesta ns. pienistä⁶ ja keskisuurista⁷ oppilaitoksista kuin suurten asutuskeskusten oppilaitoksista.

73:sta suomenkielisestä oppilaitoksesta 32 oppilaitosta jätti vastaamatta. Alueellisesti vastauksia tuli melko kattavasti, mutta Savo (Kuopio, Iisalmi, Varkaus) sekä Tampereen

⁴ Opetussuunnitelman mukainen oppiaineen nimi, jota käytän jatkossa kun tarkoitan suomen kieltä ja viestintää, ilmais- tai esitystaitoa, joita vastauksissa on käytetty.

⁵ Huomioin, että Pohjois-Karjala ja Oulun lääni olivat lähetystä seuraavan viikon (10) hiihtolomalla.

⁶ Kiipula, Inari, Nurmes

⁷ Seinäjoki, Raisio

seutu (Tampere, Virrat, Pori) ovat suuret yksittäiset alueet, joista en saanut ollenkaan vastauksia. Vastauskato on jonkinasteinen arvoitus. Erkki Pahkinen mainitsee yhdeksi mahdolliseksi syyksi alipeiton, joka tarkoittaa mm. väärää osoitetietoa ja henkilön tavoitettavuutta. Muita syitä voivat olla henkilön kyvyttömyys vastata tai vastauksen käytettävyys, ts. sitä ei voi ottaa mukaan tuloksiin sekä harkittu vastaamattomuus. (1986, 159 - 160.)

5.3 Vastaajien yksilöinti

Lomakkeen alkuosa oli varattu taustamuuttujien keräämiseen. Kysymykset olivat numeroimattomia ja käytin niitä myöhemmin ristiintaulukoinnissa.

Vastaajien sukupuoli ja ikä

Miehiä vastaajista oli 28 (34,6 %) ja naisia 53 (65,4 %). Nuorin vastaaja oli 29-vuotias, vanhin 62-vuotias, molemmat olivat naisia. 2 henkilöä oli jättänyt kohdan tyhjäksi. Arvioin heidän olevan noin 45 - 55-vuotiaita.⁸ Ikäjakauma näkyy yksityiskohtaisesti seuraavasta taulukosta (Taulukko 1).

Vastaajien ikä	Lkm	%
alle 35 vuotta	10	12,3
35 – 44 vuotta	22	27,2
45 – 50 vuotta	18	22,2
51 – 60 vuotta	27	33,3
yli 60 vuotta	2	2,5
- ei vastattu	2	2,5
Yhteensä	81	100

TAULUKKO 1. Kauppaopettajien ikäjakauma luku- ja prosenttimääräisesti.

Kyselyyn vastanneiden keski-ikäksi tuli 46 vuotta⁹. Etukäteisarvioni kauppaopettajien iästä osoittautui todeksi.

⁸ - koulutusjohtaja, yritystalous ja oikeusoppi, mies, valmistunut 1989; ei osaa mielestään opettaa mediakasvatusta mutta ei tarvitse lisäkoulutusta. Arvioni mukaan 40 – 50-vuotias. (2)

- lehtori, äidinkieli, nainen, valmistunut 1972, osaa mielestään opettaa mediakasvatusta, mutta haluaisi myös lisäkoulutusta. Arvioni mukaan yli 50-vuotias. (50)

⁹ Miesten keski-ikäksi tuli 43 vuotta ja naisten keski-ikäksi 47,5 vuotta.

Tehtävä organisaatiossa ja opetusaine

Vastaajista hieman yli neljännes 22 (27,2 %) oli koulutusjohtajia tai rehtori tai pääainevastaavia, 32 (39,5 %) oli lehtoreita ja päätoimisia tuntiopettajia oli myös noin neljännes 21 (25,9 %), sivutoimisia tuntiopettajia oli 4 ja muissa opetustehtävissä toimivia 2 henkilöä. Nämä kaksi olivat atk-tukihenkilö¹⁰ ja tietohallintopäällikkö¹¹, jotka oman työnsä ohella opettivat tietotekniikkaa ja multimediaa. Tehtävän mukainen ryhmittely on alla olevassa taulukossa (Taulukko 2).

Tehtävä organisaatiossa	Lkm	%
Koulutusjohtaja (tai vastaava hallinnollinen työ)	22	27,2
Lehtori	32	39,5
Päätoiminen tuntiopettaja	21	25,9
Sivutoiminen tuntiopettaja	4	4,9
Muu	2	2,5
Yhteensä	81	100

TAULUKKO 2. Vastaajien tehtävä organisaatiossa lukumäärinä ja prosentteina.

Vastaajat edustivat seuraavia oppiaineita: tietotekniikka ja muut matemaattiset aineet (fysiikka ja kemia) 21 opettajaa (25,9 %), äidinkieli (suomenkieli ja viestintä, ilmaisu, jne.) 29 opettajaa (35,8 %), joista kaksi oli muiden kielten (ruotsi, saksa, englanti) opettajia. Taide ja kulttuuri -aineen opettajia vastaajista oli 3, markkinointia tai toimistopalveluja opetti 5 vastaajaa, muiden aineiden opettajia (taloushallinto, yritystalous, oikeusoppi, yhteiskuntatalous, toimintaympäristö) oli 17 (21 %). Vastaajan opetusaine (ammatti) ei käynyt ilmi 6 vastaajalta. He olivat koulutusjohtajia, joilla ei ole opetusta ja he olivat ehkä siksi jättäneet kyseisen kohdan täyttämättä.

Tutkinto ja valmistumisvuosi

Koulutus pohjana (pätevyys) oli ylempi korkeakoulututkinto 58 vastaajalla (71,6 %) ja alempi korkeakoulututkinto oli 14 vastaajalla (17,3 %). Opistotason tutkinto oli 7 vastaajalla

¹⁰ Ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut 1978, mies, 56 vuotta. (61)

¹¹ Opistotason tutkinto, valmistunut 1994, mies, 32 vuotta. (66)

(8,6 %) ja 1 vastasi muu koulutus¹², jota ei ollut täydentänyt. Yksi ei vastannut¹³ tutkintoa koskevaan kysymykseen.

Kysymyksen *valmistumisvuodesta* tarkoituksena oli selvittää koulutuksen ajantasaisuus. Vastaukset valmistumisvuodesta vaihtelivat vuosien 1967 ja 2001 välillä. Kyseisen kohdan oli jättänyt tyhjäksi 14 vastaajaa. "Uusia" tutkintoja eli 1990 – 2001 valmistuneita oli yhteensä 27 (33,3 %), kun taas ennen 1990-lukua valmistuneita oli 40 (49,4 %) eli lähes puolet vastanneista. 2000-luvulla vastavalmistuneet olivat kaikki naisia, ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita, ja kolme heistä toimi päätoimisena tuntiopettajan ja yksi oli koulutusjohtaja. Kaksi oli kielten opettajaa, yksi tietotekniikan opettaja ja koulutusjohtaja edusti yritystaloutta. Vastavalmistuneiden opettajien iät olivat välillä 27 - 54 vuotta.¹⁴ Kysymykseen vastaamatta jätti miehistä 5 ja naisista 9. Valmistumisvuoden ja sukupuolen mukainen jakauma on seuraavassa taulukossa (Taulukko 3).

Valmistumisvuosi	Yhteensä		joista miehiä		joista naisia	
	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%
ennen vuotta 1970	3	3,7	-	-	3	5,7
1970 – 1979	17	21,0	6	21,4	11	20,8
1980 – 1989	20	24,7	10	35,7	10	18,9
1990 – 1999	23	28,4	7	25,0	16	30,1
2000 -	4	4,9	-	-	4	7,5
- ei vastattu	14	17,3	5	17,9	9	17,0
Yhteensä	81	100	28	100	53	100

TAULUKKO 3. Vastanneiden kauppaopettajien valmistumisvuosikymmenet eriteltynä lukumääräisesti ja prosentuaalisesti sekä sukupuolen mukaan.

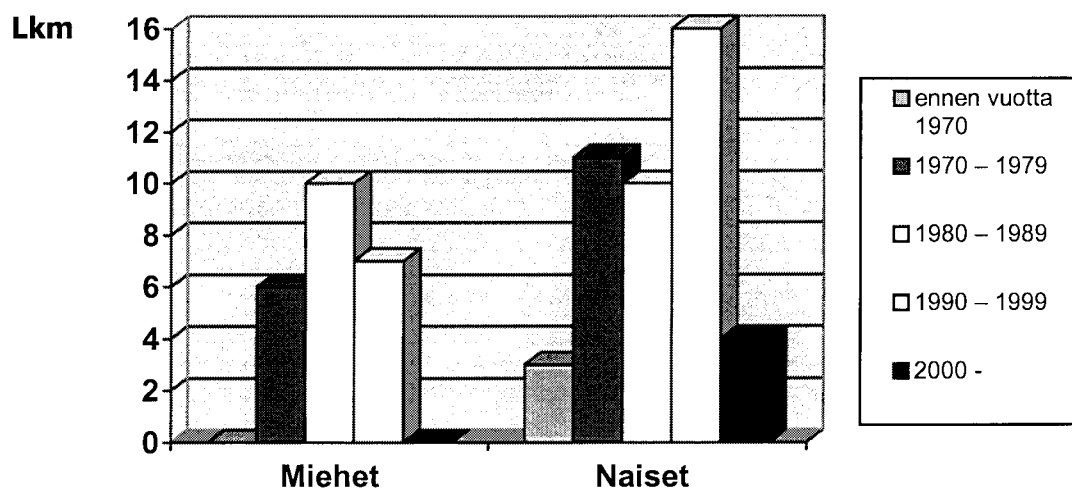
Tarkistin manuaalisesti niiden 14 vastaajan iät, jotka olivat jättäneet valmistumisvuotensa avoimeksi. Nuorin oli 35 ja vanhin 61 vuotta. Taulukon 3 jakaumaa käyttäen he olisivat lukumäärällisesti painottuneet "kauan sitten" valmistuneiden riveille. Arvioni mukaan 10 henkilöä olisi sijoittunut valmistuneisiin vuoden 1970 molemmin puolin.

¹² Sivutoiminen tietotekniikan tuntiopettaja, valmistunut 1994, mies, 30 vuotta. (30)

¹³ Sivutoiminen tuntiopettaja, äidinkieli, nainen 41 vuotta. (80)

¹⁴ Iät olivat: 27, 29, 48 ja 54 vuotta.

Valmistumisvuosi eriteltynä sukupuolen mukaan paljasti, että miehet sijoittuivat vuosien 1970 - 1999 välille kun taas naiset edustivat kaikkia valmistumisvuosia. Naisista 20 (29,9 %)¹⁵ oli valmistunut tai päteväitynyt viimeisten kymmenen vuoden aikana (1990 - 2001). Voi sanoa, että naisopettajien koulutus oli ajantasaisempaa kuin miesopettajien. Alla oleva pylväsdiagrammi selventää tätä jakaumaa (Kaavio 1).

KAAVIO 1. Vastanneiden miesten (23) ja naisten (44) valmistumisvuosikymmenet sukupuolen mukaan eriteltynä.

Tutkimus osoittaa, että opettajat ovat muodollisesti päteviä ja pitkään opetustyötä tehneitä. Tästä johtuen on oletettavaa, ja myöhemmistä vastauksista myös näkyi, että koulutus on jossain määrin vanhentunutta ja lisäkoulutuksen tarve, mutta myös halukkuus, on ilmeinen (Ks. Luku 5.6 Oma pätevyys ja lisäkoulutuksen tarve).

5.4 Mediakasvatus opetuksessa

Mediakasvatus käsitteenä oli vastaajille vieras. Vaikka viittasin sähköpostisaatteessa ammattilehtemme, Kauppaopettaja 1/2002, jossa oli ollut artikkeli (liite 7) tulevasta kyselystä. Myös kyselylomakkeen alussa oli "vihjeellistä" tekstiä mediasta. Näitä tekstejä ei ilmeisesti oltu luettu kovin tarkasti. Termin selitystä kaivattiin ja sitä kommentoitiin joko palautussaatteessa tai kohdassa Vapaa sana mm. seuraavasti:¹⁶

- o Kyselysi on todella epäselvä. Ensinnäkin olisit voineet selventää mitä tarkoitat mediakasvatuksella. Toiseksi kysymykset 3 ja 4 on mahdollisuus ymmärtää monella eri tavalla. Näiden syiden vuoksi kysymyksiisi on vastattu aika puutteellisesti. (13)

¹⁵ Lähes yhtä paljon kuin vastanneista oli yhteensä miehiä.

¹⁶ Vastaukset olen kopioinut sellaisenaan osaksi tutkimusta, enkä ole korjannut kieliasua tai kirjoitusvirheitä.

- o Kysymyksiin vastaamista hankaloitti se, että mediakasvatuksessa voidaan ymmärtää niin erilaisia asioita. Vastasin kysymyksiin nopeasti, en alkanut perehtyä käsitteeseen tarkemmin. Hienot juttu, että olet tehnyt kyselysi digitaaliseen muotoon! (18)
- o olisit voinut kyselyn taustaksi vähän tarkentaa median ja mediakasvatuksen käsitettä tässä kyselyssä, olisi ollut helpompi vastata? Onnea vaan gradun tekoon :) (42)

Kaksi kolmasosaa vastaajista 54 (66,7 %), vastasi myöntävästi ensimmäiseen kysymykseen *Saavatko opiskelijasi opetusta mediakasvatuksessa?* ja loput 27 (33,3 %) vastasivat kieltävästi. Tulos yllätti positiivisesti. Mutta seuraavan kysymyksen vastausta analysoidessani asian käytännön todellisuus avautui ja tuloksen luoma positiivinen ensivaikutelma heikkeni.

Avoimeen kysymykseen, kysymys 2, *Oppiaineet, joissa mediaan liittyvää opetusta annetaan* vastasi 46 vastaajaa (56,8 %) ja 20 vastaajaa (24,7 %)¹⁷ ei kertonut, *missä aineessa* tai mitä *aiheita* mediakasvatuksena opetetaan.

Oppiaineet, joissa ”mediaopetusta” oli annettu olivat ns. tietotekniset aineet, äidinkieli sekä taide ja kulttuuri. Opetusta oli lisäksi jonkin verran yhteiskuntataloudessa, asiakaspalvelussa, markkinoinnissa, mutta myös yllätyksekseni vieraissa kielissä. Selvästi eniten mediavalmiuksia opetettiin äidinkielessä ja toiseksi eniten tietoteknisissä aineissa. Tulosta selittää oheinen taulukko (Taulukko 4), johon olen koonnut kaikki vastaukset sekä lisäksi miehet ja naiset erikseen opetusaineensa mukaan.

Opetusaine	Yhteensä		joista miehiä		joista naisia	
	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%
Tietotekniikka ja matemaattiset ain.	21	25,9	13	16,0	8	9,9
Äidinkieli ja muut kielet	29	35,8	2	2,5	27	33,3
Taide ja kulttuuri	3	3,7	1	1,2	2	2,5
Markkinointi ja toimistopalvelut	5	6,2	1	1,2	4	4,9
Muut aineet	17	21,0	10	12,3	7	8,6
Koulutusjohtaja (ei opetusta)	6	7,4	1	1,2	5	6,2
Yhteensä	81	100	28	34,6	53	65,4

TAULUKKO 4 Opetusaineet, joiden yhteydessä on ollut mediakasvatusta mukana; vastaajat yhteensä luku- ja prosenttimääräisesti eriteltynä myös sukupuolen mukaan.

¹⁷ On muistettava, että vastaajista 21 oli hallinnollisissa tehtävissä (koulutusjohtaja jne.).

Kun vertaa vastanneita miehiä ja naisia suhteessa opetettaviin aineisiin, on merkille pantavaa että lähes puolet (46,4 %) vastanneista miehistä opetti tietoteknisiä aineita (13 miestä 28 vastanneesta miehestä), kun taas vastanneista naisista yli puolet (50,9 %) olivat äidinkielen opettajia (27/53). Seuraava taulukko (Taulukko 5) tarkentaa ainekohtaista sukupuolen mukaista opettajatilannetta.

Opetusaine	Miehet		Naiset	
	Lkm	%	Lkm	%
Tietotekniikka ja matemaattiset aineet	13	46,4	8	15,1
Äidinkieli ja muut kielet	2	7,1	27	50,9
Taide ja kulttuuri	1	3,6	2	3,8
Markkinointi ja toimistopalvelut	1	3,6	4	7,5
Muut aineet	10	35,7	7	13,2
Koulutusjohtaja (ei opetusta)	1	3,6	5	9,4
Yhteensä	28	100	53	100

TAULUKKO 5 Miesten ja naisten ammatillinen jakauma opetusaineen mukaan lukumäärinä ja prosentteina esitettynä.

Määrällinen opetus

Kysymykset 3 ja 4, *Mediakasvatukseen käytetyt tuntimäärät*, olivat jatkokysymyksiä edellisiin kysymyksiin (1 ja 2). Kysymyksen tarkoitus oli selvittää mediakasvatukseen käytetyt tunnit niin kontaktitunteina kuin opintoviikkoina sekä se, millä vuosikurssilla asiat ovat esillä. Vastauksia kysymykseen antoi 39 vastaajaa (48,1 %), alle puolet vastanneista. Kysymykseen oli vaikea vastata. Se ymmärrettiin joissakin tapauksessa omaksi vuotuiseksi opetusvelvollisuudeksi. Kuitenkin vastanneet osasivat pääosin täydentää kyselylomakkeen taulukon tarkoittamalla tavalla.

Opetustuntimäärät kolmanneksella vastanneista 13 (16 %) oli n. 10 tuntia.¹⁸ Opetusta annettiin 26 vastaajan (32,1 %) oppilaitoksessa pääsääntöisesti yhden opintoviikon verran (0,5 – 3 ov), joka kontaktitunteina vaihteli 24 – 32 tuntiin. Näin keskimääräinen opetustuntien määrä oli 27 - 28 tuntia. 6 vastaajaa (7,4 %) ilmoitti, että mediakasvatusopetusta on 2 – 4 opintoviikkoon. Näistä yksi vastaaja oli äidinkielen opettaja, joka oletettavasti tarkoitti äidinkielen pakollisia opintoviikkoja, joita opetussuunnitelmassa on 4. Muut näin vastanneet opettivat datanomiopiskelijoita. Opetusta

¹⁸ 5 vastaajaa: alle 5 tuntia ja 8 vastaajaa 5 – 10 h.

annettiin kaikille vuosikursseille. Joissain vastauksissa paino oli selkeästi ensimmäisellä vuodella ja vastaavasti toisissa oppilaitoksissa viimeisellä vuodella. Tuntimäärissä ei ollut eroja vuosikurssien suhteen. Kysymyksestä ja opetustuntimääristä annettiin seuraavia kommentteja:

- Tietojenkäsittelyn opetuksessa on vaikea sanoa tuntimäärinä, kuinka paljon ns. mediakasvatusta annetaan. (18)
- Merkonomi- ja datanomikoulutuksessa on mediakasvatusta viestinnän ja tietojenkäsittelyn koulutusjaksoissa enemmän tai vähemmän. Meillä kontaktitunteja on opintoviikossa 27 riippumatta aiheesta. (28)
- Varsinaista teoreettista mediakasvatusta en ole opettanut, mutta sen sijaan olemme kaikissa aiheissa keskustelleet eri medioista ja lähinnä niihin/niiden kautta viestimisestä. Mediakasvatus on ollut ns. läpäisyaihe¹⁹ kaikessa, ei siis teoreettisia opintoviikoin mitattavia erillistunteja. (53)²⁰
- Yllä mainitsemani tuntimäärät ovat karkeita keskiarvoja ns. normaaleista äidinkielen kursseista, vaihtelua on kyllä paljon. (54)

Mielestäni käytetyt tuntimäärät ovat melko vähäisiä laajemman tietotaidon ja ymmärryksen tai mediakompetenssin saavuttamiseksi. Kun vielä tarkastelee sisällöllisiä aiheita ja opetettuja teemoja niin uskallan epäillä tuntien riittävyyttä.²¹ Toisaalta jos mediakasvatus kulkee läpäisyaineena kuten lomakkeessa 53 vastattiin, niin silloin jo voitaneen olettaa, että opetusta on riittävästi.

Laadullinen opetus

Opetussisältöä koskevaan kysymykseen 5, *Käsiteltyjä sisältöjä olivat mm.?* antoi vastauksen 38 vastaajaa (46,9 %). Vastausmäärä on hyvä kun muistaa, että vastaamattomista 20 oli niitä, jotka vastasivat kysymykseen 1, että opiskelijat eivät saa opetusta mediakasvatuksessa, ja että 14 vastaajaa oli koulutusjohtajia, jotka eivät ole opetustyössä. Vain 9 vastaajaa (11,1 %) jätti em. seikat huomioidenkin kohdan syystä tai toisesta tyhjäksi.

Teemoitin sisällöt viiteen luokkaan, joista neljä on Liiketalouden perustutkinnon opetussuunnitelman ainejaon sisältöjen mukaisia. Nämä olivat: *Tietotekniikka* ("teknillinen opetus": internet, media), *Äidinkieli* (viestintä- ja ilmaisu, markkinointiviestintä, vieraat kielet), *Taide ja kulttuuri*, ja *Muut* aineet (yhteiskuntatalous, taloushallinto), sekä *Mediakasvatus* (väljästi ymmärrettynä).

¹⁹ Alleiviivaukset tutkimuksen tekijän omia.

²⁰ Järvenpään Invalidiliiton koulutuskeskus.

²¹ Varsinkin, kun kysymysten 8 ja 9 vastauksissa korostettiin mediakasvatuksen tarpeellisuutta.

1. **Tietoteknisessä opetuksessa** painottuivat tekniikka ja ohjelmien tekninen käyttö, valmiudet käsitellä itse tietokonetta, muokata kuvaa, multimediallisuus: ääni, liikkuva kuva, animaatio hypertekstit ja linkit sekä www-sivujen ulkoasu teknisesti. Internetin yhteydessä mainittiin verkkojulkaisu, verkkoviestintä, tekijänoikeus ja digitaalisen viestinnän eri muodot. Mielestäni mediakasvatuksellisia sisältöjä tietotekniikan opetuksessa väljästi tulkittuna olivat seuraavat lomakkeilta poimitut vastaukset:

- o still-kuvat (myös vektori), gif-kuvat ja animaatio, video, ääni, teksti, sivujen layout (5)
- o www-sivustojen rakenne, teksti, kuvat, linkit jne. (11)
- o multimedia, äänen ja kuvan käsittely, www-julkaisut (19)
- o tiedonhaku tietoverkoissa, verkkopalvelujen käytettävyys, verkkoviestintä (42)
- o tiedot perusteet, digitaalinen viest., digitaalisen viestinnän eri muodot (59)
- o tietojenkäsittelyyn eri kurssit, esim. Internetin hyödyntäminen, multimedian perustee (81)

2. **Äidinkielen** opetuksessa sisällöt painottuivat aihekokonaisuuksiin ilmaisu, yritys- ja liikeviestintä, tiedotustoiminta ja vuorovaikutus, kokous- ja neuvottelutaito, media ja joukkotiedotusvälineet yleensä (lehdistö: sanoma- ja aikakauslehdet). Valinnaisilla kursseilla opetettiin mediakasvatuksellisia asioita kuten lehdentekoa, digitaalista mediaa, multimedian tuottamista. Mediakasvatuksellisuutta edustivat mielestäni vain seuraavat kaksi vastausta:

- o joukkoviestintä (49)
- o äidinkieli soveltuu luontevasti, vieraisa kielissä rajallisesti Käytännössä opetan 1. – 2. äk:n osiot, joissa on viestintä ja oikeakielisuus. Sanomalehdet ja muut lehtiartikkelit – kriittisiä silmäyksiä. (72)

3. **Taide ja kulttuuri** -kursseilla käsiteltiin opetussuunnitelman mukaisesti taiteita ja mediakasvatusta yleisellä tasolla. Näitä olivat kuvataide ja sen tulkinta, elokuva, televisio, tv-sarjat, videot. Yhdessä oppilaitoksessa oli Lehdenteon peruskurssi. Muita sisältöaiheita olivat internet, eri mediat, medialukutaito ja verkkoviestintä, juttutyypit, luokkalehti, joukkoviestintä, kuva ja teksti sekä niiden yhteensovittaminen ja merkitykset, uutinen, uutisten analysointi, referointi, raportointi, mainostekstit. Sisällöt olivat saman tyyppisiä kuin äidinkielen puolella. Medialukutaidon kohdalla voi tässä yhteydessä vain arvailla tarkempaa sisältöä.

4. **Muihin aineisiin** sijoittuivat annetut vastaukset, joita voisi sanoa markkinointiin painottuviksi. Muiden aineiden opetuksessa oli opiskeltu myös sarjakuvia, mainontaa, mutta myös uutiset, lehdistö, markkinatutkimus ja omat median kulutustottumukset olivat olleet opetuksessa mukana.

5. **Mediakasvatuksellinen** sisältö oli löydettävissä 23 vastaajan (28,4, %) vastauksista. Tähän luokkaan otin myös vastaukset (kolme alimmaista vastausta), jotka koskivat datanomikoulutusta ja vastauksen, että *"Kuuluu läpäisyaiheena"* (53). Ohessa ovat muut annetut vastaukset:

- o viestimien sisältö, käytetyt tehokeinot, oma viestintä (tietoliikenne: internet, kännykät, yms, kirjall. viestintä: grafiikka, ulkoasu yms.) (3)
- o Viestintävälineet, journalismi, ajankohtaisuutiset (omilla tunneillani) Yhteiskuntatalous opintojakso- osuuksissa. (7)
- o Äidinkieli ja viestintä valinnaisena Mediateksti: faktaa vai fiktiota. (16)
- o medialukutaito, verkkoviestintä (21)
- o Mainonta, uutiset, televisio, radio, lehdistö, omat median kulutustottumukset (31)
- o Lehdenteon peruskurssilla muutamia lehdenteon perusasioita (osastojako, kohderyhmän miettiminen) sekä oman pienen lehden teko (juttujen kirjoitus, taitto, valokuvat, pienet ilmoitukset) sekä muutamat vierailukäynnit. Mediaailmaisun otan tähän suoraan opsista: "Opiskelija perehtyy monipuolisesti joukkotiedotusvälineiden maailmaan. Hän oppii tuntemaan sananvapauden periaatteet ja tekijänoikeussäännökset, jotka koskevat eri median lajeja (radio, tv, sanoma- ja aikakauslehdet, valokuva, multimedia). Opiskelija perehtyy erilaisiin mediateksteihin ja oppii lukemaan sekä arvioimaan niitä. Opiskelija tutustuu mediatekstin tekijöihin eli alan eri ammattinimikkeisiin. Opiskelija saa käsityksen medioiden kulutuksesta eli siitä miten paljon ihmiset eri medioita seuraavat." (32)²² - Oppilaitoskohtainen Ops.²³
- o vähän historiaa, viestintävälineitä, käsitteitä, keskustelua, media-analyysitehtävät opisk. kiinnostavista aiheista (41)
- o sanomalehdet, tv-sarjat, elokuvat, Internet (45)
- o medialukutaidon eri tasojen vaatimuksia, perinteiset ja uudet viestintävälineet ja niiden kerronta (43)
- o eri mediat, uutisten analysointi, elokuvat, luokkalehden teko (47)
- o kuva ja teksti, niiden yhteensovittaminen ja merkitykset, uutinen, referointi, raportointi, mainosteksti (50)
- o Äidinkieli, ja siinä seuraavan nimisissä kursseissa: Mediaosaaminen, Mainonnan kieli, Toimiston viestintä, (Tietotekniikan) Käytön tuen viestintä, Kouluttajakoulutus, Opinnäytetyön ohjaus. Niiden ulkopuolella on 2 ov:n kurssi Mediaosaaminen, joka kuuluu kokonaisuudessaan tähän aihepiiriin. Siinä tutustuttiin lehdistöön, radioon, televisioon, mainoksiin ja elokuvaan. Käytimme erilaisia lehtiä, vierailimme Karjalaisen toimituksessa ja ammattikorkeakoulun viestinnän koulutusohjelmassa, etsimme tietoa Internetistä, analysoimme mainoksia ja katsoimme yhden elokuvan. Muiden kurssien kohdalla on käytetty Internetiä tietolähteenä ja tutkittu mainosten kielenkäyttöä. Videolta on katsottu valmiita opetusohjelmia esim. kokouksesta ja neuvottelusta sekä sanattomasta kielestä. Olemme myös videoineet opiskelijoiden pitämiä kokouksia ja neuvotteluja. Tietokoneohjelmista opiskelijani käyttävät lähinnä tekstinkäsittelyä ja esitysgrafiikkaa. (54)
- o mediakasvatus yleensä, aikakauslehdet, Internet (58)
- o multimedian tuottaminen, tiedon arviointi Internetissä, tiedon etsiminen Internetissä, tiedon oikeellisuus ja luotettavuus (60)
- o joukkotiedotusvälineet, uutisen tarkastelua, juttutyypit (64)
- o medioiden historia+analyysi, tulkinta, mainoskirjoittaminen, videokäsikirjoittaminen ja videointi+editointi (70)
- o viestinnän menetelmät, kohderyhmät, mediatekstit, verkkoviestintä (71)
- o Kieli ja tyylit mediaviestinnässä, median luotettavuus, saman aiheen käsittely eri mediassa. (74)
- o mediatekstin lukeminen, mediatekstin tekijät, medioiden seurassa (78)
- o radio, mainokset, tv, elokuva, lehdistö, indoktrinaatio (79)

²² Kiipula

²³ Kommentti tutkimuksen tekijän omia.

- Datanomien opinnoissa keskitytään hyvinkin paljon median lukutaitoon ja materiaalin tuottamiseen uusiin medioihin. Oppilaitoksessa datanomit suuntutuvat digitaaliseen viestintään, joten suurin osa koulutuksesta on jotenki tekemisissä median lukemisen ja tuottamisen kanssa. Tuntuu, että suurin osa opetuksesta jollakin tapaa liittyy mediakasvatukseen. (18)
- digitaalinen media, verkkojulkaisu, -viestintä, kuvankäsittely, tekijänoikeus (26)
- tietotekniikka, multimedia, digikuvaus, kuvankäsittely: Multim.esityksen tuottaminen, multim.projektissa työskentely (75)

Osa kuvatuista opetussisällöistä on konkreettista mediakasvatuksellista ainesta. Opetuksen korkeasta laadusta tuskin uskaltaa kuitenkaan puhua, kun käytetyt tuntimäärät olivat pienimmillään 3 ja enimmillään 32 tuntia. Vastauksista näkyy opettajien mielenkiinto aihetta ja sen tarpeellisuutta kohtaan.

Syväisemmin mediaan liittyvät kurssit olivat vapaavalintaisia ja ehkä siksi pienen innokkaan joukon kiinnostuksen kohde. Kontaktituntien keskiarvo vastanneiden osalta on laskujeni mukaan noin 18 tuntia. Laajempaa (tuntimäärät) ja ehkä myös syväisempää opetusta näytti olevan erityisoppilaitoksissa (Kiipula, Järvenpää, Saame) ja pienten paikkakuntien oppilaitoksissa verrattuna ns. suuriin ruuhka-Suomen kaupunkien oppilaitoksiin.

5.5 Mediakasvatuksen tarpeellisuus

Kysymyksellä 6, *Pidätkö mediakasvatusta tarpeellisena* oli tarkoitus selvittää yleisellä tasolla opettajien mielipidettä mediakasvatuksen tarpeellisuudesta. Vastanneista 80 vastaajaa (98,8 %), oli sitä mieltä, että mediakasvatus on tarpeellista. Vain 1 vastaaja jätti kohdan tyhjäksi.²⁴ Perustelut tyypittelin kolmeksi kokonaisuudeksi, jotka olivat *Yhteiskunnallinen- ja kansalaisvalmius*, kriittisyys; *Medialukutaito*, tiedonhaku, faktan ja fiktion erottaminen ja *Muut*.

1 **Yhteiskunnallinen** paino ja sen merkityksen korostuminen, median "voima" ja kansalaiskriittisyys näkyivät mielestäni seuraavissa vastauksista ja perusteluissa:

- yhä enemmän tietoa tulee (ja menee) median kautta ja opiskelijoiden on opintojen aikana ja myöhemmin työelämässä osattava käyttää median tarjoamia palveluja ja toisaalta oppia olemaan kriittinen tiedon suhteen (1)
- Optaan ympäröivää maailmaa ja suhtautumista siihen. (9)
- Osa kaupallisen alan perusteita sekä myös yleissivistystä. (12)
- Mediakasvatus opettaa tapoja tarkastella mediaa kriittisesti ja edistää realistista suhtautumista, tekee läpinäkyvän näkyväksi. (14)

²⁴ Lehtori, suomenkieli- ja viestintä, ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut 1982, nainen, 50 vuotta. Hän ei opeta mediakasvatusta. (20)

- Yhteiskunta on mediavaltaista. Täytyy ymmärtää, mikä ero on tiedolla ja luulolla. Kuvan tulkinta on nuorille helppoa ts. nopeuden he ymmärtävät hyvin. Kuvien syvempiä indoktrinointikeinoja nuoret eivät ilman opastusta havaitse lainkaan. Radion höpötysohjelmien ja TV:n visailujen lisäksi nuoret pitää tutustuttaa oikeaan dokumentaariseen ja keskustelemaan ohjelmatyyppeihin. Opettaa nuoret analysoimaan aikamme mediaa. (17)
- Media on noussut tämän päivän yhteiskunnan keskeiseksi osaksi ja on monimuotoinen ja vaikuttaa monella tavalla. (28)
- Opiskelijan pitää oppia suhtautumaan kriittisesti eri tiedon lähteisiin ja analysoimaan niissä olevia tietoja. (37)
- - opiskelijat eivät erota faktaa fiktiosta ja ovat alttiina medioiden vaikutukselle enemmän kuin ennen, opiskelijat ovat melko kriittikittömiä ja yksipuolisia medioiden kuluttajia (41)
- Yhteiskuntamme on muuttunut viime vuosina huimaa vauhtia: opiskelijoiden arkipäivää ovat mediaan liittyvät asiat. Media liittyy sekä ammattiin että vapaa-aikaan. Ammattitaidon ylläpito edellyttää median hyväksikäyttöä, lisäksi moneen ammattiin vaaditaan esim. Internetin käyttötaitoja. Vapaa-aikana elokuvat ja tv-ohjelmat ovat lähes jokaisen ajanvietettä - siispä niitä pitää osata tulkita. Lisäksi media toimii tiedonlähteenä (uutiset, sanomalehdet ja ammattilehdet). (45)
- Se opettaa olemaan kriittinen. (58)
- Nuoriin voidaan voimakkaasti vaikuttaa taitavasti rakennetulla viestinnällä, esim. mainonalla. (63)
- Tiedon runsaudesta pitäisi jokaisen oppia käyttämään hyväksi lähinnä tarpeellinen, ei pelkkää viihdettä vaan asiaa (67)
- media vaikuttaa mahtavasti, on hyvä tietää sen toimintaperiaatteista (69)
- Jotta ylipäätään osaa kriittisesti suhtautua tiedontulvaan. Tunnistaa erilaisia tekstejä, puheita jne. (72)
- Opiskelijat oppivat kriittisyyttä tietotulvan edessä. (80)
- Nykyihminen elää medioiden keskellä, siksi on tarpeellista opettaa niihin liittyviä asioita ja säiltöjä samoin kuin kriittisyyttä medioita kohtaan. (79)
- On hyvä osata arvioita eri medioita eri näkökulmista sekä kuluttajana että tiedon tuottajana (erit. datanomit) (81)

2 Medialukutaitovalmiuksiksi luokittelin vastauksia, joissa painotettiin lukutaitoa, mediatarjonnan ja tiedon runsautta ja sitä kautta aineiston seulontaa. Vastaajat perustelivat mediakasvatuksen tarpeellisuutta seuraavasti:

- lukutaito on nykyään paljon muutakin kuin tekstin lukua; välineet mahdollistavat myös monipuolisen oman viestinnän (3)
- Media on nyky-yhteiskunnassa erittäin merkittävä tekijä . . Lähinnä äidinkielen/viestinnän yhteydessä - jotta nuoret oppivat suodattamaan - kriittisyyteen ja järkeviin valintoihin - oman ajattelun kehittämisen suhteessa median "aivopesuun" (7)
- Nykyaikana ihmisen pitää omata medialukutaito. Viestintää ja viestijöitä on monenlaista ja kriittinen asenne on tarpeen. Myös oikean tiedon löytäminen nykyaikaisista medioista esimerkiksi Internetistä on erittäin hyödyllinen taito (16)
- Median tulkinta on tärkeää, koska meidän on päätettävä, mitä haluamme ottaa vastaan yhä kasvavasta informaation määrästä. On myös tiedettävä, miten meihin vaikutetaan. (21)
- Informaatiotulvan keskellä on opittava poimimaan oleellinen, mitä sitten lieneekin. (24)
- Opiskelijat osaavat paremmin arvostaa toisen tekemää työtä, sekä osaavat paremmin tulkita toisen tekemiä mediavalintoja. (26)
- Tiedonhankinta ja hankitun tiedon arviointi ja hallinta ovat nykyisin entistä tärkeämpiä asioita, koska tietoa on saatavilla lähes rajaton määrä. (34)
- Uuusien välineiden vaatimukset lukutaidolle (43)
- Osa 2000-luvun lukutaitoa, liittyy kiinteästi virtuaaliskoulun rakentamiseen sekä visuaaliseen markkinointiin niin datanomi- kuin merkonomikoulutuksessa. (56)
- verkko- ja IT-lukutaito on tarpellista jokaisen osattava (59)

- o tietoa on nykyään niin paljon ja luotettavuudeltaan niin erilaista, että on pakko kehittää lukukykyä (tiedon arviointi, oikeellisuus/luotettavuus) (60)
- o Antaa valmiuksia selvittää nykyajan viestintätulvasta (70)
- o Nuoret käyttävät päivittäin yhä laajemmin etenkin sähköistä mediaa ja tietotekniikkaa, joten media- ja verkkolukutaito muodostavat tärkeän osaamisalueen, jota koulun tulee kehittää ja opettaa nuoria toisaalta kriittisesti tarkastelemaan mediaa ja sen käytänteitä. (71)
- o tarpeellisenä tiettyyn rajaan asti. Opiskelijoiden on hyvä tajuta median monipuolisuus, sen harhaanjohtavuus, sen tarjoamat mahdollisuudet viestinnän eri osa-alueiden opiskelussa (74)

3 Muut -vastausryhmä sisälsi erilaisia kannanottoja mm. nyky-yhteiskunnasta sekä mediasta tai sen keskeisestä roolista yleensä ja yleisesti. Alla joitakin poimintoja kommentteista:

- o Kyllä varmaan olisi tarpeellista oppiaineenakin. Kyllähän joitakin asioita tulee esille monissakin oppiaineissa/ asiayhteydessä. Vaikea ainakin minun tässä yhteydessä lähteä erittelemään missä ja kuinka paljon. Voi olla että taide ja kulttuuri-kurssissakin on jotakin tullut. (10)
- o Tietotekniset valmiudet kasvavat ja ympäristön haasteet (19)
- o nykyaikana tärkeitä valmiuksia (33)
- o - mitä mediakasvatuksella tarkoitetaan, olisi hyvä ollut määritellä kyselyn alussa tarkemmin
- varmasti tarpeellista, itsellä lähinnä verkkomedian, uusmedian näkökulma asiaan, uusmedia merkitys tulevaisuudessa kasvaa (42)
- o Nykyaikana esim. markkinoinnin opiskelussa ja ymmärtämisessä perustiedot mediakasvatuksesta on eduksi (46)
- o ovat nykyaikaisia tiedonlähteitä (49)
- o sikäli kun liittyy markkinointiin (52)
- o kaikessa on media mukana (62)
- o Itse tekemällä erilaisilla medioilla voi päästä paremmin tuntumaan, että miten mediatuotokset ovat syntyneet ja millainen rooli projektin eri henkilöillä on tekoprosessissa. (75)
- o Vähän voi tulla "piilo-opetussuunnitelmassa" koska en ole pysähtynyt miettimään asiaa... (76)

Tarpeellisuus kaupallisessa koulutuksessa

Kysymyksellä 7, *Pitäisikö mediakasvatus opettaa toisella asteella* oli tarkoitus kohdentaa mediakasvatuksen tarpeellisuus toisen asteen kaupalliseen koulutukseen. Kyllä vastasi 77 vastaajaa (95,1 %) eli piti mediakasvatuksen opetusta tarpeellisenä myös kaupallisessa koulutuksessa. 3 vastaaja oli sitä mieltä, että se ei ole tarpeellista²⁵, 1 vastaaja jätti kohdan täyttämättä²⁶. Ryhmittelin perustelut kolmeen aihealueeseen, jotka olivat *Ammatillisesti*

²⁵ - Päätoiminen tuntiopettaja, markkinointi, ylempi korkeakoulut., valmistunut 1999, nainen 31 vuotta; ei opeta mediakasvatusta. (46)

- Lehtori, äidinkieli, ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut 1972, mies; opettaa mediakasvatusta. (50)

- Päätoiminen tuntiopettaja, äidinkieli, ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut 1997, nainen, 53 vuotta; opettaa mediakasvatusta. (52)

²⁶ Lehtori, äidinkieli, ylempi korkeakoulutut., valmistunut 1994, nainen, 39 vuotta; ei opeta mediakasvatusta (9)

tarpeellista, *Opiskelijan* henkilökohtaisten ominaisuuksien kehittymisen kannalta tarpeellista ja *Muuten* tarpeellista.

1 Ammatilliset valmiudet auttavat vastaajien mukaan merkonomeja ja datanomeja selviytymään tulevissa työtehtävissä, koska media ja sen eri ilmenemismuodot ovat myös osa kaupallista ammattiosaamista.

- o Median käyttäminen ja eri medioiden arviointi on tärkeää ammattitietoa kapan ja hallinnon alalla (2)
- o Nykyaikaisessa ja tulevaisuuden työpaikoissa ei selviydy ilman medialukutaitoa (6)
- o Varsinkin kaupan ja hallinnon alalla sekä sisällön kuluttajana että jossain määrin myös sisällön tuottajana. (16)
- o Media on monimuotoinen ja koskettaa kaikkia ammatteja enemmän tai vähemmän. (28)
- o Nykyajan hektisessä maailmassa median ja erityisesti kuvien merkitys kasvaa koko ajan. Tarvitsemme tulevaisuudessa yhä enemmän ammatillaisia, joilla tällaista lukutaitoa on. Nimenomaan toisella asteella se on tärkeää em. syistä, mutta myös koska mediakasvatus opettaa kriittisyyteen ja kehittää ajattelutaitoja. (31)
- o Mediat ovat niin oleellinen osa ihmisten arkipäivää, että niitä on ihan pakko huomioida opetuksessa jotenkin. Mediat liittyvät olennaisesti liiketalouden kenttään: mainonta, markkinointi, tiedotus yms. nivovat alaamme mediaan. (32)
- o Ammatillinen näkökulma mediaan tulee vasta toisella asteella (40)
- o - pitäisi tietysti opettaa kaikilla koulutustasoilla, datanomikoulutuksessa myös asiantuntijan ja sisällöntuottajan näkökulma asiaan (42)
- o Mediamaailma on monen tulevan merkonomien ja datanomin työympäristö. (70)

2 Opiskelijan kehittymistä, kasvamista ja oppimisvalmiuksia korostivat seuraavat vastaukset:

- o Mediakasvatus on myös kulttuurikasvatusta, joka tulisi aloittaa jo päiväkodeista. (12)
- o Mediakasvatus on omiaan kaikenikäisille, silloin tällöin huomaa asioita, joita ei ole lainkaan tullut ajatelleeksi. (14)
- o Opiskelijat osaisivat suhtautua kriittisesti eri medioihin ja luoda oman näkemyksensä mediamaailmasta Ooppilaiden ikä on mielestäni hyvin sopiva mediakasvatukselle (ei liian nuori eikä liian vanha) (15)
- o Opiskelijan pitää oppia ymmärtämään esimerkiksi sitä, mitä hän katsoo. Hänen pitäisi miettiä, mitä on teoksen takana, mitä sillä pyritään viestimään. Katsoja tekee omat tulkintansa omien kokemustensa ja oman menneisyytensä perusteella Kyllä, median merkitys kasvaa koko ajan ja jokaisen ihmisen pitäisi pystyä tulkitsemaan sitä eikä olla vain passiivisena vastaanottajana. (22)
- o Ilman muuta kaikkien on osattava medianlukutaito. Vain siten voimme saada yhteiskuntaan osallistuvia ja vaikuttavia henkilöitä. (26)
- o Se on tämän hetken uusin tiedonvälitysmuoto ja siksi myös hankala. (29)
- o Ylä-asteella aloitettua opetusta tulee jatkaa myös toisella asteella. Opiskelijat ovat sopivassa iässä omaksumaan kriittistä suhtautumista mediaan ja oppimaan keinoja oikean tiedon hakemiselle. (37)
- o Tietotekniikka, viihdeteknologia, lehdet, radio, tv, elokuvat ja mainokset ovat oleellinen osa nykyajan elämää. Olisi outoa, jos ne rajattaisiin koulun ulkopuolelle. Ne antavat työvälineitä opiskeluun ja monipuolistavat tiedonhankintaa. Koska nuoret ovat tottuneita monipuoliseen mediaan ympärillään, sen käyttö opetuksessa saattaa tehostaa oppimista. Toisaalta mediakasvatus mielestäni myös tarkoittaa sitä, että mediaan opitaan suhtautumaan kriittisesti; ymmärretään esim. että kaikki, mitä Internetistä löytyy, ei ole totta ja oikein. ... perusteluja kirjoittaessani ajattelin nimenomaan toista astetta, jossa itse työskentelen. (54)
- o Viestien takana on tutkittua ja tarkkaan harkittua tietoa ja taitoa. Mielestäni vastaanottajien tulisi saada mahdollisuus perehtyä samoihin asioihin. (63)
- o Opiskelijoita pitäisi opettaa kasvamaan kriittisiksi kuluttajiksi, asiantuntijoiksi jne (67)

3 **Muut** -ryhmän vastaukset sisältävät erilaisia kannanottoja mm. koulutukseen ja yhteiskunnalliseen valmiuteen. Vastauksissa oli myös muutamia lyhyitä ”*en osaa sanoa*” -kommentteja.

- o Mielestäni mediakasvatusta on annettu jo vuosia toisella asteella. (18)²⁷
- o Koulutuksen laaja-alaisuus vaatii (19)
- o Pitäisi aloittaa jo yläasteella (24)
- o Mitä varhaisemmassa vaiheessa asia otetaan haltuun, sitä parempi. (34)
- o Toisen asteen koulus asettaa uudellaiset vaatimukset lukutaidolle. (43)
- o mediat ovat tarpeellisia ja ajankohtaisia tiedonhankintavälineitä (47)
- o Läpäisyperiaatteella ehdottomasti. Valinnaiskursseilla voisi olla teoreettisestikin- -. (53)
- o Lähteiden luotettavuus, verkkopedagogiikan käyttöönotto, virtuaalikirjastot, aihe kiinnostaa nuoria, tekniikasta tulossa ja tullutkin jokamiehen käyttötekniikkaa, tulevaisuuden uusien ammattien lähde, datanomikoulutuksen ja matkailun yhdistävä tekijä (56)
- o Opiskelijoilla ei ole riittävästi tietämystä asioista. (58)
- o toisen asteen opiskelijoilla mediasta on melko kapea kuva. (59)
- o Opiskelijat ovat vastaanottavaisessa iässä – viimeinen hetki ennen aikuistumista (72)
- o Nettinuoriso tarvitsee tarvitsee entistä enemmän faktoihin perustuvaa mediakasvatusta. (74)
- o Median lukutaito tärkeä (76)

Seuraavat vastaajat kyllä kannattivat mediakasvatuksen opetusta, mutta tahtoivat tarkentaa asiaa oppiaineiden määrään viitaten:

- o ei omana aineenaan (52)
- o ...ei välttämättä erillisenä aineena, mutta sopivissa yhteyksissä, onhan valtakunnallisissa opseissakin tiedon hankinta ja arviointi, puhumattakaan tietoyhteiskuntavalmiuksista, joista puhutaan joka paikassa (81)

Mediakasvatuksen ”tarpeettomuutta” perusteltiin pääosin ”pelolla”, että se voisi viedä tunteja muilta (ns. omilta) aineilta eli sen ei tulisi olla oma oppiaine kuten vastaukset osoittavat:

- o En kannata mediakasvatusta erilliseksi oppiaineeksi, mutta oppiaineissa mediakasvatusta voisi olla opetussuunnitelmissa mukana. (21)
- o Ei pakollisena, mutta vapaasti valittavana opintoina tai markkinoinnin opintoja tukevana opintojaksena (46)
- o Ei erillisenä aineena, vaan osana yritysviestintää. Aihetta käsitellään jo peruskoulussa kylliksi. (50)

5.6 Oma pätevyys ja lisäkoulutuksen tarve

Kysymykseen 8 *Koetko olevasi pätevä opettamaan mediakasvatusta?*, 32 vastaajaa (39,5 %) koki olevansa pätevä ja 43 vastaajaa (53,1 %) vastasi olevansa epäpätevä

²⁷ Kiipula

antamaan opetusta mediakasvatuksessa. Kysymykseen jätti vastaamatta 2 henkilöä²⁸ ja 4 (eos) vastasi molempiin vaihtoehtoihin. Heistä miehiä oli 1 ja naisia 3. Oheisessa taulukossa (Taulukko 6) on eritelty vastaajien ilmoittama oma käsitys pätevydestä vastaajien iän suhteen eriteltynä.

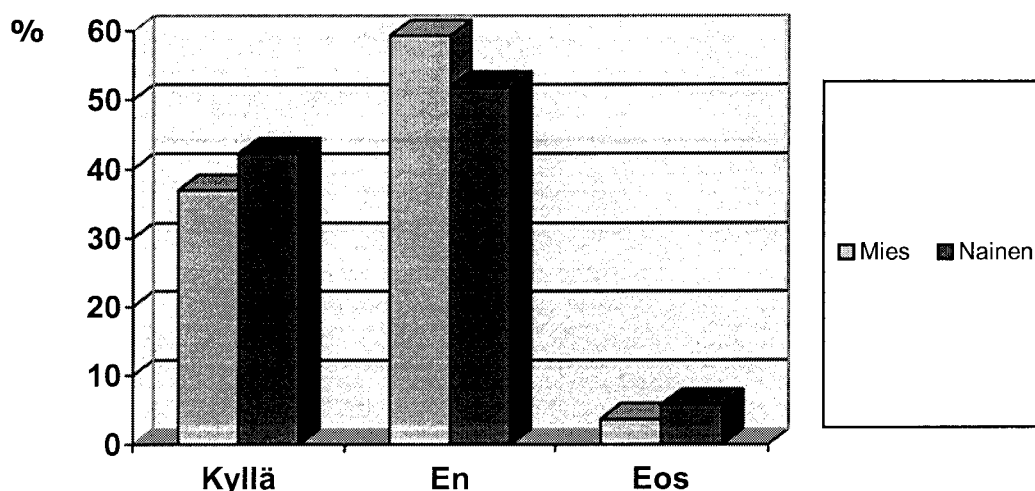
Vastaajien ikä	Lkm	Oma pätevyys					
		Kyllä		En		Eos	
alle 35 vuotta	10	3	30,0	6	60,0	1	10,0
35 – 44 vuotta	21	8	38,1	10	47,6	3	14,3
45 – 50 vuotta	17	7	41,2	10	58,8		
51 – 60 vuotta	27	13	48,1	14	51,9		
yli 60 vuotta	2	-	-	2	100,0		
- ei vastannut ikää	2	1	50,0	1	50,0		
eos	4						
Yhteensä	81	32	40,5	43	54,4	4	5,1

TAULUKKO 6. Opettajien arvio omasta pätevydestä iän mukaisesti lukumäärinä ja prosentteina.

Omaamaa pätevyyttään epäillivät eniten vanhimmat opettajat (eivät luottaneet ollenkaan) ja toiseksi eniten nuoret alle 35-vuotiaat opettajat: 60 %. Lähes kuuteenkymmeneen prosenttiin sijoittuivat myös ikäluokan 45 - 55-vuotiaat opettajat. Kahden muun ikäluokan välillä ei ollut merkittävää eroa Kyllä ja En vastauksissa.

Tarkasteltaessa omaa pätevyyttä sukupuolen mukaan näyttää siltä että miehet olivat joko epäpätevämpiä tai kriittisempiä arvioidessaan omaa pätevyyttään, koska 59,3 % heistä vastasi En, kun naisten vastaava luku oli 51,9 %. Vastaukset tukevat olettamustani, että opettajat tarvitsevat lisäkoulutusta. Seuraavan sivun kaavio (Kaavio 2) kuvaa jakaumaa miesten ja naisten vastausten suhteen.

²⁸ - Koulutusjohtaja, ylempi korkeakoulut., valmistunut 1992, nainen, 42 vuotta. Opettaa mediakasvatusta. (1)
- Koulutusjohtaja, tietotekniikka, ylempi korkeakoulut., valmistunut 1985, mies, 46 vuotta. Hän ei opeteta mediakasvatusta. (57)

KAAVIO 2. Mies- ja naisopettajien arvio omasta mediakasvatusosaamisestaan prosentuaalisesti esitettyinä.

Kyllä-vastanneet opettajat perustelivat omaa pätevyyttään monisanaisesti. Vastaukset voi ryhmitellä karkeasti kahdella tavalla: *Muodollisen pätevyyden* korostamisella (**a**) ja toisaalta *Omalla aktiivisuudella* tai hankituilla lisäkoulutuksilla (**b**). Perustelut olivat seuraavanlaisia:

a Koulutus ja itsetunto oli näillä vastaajilla kunnossa.

- o Kokemus, näkemys ja koulutus (5)
- o Koulutus kunnossa ja harrastuneisuus ja kiinnostus (19)
- o äidinkielen opettajan pätevyys (20)
- o Olen koulutautunut ja jatkan edelleen tietojeni ja taitojeni ajan tasalla pitämistä. (21)
- o - tällä tasolla mielestäni olen, vaikka ei lisääoppi pahaa tekisi, ennen kaikkea kaipaan uusia ideoita (oppikirjoissa ei niitä kovinkaan paljon ole) (41)
- o kokemuksen perusteella (49)
- o markkinoinnin aiheisiin liittyen (52)
- o Noissa puitteissa, maalaisjärki ja harkinta (60)

b Aktiivinen ote ja yhteiskunnan muutosten seuraaminen oli merkillepantavaa näissä vastauksissa.

- o Olen perehtynyt aiheeseen, erityisesti uudemman teknologian mahdollisuuksiin, jo 1980-luvulta lähtien. Opiskelen jatkuvasti aihetta sekä kirjallisuudesta että alan lehdistä. Olen myös itse aktiivinen median käyttäjä ja tuottaja. (3)
- o Entisenä tietojenkäsittelyn opettajana (opetin vielä keväällä 2001) katson olevani pätevä, mitä tulee Internetin käytön ja sieltä löytyvän tiedon kriittisen tarkastelun opettamiseen. Samoin verkkojulkaisun tekniikan ja hiukan ulkoasunkin opettamiseen. (16)
- o Minulla on tiedotusopin cum laude. Olen työskennellyt toimittajana vuosia. Olen tutustunut verkko-opetukseen ja tehnyt opetusohjelman, jota olen myös hyödyntänyt. Käytän nykyaikaisia viestintävälineitä työssäni ja vapaa-aikanani. Tunnen alan teorioita. (17)
- o Jos mediakasvatus nähdään omana "oppiaineena", en katso olevani pätevä pitämään kyseistä kurssia. Katson kuitenkin omaavani hyvinkin laajat opinnot ja kokemuksen digitaalisesta viestinnästä (viestimien käytöstä, tuottamisesta). (18)

- Taide ja kulttuurin opetus on mielestäni omaa aluettani. Olen hankkinut erilaista koulutusta, joka sopii siihen ja olen hakeutumassa lisäkoulutukseen. (22)
- Minulla on vahva kuvanlukutaito ja kuvanlukutaito ja kulttuurin tuntemus. Olen koulutautunut koko ajan (TAIK: taiteen ja kult. opetus, erilaiset tietotekniikkaan liittyvät koulutukset. (31)
- Melko pätevä, Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen 40 ov:n mediakasvatuksen ja mediakulttuurin opinnot (43)
- Minulla on perustaidot asioista, olen melko nuori opettaja ja asioita on käsitelty jo opiskeluaikoina. Lisäksi olen koettanut pysyä ajan hermoilla seuraamalla mediasta käytyä keskustelua. Lisäkoulutus tosin on aina tarpeen. (45)²⁹
- ... mutta minun ikäpolvellani ei ikävä kyllä ole valmiuksia teoreettiseen opetukseen riittävästi, vain oman kiinnostuksen pohjalta. (53) - **On Kyllä-vastaus?**³⁰
- Kaikki viestintä/myös digitaaliseen liittyvä. Olen kokenut olevani viestinnän/asiakaspalvelun opettaja ja monen muun (62)
- Täydennyskoulutusta yliopisto- ja taideteollisen kursseilla 10 ov. (70)
- Oma kiinnostus asiaa kohtaan on saanut opiskelemaan näitä asioita itse ohjautuen (71)
- Olen yrittänyt pitää itseni ajan tasalla ja käynyt erilaisia kursseja, ainakin aloittanut (Median silmässä, joka mielestäni alkaa olla jo out), ja opiskeluaikana 60-luvulla työskennellyt median palveluksessa, Bonnier, Tukholma ja Koillis-Häme, Jämsä. Aika vain ei riitä kaikkeen. (74)
- Kyllä, mutta siinä voi olla teknispainotteisempi lähestymistapa. Lisänä pitäisi olla jokin sosiologinen katsantokanta. (75)

Ei-vastanneet perustelivat "osaamattomuuttaan" sillä etteivät ole varsinaisesti opiskelleet aihetta eikä se ole aikanaan kuulunut pätevoittämiskoulutukseen (**a**). Näitä vastauksia oli 12. Otin niistä kaksi esimerkkiä alla olevaan erittelyyn. Neljä vastausta oli "surullisen lakonisia" "*Aika on mennyt kohdaltani ohi.*"(8), "*Tietoa puuttuu...*"(34), "*ei ole koulutusta*" (40) ja "*Olen vain atk- ja matikan opettaja*"(65). Toinen ryhmä sisältää *Muut* vastaukset (**b**). Vastauksia perusteltiin seuraavin argumentein:

a

- Aihepiiri ei kuulunut omana opiskeluaikanani perusopintoihin eikä omiin erikoistumisopintoihini. Liki kaikki tietämäni on itseoppittua, joten kaipaisin lisäkoulutusta asiasta ja kykyä tarkastella mediaa ja siihen liittyviä ilmiöitä ulkoapäin. (32)
- Valmistumisestani on kulunut jo niin kauan. Tietotekniikka on kehittynyt valtavasti. En ole pätevä. (67)

b

- Olen opiskeluaikana ollut erittäin kiinnostunut mediakasvatuksesta ja edelleen olen, mutta opettajan pätevyys minulta vielä puuttuu. Siispä tunnen näitä asioita hyvin, mutta en välttämättä osaa ulkoistaa niitä opetuksesi. (14) - Puuttuva pätevyys on pedagoginen.³⁰
- En ole perehtynyt sisällöntuottamiseen. (29)
- - pitäisi tuntea vähän taustoja enemmän, osaaminen ehkä liian teknologiapainotteista (42)
- En ole suorittanut mediakasvatuksen opintoja. (46)
- lisäoppia Tarvitsen Internetistä ja kuva-analyysisita (47)
- Tällä alalla kehitys kehittyy hillitöntä vauhtia. Olen media-asioiden opettajana täysin itseoppinut enkä tunne ollenkaan hallitsevani kaikkea mitä haluaisin. Onneksi nykyään on ihan "luvallista", että opiskelijat tietävät joistakin asioista enemmän kuin opettaja. (54)

²⁹ 34 vuotta, lehtori, äidinkieli, ylempi korkeakoulututkinto vuodelta 1991, nainen.

³⁰ Kommentti tutkimuksen tekijän oma.

- o Ala kehityy nopeasti ja perässä pysyminen vaatii jatkuvaa kouluttautumista (59)
- o Tunnen jonkin verran mainonnan perussääntöjä ja vaikuttamiskeinoja, mutta muuten en ole perehtynyt tarpeeksi asiaan. (63)
- o Olen kielten opettaja – äidinkielestä muinoin on appro ja tiedotusopin appro – tarvitsen lisää päivitettyä tietoa. (72)
- o teknisesti hallussa mutta teoriat... (76)
- o Äidinkielen opettajan opintoihini (pääaine kotimainen kirjallisuus, sivuaineet erityispedagogiikka, suomen kieli, puheviestintä, kasvatustiede, taidekasvatus, opettajan pedagogiset opinnot) ei kuulu juuri laisinkaan medioiden käsittelyä, ei edes auskultointiin, mikä on mielestäni hämmästyttävää nykypäivänä. (79)³¹

Epävarmat (molemmat vastausvaihtoehdot oli ruksattu, eos) vastaajat ilmaisivat kantansa seuraavasti:

- o Vaikea sanoa. Pitäisikö tässä tietää mitä mediakasvatus pitää sisällään?? Ehkä joitakin osa-alueita. (10)
- o Siinä laajuudessa kuin nykyisin opetan. (www-sivustojen rakenne, teksti, kuvat, linkit jne) (11)
- o En osaa sanoa, mutta olen opiskellut jonkin verran mediakasvatukseen liittyviä asioita. (58)
- o lehtien luvun osalta kyllä, Sähköinen puoli heikompi (80)

Lisäkoulutusta

Viimeinen kysymys 9 pyrki selvittämään opettajien *lisäkoulutuksen halua ja tarvetta* mediakasvatuksen osalta. 58 vastaajaa (71,6 %) katsoi lisä- tai täydennyskoulutukseen olevan aihetta ja noin neljännes 19 vastasi (23,5 %) ettei tarvitse lisäkoulutusta. Vastaamatta jätti 2 henkilöä³² ja 2 (eos) vastaajaa³³ olivat epävarmoja ja vastasivat molempiin vaihtoehtoihin. Kaikki ikäluokat olivat kiinnostuneita lisäkoulutuksesta. Eniten kiinnostusta oli ikäluokassa alle 35-vuotiaat ja toiseksi eniten 35 - 44-vuotiaissa, mutta myös seuraava ikäluokka oli lähes yhtä kiinnostunut lisäkoulutuksesta. He vastasivat jo aiemmassa kysymyksessä *Oma pätevyys* samansuuntaisesti, jolloin prosentit olivat hieman pienemmät 60, 47,6 ja 58,8 (%). Suurta eroa ei ollut havaittavissa missään ikäryhmässä, sillä myös vastanneet kaksi yli 60-vuotiasta halusivat 50/50 prosenttisesti koulutukseen/ei koulutukseen. Seuraavalla sivulla oleva taulukko (Taulukko 7) selkeyttää iän mukaista halukkuutta lisäkoulutukseen.

³¹ Päätoiminen tuntiopettaja, äidinkieli ja finska, valmistunut 2001, nainen, ikä 27 vuotta.

³² - Koulutusjohtaja, alempi korkeakoulututkinto, valmistunut 1971, nainen, 55 vuotta (51)

- Koulutusjohtaja, matematiikka, ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut 1979, nainen, 45 vuotta (56)

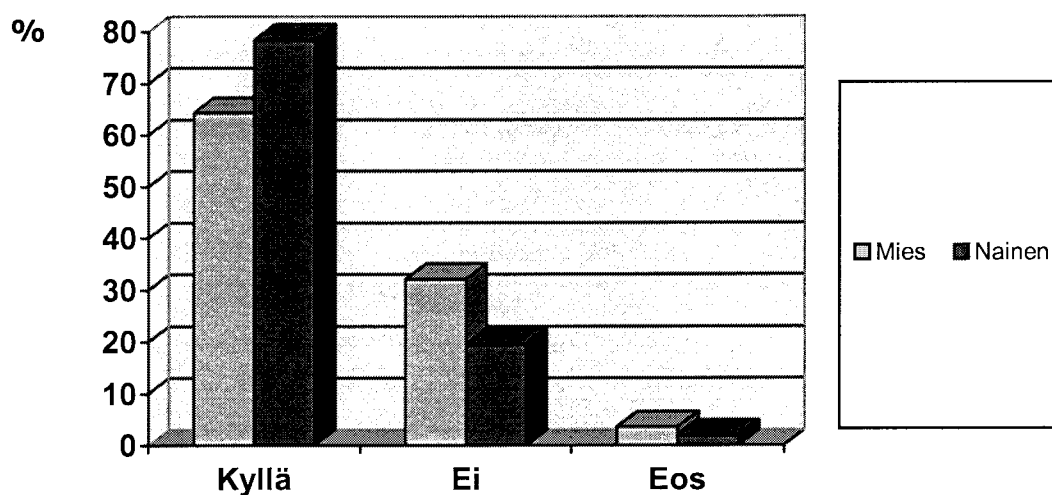
³³ - Koulutusjohtaja, toimintaympäristö, ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut -, mies, 41 vuotta (10)

- Koulutusjohtaja, ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut 1984, nainen, 45 vuotta (12)

Vastaajien ikä	Lkm	Lisäkoulutushalukkuus					
		Kyllä		En		Eos	
alle 35 vuotta	10	8	80,0	2	20,0		
35 – 44 vuotta	22	17	77,3	4	18,2	1	4,5
45 – 50 vuotta	17	13	76,5	3	17,6	1	5,9
51 – 60 vuotta	26	19	73,1	7	26,9		
yli 60 vuotta	2	1	50,0	1	50,0		
- ei vastannut	2	-	-	-	-	-	-
- ei ilmoittanut ikää	2	-	-	-	-	-	-
Yhteensä	81	58	75,3	17	22,1	2	2,6

TAULUKKO 7. Lisäkoulutushalukkuus iän mukaan eriteltynä lukumääräisesti ja prosentteina.

Ristiintaulukointi sukupuolen mukaan tarkensi koulutushalukkuutta seuraavasti: Vastanneista miehistä 64,3 % oli kiinnostunut saamaan lisäkoulutusta, mutta naisista 78,4 %. Sukupuolen mukaan eriteltynä vastaukset korreloivat edellistä vastausta, jossa kysyttiin pätevyyttä. Kaavion (Kaavio 3) havainnollistaa miesten ja naisten lisäkoulutushalukkuuden:

KAAVIO 3. Miesten ja naisten kiinnostus lisäkoulutukseen prosentteina.

Lisäkoulutus kiinnosti naisia syystä tai toisesta miehiä enemmän vaikka miehet olivat mielestään epäpätevämpiä kuin naiset (Vrt. kaavio 2).

Lisäkoulutustarvettaan **Kyllä**-vastanneet perustelivat kriteerein, jotka luokittelin *Perusvalmiuksien* saamiseksi tai yleiseksi tarpeellisuudeksi (**a**), *Teknispainotteiseksi* oppimishalukkuudeksi (**b**), *Mediakasvatuksen* osaamishalukkuudeksi (**c**) ja *Muut* perustelut ja selitykset kyllä-vastauksesta huolimatta (**d**).

a Perusvalmiuksia tarvittiin ja toivottiin henkilökunnalle (koulutusjohtajien näkemys) ja itselle aivan yleisesti: *"Yleistä aiheeseen liittyvää koulutusta"* (9), *"Lisäkoulutus on aina tarpeen, koska asiat vanhentuvat nopeasti."* (58), *"kurssitusta"* (64), *"Perusteet"* (81) sekä *"Tietojen syventämistä."* (31), *"- olen suorittanut viestintäkasvatuksen apron joskus, mutta jokin aiheeseen liittyvä kurssi olisi ihan kiva"* (41), *"tietojen ajantasaistamista, teoriaa ja harjoittelua"* (72). Muita annettuja perusteluja olivat:

- o vaikka en itse opetakaan, niin opetushenkilöstölle olisi hyvä antaa perustiedot asiasta (1)
- o En omissa opetusaineissani tarvitse opetuksellisesti nykyistä enempää mediaviestinnällistä antia (7)³⁴ - Siis tahtoo, vaikka on "pessimistinen".³⁵
- o Perusdidaktiikkaa, koska en vielä ole päteväitynyt. (14)
- o Media muuttuu ja kehittyy jatkuvasti. Opettajan on pysyttävä ajan tasalla. Ehkä elokuva- ja videoviestintään tarvitsisin lisäkoulutusta. (22)
- o Minulle aika uusi ala. (24)
- o Varmaan jos opettaisin. Kaupan ja hallinnon + kulttuurialan koulutuksesta vastaavana haasteenani on löytää asiantuntijoita opettamaan ko.aiheita sekä kehittää opetussuunnitelmia entistä enemmän työelämän tarpeita vastaaviksi. (28)
- o Liian pitkä aika omasta opiskelusta, pitäisi saada asiassa täydennyskoulutusta (37)
- o Nimenomaan sosiologista puolta. (75)
- o Minkälainen koulutus tahansa olisi erittäin tervetullutta. (79)

b Teknis-mekaaniset käyttötaidot ja siitä saatavat valmiudet näkyivät näissä vastauksissa *"uudet tekniikat ja ohjelmot"* (19), *"Aluksi käyttäjäkoulutusta"* (67) ja muut kommentit olivat seuraavanlaisia:

- o Koko ajan tulee uusia tietoteknisiä sovelluksia, niiden hallitseminen olisi helpompaa koulutuksen avulla kuin itseopiskellen. Esim. FreeHand, Flash (5)
- o Minulla on tietotekniikassa yleisesti ottaen perustiedot, joten voidakseni laajemmin ja syvemmin opettaa mediakasvatusta (tekniikka?), tarvitsisin lisäkoulutusta tietotekniikasta ja sisällön tuottamisesta. (6)
- o Internet ja muut arkipäivän tilanteet. (25)
- o Toivoisin, sekä teknistä että sisällöllistä sekä asian esittämiseen liittyvää koulutusta. Tarvitsisin juuri tekstien ja kuvien ajatukseen liittyvää koulutusta. (26)
- o teknistä sekä sisältöön liittyvää koulutusta (40)
- o Internetin opetuskäyttöä haluaisin oppia lisää. (54)

³⁴ Koulutusjohtaja, yhteiskuntatalous, ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut 1984, mies, 43 vuotta.

³⁵ Tutkimuksen tekijän oma kommentti.

c Mediakasvatuksen elementtejä ja medialukutaitoon liittyvää sekä ajantasaista tietoa halusivat lisäopiskelulisältöihinsä seuraavat vastaajat.

- o Kokonaiskuva aiheesta: mitä eri intressiryhmät odottavat tältä osin koulutukselta; miten koulutus näkyy opiskelijoiden myöhemmässä elämässä (3)
- o Mediat tänä päivänä. Niiden vaikutukset yhteiskuntaan ja kansalaisiin. (15)
- o medialukutaitoa, tulkintaa ja erilaisen käsitteistön tuntemusta, artikkelien laadintaa ja toimittamiseen liittyviä asioita (20)
- o Haluan pitää taitojani yllä ja löytää uusia mahdollisuuksia mediakasvatuksen opetuksessa. (21)
- o nyky-median keinot ja sen vaikuttavuus (27)
- o Aihepiiri ei kuulunut omalla opiskeluaikani perusopintoihin eikä omiin erikoistumisopintoihini. Liki kaikki tietämäni on itseopittua, joten kaipaaisin lisäkoulutusta asiasta ja kykyä tarkastella mediaa ja siihen liittyviä ilmiöitä ulkoapäin. Ammatillinen opettaja kaipaavat aina mahdollisimman konkreettisia keinoja ja menetelmiä, joilla asiaa voisi viedä opiskelijoille päin. (32)
- o Ajan tasalla olevaa, asiaa koskevaa tietoa. (34)
- o Mainosten + kuvien ym. Media hallitsee nyky maailmaa, erityisesti nuoria. (39)
- o - sisällöntuottajan näkökulmasta erityisesti (42)
- o Lisäkoulutus on tarpeen. Ennen kaikkea käytännönläisten mediakasvatuksen oppimistehtävien sisältöjen, menetelmien ym. pohtiminen ja toteuttaminen (43)³⁶ – Huom. on mielestään pätevä ja kuitenkin näin kriittinen omaa osaamistaan kohtaan.³⁵³⁷
- o Asiat muuttuvat nopeasti ja tulee uutta tutkittua tietoa. nimenomaan kaipaaisin sellaista koulutusta, joka olisi suunnattu ammattin kouluttaville opettajille. (45)
- o Mediakasvatuksen opinnot tukisivat hyvin markkinoinnin opintoja ja antaisivat opetukseen jotain uutta sisältöä. (46)
- o lisää oppia Tarvitsen Internetistä ja kuva-analyysisita (47)
- o Alan nopea kehittyminen, laajemmat median käyttömahdollisuudet (59)
- o Minusta koko termi mediakasvatus on aika laaja, joten siihen pitäisi perehtyä vähän tarkemmin, jotta pystyisin tarkentamaan koulutuksen tarvetta (eikä tällä kertaa ole siihen aikaa). (63)
- o Kuvan tulkintaa yhä lisää. Verkkomainonta. (70)
- o Kaikki koulutus on tervetullutta, mutta ehkä multimedian opiskelu asiantuntijoiden avulla olisi kiinnostavaa. (71)
- o Media kasvatus yhdistettynä ATK:hon ja nuoren kasvamiseen... (76)
- o median vaikutus ihmisen kehitykseen (77)

d Tämän ryhmän vastaajat eivät katsoneet itse tarvitsevänsä koulutusta ja uskoivat osaajia tarvittaessa myös löytyvän: *“Eiköhän tuohon löydy osaajia”* (2). Yksi vastaaja oli hallinnollisissa tehtävissä ja eläkeikä oli melko lähellä: *“Koska en todennäköisesti enää opeta.”*(8)³⁸. Koulutusjohtajat eivät osallistu opetustyöhön, eikä heidän koulutustarpeensa suuntaudu ensisijaisesti mediakasvatuksen suuntaan.

- o En omilla opetusaineissani tarvitse opetuksellisesti nykyistä enempää mediaviestinnällistä antia (7)³⁹
- o Kyllä ja en. Taidekasvatuksen approbaturissa asiaa sivuttiin vähän.(25)
- o Vastaus olisi ehkä vähän Kyllä ja vähän Ei, sillä itseltäni puuttuu vielä loppusilaus opinnot aiheesta. (26)
- o kyllä ja en. Tarvitsen lisää koulutusta. (27)

³⁶ Lehtori, äidinkieli, ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut 1983, nainen, 57 vuotta.

³⁷ Tutkimuksen tekijän oma kommentti.

³⁸ Koulutusjohtaja, opistotason tutkinto, valmistunut 1967, nainen, 59 vuotta.

³⁹ Koulutusjohtaja, yhteiskuntatalous, ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut 1984, mies, 43 vuotta.

Ei koulutusta -vastanneet perustelivat vastaustaan eläkkeelle siirtymisellä, hallinnollisella työllä ja osaamisellaan tai ajan puutteella *"En ehdi perehtyä siihen alueeseen."* (29)⁴⁰. Osa vastanneista oli jo koulutuksessa, kuten vastauksista näkyy:

- o Olen jatkuvasti koulutuksessa liittyen digitaaliseen viestintään, mutta en katso tarvitsevani koulutusta erityisesti mediakasvatuksesta, se tulee ns. läpäisyperiaatteella kaikessa koulutuksessani(18)
- o En tällä hetkellä, koska opetusta on niin vähän hallinnollisten tehtävien lisäksi (37)
- o Kaikenlaista. Henkilökohtaisesti kiinnostaa kuvallinen media, koska pidän luovasta ilmaisusta ja esitysten tekemisestä. (53) - Vastaus oli ruksattu Ei-vaihtoehtoon, mutta hän tahtoo koulutukseen.⁴¹
- o Mielestäni hallitsen sen, mitä tarvitaan tällä hetkellä mediakasvatukseen. (74).

Epävarmat ja eos -vastaajat vastasivat hieman epämääräisesti, että

- o Ajan hermolla pysymistä. (11)
- o Media / hallinto! Tiedottaminen! (12)
- o Jotain kokonaisnäkemystä tukeva kurssi, puhdasta tietoa asiasta + eri osa-alueita, ohjeita, miten opettaa tätä (80).

5.7 Vapaa sana

Kyselylomakkeen viimeinen kohta oli tarkoitettu muille mahdollisille vastaamisen yhteydessä mieleen tulleille kommentteille ja kysymyksille. Kommentteja antoi 29 vastaajaa (35,8 %) eli hieman yli kolmannes vastaajista, ei kovin moni. Mediakasvatuksen tarpeellisuutta tai sen opetukseen sisällyttämistä kommentoi 7 vastaajaa. Vastaajista 8 pyyteli anteeksi 'kiirettä' *"Hirvittävä kiire, sorry."* (35) tai vajaata lomaketta *"Sorry, ei tainnut olla haluamaasi materiaalia."* (29) sekä pahoitteli opetustuntiansa vähyyttä, joka heidän mielestään hankaloitti vastaamista. 2 vastaajaa kannusti tutkimuksen tekemisessä. Myös kriittisiä kommentteja tai huomautuksia lomakkeesta ja mediakasvatuskäsitteestä oli 7 lomakkeella. Yksi vastaaja ei ollut halukas lisäämään oppiaineita.

- o Käsitykseni meidän oppilaitoksen kohdalta on, että tilanteessa on edelleen parantamista. Aihealue menee huimaa vauhtia eteenpäin. Opettajille tulisi järjestää täydennyskoulutusta jatkuvasti pitkäkestoisina projekteina niin, ettei se häiritse opetusta. (8)
- o Media eri muodoissaan on vahvasti mukana opiskelussamme. Käytämme kyllä mediaa sekä materiaalina että opiskelun kohteena. varsinaista mediakasvatusta ei ole. Aikataulu on kiireinen. Lähitunteja vähän. Uskoisin kuitenkin ,että mediakasvatusta olisi mahdollista toteuttaa hyvinkin myös etäopiskeluna. (9)
- o Tällä hetkellä todella olemme medianmylläkkässä ja samalla siis informaatiomylläkkässä, jossa on vaikea löytää olennainen. Toisella asteella oleville opiskelijoille tulisi todellakin opettaa mediakasvatusta ihan siihen keskittyen, monia muitakin tärkeitä asioita (siis sellaisia mitkä eivät liity suoraan ammattiin). Jollakin tavalla nuorille varmaankin on selvääkin sellaiset asiat kuin esim. tekstarit, mistä minun ikäluokkani ei paljon perusta. Se on ihan oma kielensä (oli juttua Hesarissakin). Muutenkin voi olla, että viestimet eivät ole samoja ja osittain ymmärtämättömyys (sukupolvien) johtuu siitä. Se miten sitten tieto välittyy nuorille (onko käytössä multimediaa vai mitä) ei ainakaan uusista ja monimuotoisista välineistä

⁴⁰ Lehtori, tietotekniikka, ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut 1993, mies, 35 vuotta.

⁴¹ Tutkimuksen tekijän oma huomautus.

parane. Päinvastoin joskus voisi olla hyvinkin perusteltua katsella kirjaa ja koettaa ymmärtää lukemansa. Monenlaiset muut ärsykkeet saattavat pelkäästään sotkea tilannetta. Edellistä ei tietenkään pidä yleistää ja poikkeuksia varmasti on. Jotenkin vaan tuntuu siltä, että nuorista tuntuu (10)⁴²

- o Opetan tulevia media-assistentteja, siksi kohdat 3-5 ovat tyhjiä. (14)
- o Olen tällä hetkellä vt. apulaisrehtori, joten minulle ei ole opetusta, eikä näin ollen opiskelijoitakaan. Viime vuodesta voisin sanoa kohtiin 2-5 seuraavaa: Mediakasvatus sisältyi mielestäni tietojenkäsittelyn opetukseen ainakin siinä määrin, kun käsiteltiin aiheita Internet tai sähköinen julkaiseminen lähinnä tekniseltä kannalta. Lähiopetusta yhdestä opintoviikosta meillä kertyy 4 h/vko. sekä merkonomeille että datanomeille (16)
- o Media ja sen tuotteiden tulkitseminen ja oikea suhtautuminen niihin on tärkeää. (22)
- o Väsyneenä perjantain päätteeksi ei nyt tämän kummempia vastauksia irronnut mutta toivottavasti niistä on Sinulle jotain apua. Tsemppiä työn kasaamiseen! ((32)
- o Perustaidot ovat peruskoulusta tulleilla niin puutteelliset (kirjoittaminen ja kielenhuolto eli oikeinkirjoitus), ettei enää ole tarpeen lisätä mediakasvatusta. (50)⁴³
- o Mielestäni nuoriso olisi saatava kiinnostumaan oikeanlaisesta mediasta. Mediakasvatusta voi ainakin meillä antaa jokainen läpäisyaiheena ain sopivan tilaisuuden tullen. (74)⁴⁴
- o Olen tällä hetkellä opiskelemassa LTKK:lla ja tekemässä diplomityötä, jonka aihe liippaa läheltä opiskelija- ja oppilaitosyhteisöjä. Tässä sovelletaan tekniikkaa yhteiskunnalliseen profilointiin ja suoritetaan sosioteknologista tutkimusta. (75)
- o mediakasvatusta lisää myös opettajien koulutukseen (77)

Lomakkeita on ollut haasteellista luokitella, tutkia ja analysoida. Vastaukset heijastelevat opetuksen monipuolisuutta, mutta myös sen "kirjavuutta". Opetussuunnitelmien rinnalla opetuksen toteutuksessa on nähtävissä koulu- ja opettajakohtaisia painotuksia. Näyttää hieman myös siltä, että toisen asteen opettajina emme tunne perusopetuksen opetussuunnitelmia ja Liiketalouden ja Tietojenkäsittelyn perustutkinnon vuonna 2000 käyttöön otetut opetussuunnitelmat ovat vielä sisärajovaiheessa.⁴⁵ Vastaukset heijastavat mielestäni melko laajasti ja jopa yleistettävästi kaupan ja hallinnon alan opettajien "opettajakuva" ja heidän käsityksiään mediakasvatuksen asemasta merkonomi- ja datanomikoulutuksessa tällä hetkellä.

⁴² Koulutusjohtaja, toimintaympäristö, ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut -, mies, 41 vuotta.

⁴³ Lehtori, äidinkieli, ylempi korkeakoulututkinto, valmistunut 1972, nainen, ikä 55 vuota.

⁴⁴ Keski-Savon oppimiskeskus, Pieksämäki

⁴⁵ Näin oli myös tutkimuksen tekijän kohdalla ennen tutkimuksen suorittamista.

6 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen päätarkoitus oli selvittää opetetaanko mediakasvatusta ja jos, niin miten toisen asteen kaupallisissa oppilaitoksissa. Koska oppilaitoksissa annettava opetus perustuu voimassaoleviin opetussuunnitelmiin, tutkimus edellytti Liiketalouden ja Tietojenkäsittelyn perustutkinnon opetussuunnitelmiin perehtymistä: miten niissä mediakasvatus on määritelty ja painotettu. Tämä oli olennaista sen selvittämiseksi, kuinka opetus ja opetussuunnitelmat kohtaavat toisensa määrällisesti ja laadullisesti. Määrällisesti annettua opetusta tulkitsin ilmoitettujen oppituntien ja opintoviikkojen määrällä sekä laajuutta sillä, kuinka monessa maamme eri "kauppaoppilaitoksessa" mediakasvatusopetusta annettiin. Laadullinen tarkastelu tarkoittaa opetuksen sisällöllisiä painotuksia suhteessa ilmoitettuihin opetustunteihin. Saadakseni kokonaisnäkömyksen mediakasvatuksen kentästä tutustuin lisäksi perusopetuksen ja lukion uusiin valmisteilla oleviin opetussuunnitelmiin. Oletukseni oli, että mediakasvatusta ei varsinaisesti kaupallisessa opetuksessa toisella asteella opeteta.

Toinen tutkimusongelma oli opettajien valmius (pätevyys) ja halu opettaa mediakasvatusta ja heidän näkemyksensä mediakasvatuksen tarpeellisuudesta ja tärkeydestä. Kolmas lähestymistapa aiheeseen oli pohtia taide- ja mediakasvatuksellisten metodien yhteensovittamista mediakasvatuksen opetuksessa.

Aiemmat alan tutkimukset ovat suuntautuneet perusopetukseen ja lukioon. Toisen asteen ammatillista koulutusta mediakasvatuksen opetuksen osalta ei ole tutkittu. Mediakasvatuksen tarpeellisuutta voi mielestäni perustella peloilla mediailmioiden tutkituista ja oletetuista vaikutuksista, meidän aikuisten moraalisella paniikilla, kun oletamme ja luulemme tietävämmä nuorilta vielä puuttuvan kriittisyyttä. Yhteiskunta ja maailma on muuttunut ja muuttuu myös teknologisen kehityksen vaikutuksesta. Ei ole kauaa siitä kun Neuvostoliitto hajosi ja Berliinin muuri kaatui. Totalitaariset maat ovat pyrkineet ja pyrkivät vaikuttamaan tiedon yksipuolisuudella (aivopesu, ulkopuolisen tiedon karsiminen), ja uskottelemaan vain yhdellä totuudella, jossa myös taide on valjastettu tähän tarkoitukseen. Medialukutaito, mediatekstien sisältämien merkitysten sekä eri lajityyppien tutkiminen ja tunnistaminen, jolloin "lukiessa" huomion voi kiinnittää valintoihin niin kuvan retoriikkaan kuin ääneen tai sanoihin tai kerrontatapaan, on yksi keino opettaa nuoria ja auttaa heitä löytämään tarpeellinen tarkastelun kriittisyys. Kaikkien kouluasteiden tulisi olla valveutuneita sekä tiedostaa ja ennakoida myös nykyisen tietoyhteiskunnan sirpaleisuus ja tiedon valta.

6.1. Kyselytutkimuksen yhteenveto

Toteutin kyselytutkimuksen maaliskuussa 2002 sähköpostikyselynä. Sain 81 Vastausta 45 oppilaitoksesta. Petyin kyselyn määrälliseen (oppilaitokset) tulokseen, koska odotin vähintään yhtä vastausta jokaisesta kaupallisesta oppilaitoksesta, joita maassamme on 77. Tulos vastaa kuitenkin luotettavuuden vaatimuksia. Määrällisesti en ole selvittänyt vastanneiden opettajien osuutta oppilaitosten opettajakunnasta enkä heidän vastuutaan mediakasvatuksen toteutuksessa. Kysely on käsittääkseni suoritettu oikein ja aineisto edustaa riittävän hyvin perusjoukkoa. Lomakkeet oli täytetty melko täydellisesti ja niitä oli helppo koodata ja käsitellä tuloksia varten.

Tutkimus osoittaa, että opettajat ovat muodollisesti päteviä ja pitkään opetustyötä tehneitä keski-ikänsä 46-vuotiaita. Iällä ja sukupuolella ei tutkimuksen kannalta ole merkitystä, mutta ehkä koulutusalan ja opettajakoulutuksen kannalta olisi hyvä huomioida miesten osuus ja naisten ikääntyminen¹. Tämä huomio koskee myös oppiaineiden sisäistä jakautumista. Tutkimuksessani näkyi, että tietotekniikan opettajat olivat pääsääntöisesti miehiä, kun taas äidinkielen opettajat olivat naisia (ks. luku 5, taulukko 5). Keski-ikästä johtuen oli oletettava ja vastauksista myös näkyi, että koulutus oli jäänyt mediakasvatusta ajatellen jälkeen tai se oli vanhentunut (se ei ollut edes kuulunut aikanaan koulutukseen). Äidinkielen opettajat olivat saaneet jonkin verran viestintäkasvatuksen opetusta. Tältä osin lisäkoulutuksen tarve on ilmeinen, vaikka 1990-luvun puolivälin jälkeen koulutuksen saaneet opettajat ovat jo jonkin verran saaneet satunnaisesti ja määrällisesti eri tavoin opetettavasta aineesta riippuen myös mediaan liittyvää opetusta. Mielestäni moni opettaja, yllättävä moni, oli täydentänyt mediatietämystään eri yliopistojen koulutuskokonaisuuksissa. Täydennyskoulutukseen tavalla tai toisella oli osallistunut lähemmäs toistakymmentä vastannutta opettajaa.

Mediakasvatuksen opetus

Mediakasvatus oli käsitteenä melko monelle vastaajista vieras ja hieman epämääräinen. Opinnäytetyöni luku 3 kuvaa tarkemmin tätä problematiikkaa. Vastauksissa terminologia ja oppisisällöt vaihtelevat suuresti. Kysely tavoitti melko hyvin juuri niiden aineiden opettajat, joille kysely oli suunnattu. Kysymyksiä *Saavatko opiskelijasi opetusta*

¹ Tutkimus saattaa antaa väärän kuvan mies- ja naisopettajien iästä ja heidän kokonaismäärästä opettajakunnassa. Suhdetta en ole tarkistanut opettajajärjestöstä tms. rekisteristä.

mediakasvatuksessa?, Käytetyt tuntimäärät? ja Missä oppiaineissa mediaan liittyvää opetusta on annettu? vastaukset osoittivat, että mediakasvatusta tutkimuksen kysymysasettelussa esittämästäni epäilyksestä huolimatta annetaan ja että sitä pidetään myös tärkeänä, vaikka omaksi erilliseksi oppiaineeksi sitä ei haluttukaan.

Opetusta annettiin kaikilla vuosikursseilla. Kyselystä ei selvinnyt eli en ollut huomannut kysyä, oliko opetusta todella kaikkina kolmena opiskeluvuotena mainitut tuntimäärät, vai vain kyseisellä vuosikurssilla, mitä käsitystä opetussuunnitelmat tukevat. Jos opiskelijat saisivat mediaan liittyvää opetusta kaikilla vuosiluokilla ja -kursseilla, mitä en usko, he saisivat jopa erittäin hyvät mediavalmiudet. Opetussuunnitelmat tuntien näin ei ilmeisesti kuitenkaan ole.

Toisen asteen opettajina emme ehkä tunne riittävästi esimerkiksi perusopetuksen opetussuunnitelmia. Se kävi ilmi vastauksista, kun vastaaja viittasi opetusta annettavan jo yläasteella ja esitti, että sitä pitäisi jatkaa² tai kun toinen vastaaja mainitsi, että se pitäisi aloittaa jo yläasteella³. Samoin vuonna 2000 käyttöön otetut Liiketalouden ja Tietojenkäsittelyn opetussuunnitelmat ovat edelleen sisäänojovaiheessa. Niiden sisällöt eivät ole vielä täsmentyneet kuin ehkä oman aineen osalta. Kokonaisnäkemys uudesta kolmivuotisesta tutkinnosta on hahmottumassa ensimmäisten valmistuneiden merkonomien ja datanomien tutkinnon myötä, kun ensimmäiset kolmivuotisen tutkinnon suorittaneet opiskelijat valmistuvat vuonna 2003. Muutosta tapahtuu hitaasti mutta sitä tapahtuu. Avoimuudella ja näkemällä yli aine- ja oppilaitosrajojen muutos voisi olla nopeampaa.

Määrällisesti median opetukseen käytetyt **tuntimäärät** olivat melko vähäisiä laajemman tietotaidon ja ymmärryksen eli mediakompetenssin saavuttamiseksi. Opetuksen korkeasta laadusta tuskin voidaan puhua, jos käytetyt tuntimäärät olivat pienimmillään 3 ja enimmillään 32 tuntia. Kontaktituntien keskiarvo vastanneiden osalta on laskujeni mukaan noin 18 tuntia.

”Kaupalliset” opetussuunnitelmat eivät toisaalta varsinaisesti tue mediakasvatusta, koska sitä ei niissä mainita. Kerrotut ja käytetyt tuntimäärät vastaavat mielestäni alan ”normaaleja” oppiaineiden kontaktitunteja, jotka ovat 1990-luvun puolivälin jälkeisten

² Nurmes. (37) *”Opiskelijat ovat sopivassa iässä omaksumaan kriittistä suhtautumista mediaan ja oppimaan keinoja oikean tiedon hakemiselle.”*

³ Lieksa. (24)

säästöpäätösten myötä pudonneet 36:sta tunnista jopa minimissään 20 tuntiin opintoviikkoa kohti. Tämän hetken keskimääräinen eri oppilaitosten tarjoama lähiopetusmäärä sijoittuu 25 - 32 tuntiin.⁴

Vastausten perusteella mediakasvatusta annettiin valtakunnallisesti pohjoisesta etelään ja idästä länteen. Kaksi ikävää aukkoa tutkimukseen jäi, koska en saanut vastauksia Savon eikä Pirkanmaan alueelta. Laajempaa (tuntimäärät) ja ehkä myös syvällisempää opetusta näytti olevan erityisoppilaitoksissa (Kiipula, Järvenpää, Saame) ja yleensäkin pienten paikkakuntien oppilaitoksissa kuin ns. suurissa ruuhka-Suomen kaupunkien oppilaitoksissa. Vastauksia tuli paremmin (määrällisesti enemmän) pienistä- ja keskisuurista oppilaitoksista. Tulosta voi valitettavasti tulkita myös niin, että ns. "suurissa" oppilaitoksissa, koska vastauksia tuli vähän, pitäydytään tiukemmin opetussuunnitelmien teksteissä ja mediakasvatusta ei ole sisällytetty ainakaan ammatillisiin aihekokonaisuuksiin.

Laadullisesti eli **opetussisällöllisesti** opetus vastasi pääosin ja tiukastikin opetussuunnitelman tekstejä. Joitakin laajennuksia sisältöihin oli tehty. Tämä tarkoittaa sitä, että pakollisissa kaikille yhteisissä opinnoissa ei mediakasvatusta varsinaisesti opeteta, koska opetussuunnitelmissa sitä ei mainita, mutta sitä pyritään pitämään mukana opetuksessa läpäisyaineena. Mediakasvatuksen osalta kuvatut opetussisällöt olivat alan ammatillispainotteisia mediaa sivuavia kokonaisuuksia. Tietotekniset valmiudet ja kaupalliset painotukset korostuivat opetetuissa sisällöissä. Joitakin poikkeuksia vastauksista löytyi. Esimerkiksi Äidinkielen opetuksessa sisällöt painottuivat opetussuunnitelman mukaisesti liike-elämän yritysviestintään sekä kokous- ja neuvottelutaitoon. Soveltuvien osien opetuksessa oli käsitelty median osa-alueita.

Taide ja kulttuuri –kursseilla opetuksessa käsiteltiin mediakasvatusta melko yleisellä tasolla ja katsausluonteisesti. On kuitenkin muistettava kurssin laajuus, joka on vain opintoviikko. Perustellusti voi kysyä, mitä kyseisessä ajassa kannattaa tai pystyy opettamaan. Jokainen opettaja joutuu em. tilanteessa tekemään vaikeita valintoja ja voi olla helppoa painottaa niitä osa-alueita, jotka itse ennestään hallitsee parhaiten. Muiden aineiden opettajien vastauksista oli positiivista huomata, että mediakasvatusta oli ollut joltain osin mukana opetuksessa. Esimerkiksi Yhteiskuntataloudessa oli opetettu viestintävälineitä, journalismia,

⁴ Tieto perustuu kauppaopettajien Piirikouksissa ja Kauppaopettajapäivillä esillä olleisiin selvityksiin sekä ammattilehtemme artikkeleihin (viimeisen viiden vuoden ajalta).

ajankohtaisuutisia. Markkinoinnin tuntien yhteydessä oli tutkittu omia median kulutus-tottumuksia ja medioiden historiaa sekä analysoitu mainoksia. Tietoteknisessä opetuksessa oli opetettu multimediaesityksen tuottamista ja -projektissa työskentelyä.

Opetussisältöjä koskeva kysymys vahvisti oletustani, että opetus painottui melko voimakkaasti tietoteknisiin valmiuksiin. Tekniikkaa opettivat tutkimuksen mukaan nuorimmat opettajat ja miehet (muodollisesti epäpätevät) tai muussa tehtävässä olevat. Vastauksista ja rivien välistä oli luettavissa tekniikan ihannointi. Kuitenkin mediakasvatuksellisia sisältöjä vastauksissa oli lähes yhtä paljon kuin teknisiä painotuksiakin.

Valinnaiset kurssit tarjoaisivat mahdollisuuden opetuksen laimentamiseen ja oppiaineiden väliseen integrointiin. Opetuksessa oli mukana hyviä yksittäisiä osioita mediasta ja sen ilmenemismuodoista. Yhdessä oppilaitoksessa oli ollut mahdollista osallistua kurssille nimeltä *Mediateksti: faktaa vai fiktiota*⁵, toisessa oppilaitoksessa *Lehdenteon peruskurssille*⁶ ja kolmannessa oppilaitoksessa oli kurssi *Mediaosaaminen*, jossa tutustuttiin *lehdistöön, radioon, televisioon, mainoksiin ja elokuvaan* sekä vierailtiin oman oppilaitoksen ulkopuolella maakuntalehden toimituksessa sekä median koulutusohjelman tiloissa⁷.

Kauppaopettajien pätevyys

Vastanneet opettajat olivat muodollisesti päteviä ja suurin osa ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita, mutta valmistumisesta oli vierähtänyt jo pitkä aika. Vastaajat olivat kriittisiä omasta osaamisestaan, joka näkyi aktiivisena omaehtoisena kouluttautumisena.

Toisen asteen opettajien koulutus on 1990-luvun ollut tietotekniikan ja tietoteknisten ohjelmien opettelua (omalla ajalla). Mediakasvatus on tullut perusopetuksen opettajakoulutukseen vähitellen 1990-luvun aikana ja sielläkin lähinnä äidinkielen opettajien koulutukseen. Toinen aste, eri ammatilliset oppilaitokset, eivät kouluta systemaattisesti opettajiaan. Oppilaitoksille ei ole määritelty kouluvuoteen tiettyä määrää opettajille kuuluvia

⁵ Raisio (16)

⁶ Kiipula (32)

⁷ Joensuu (54)

koulutuspäiviä, joiden aikana voi tai pitää opiskella. Tiedonhalu ja oma tuntemus tai pelko ajantasaisen tiedon tai taidon puutteesta on ainoa motiivi, jolla ammatilliset toisen asteen opettajat henkilökohtaisen päätöksensä puitteissa hakeutuvat koulutukseen päivittämään tietojaan omalla tai työnantajan kustannuksella. Jos opettajalla ei em. ominaisuuksia ole, kouluttautuminen jää väliin. Työnantaja ei pääsääntöisesti valvo eikä ohjaa henkilökuntaa talon ulkopuoliseen koulutukseen.⁸ Ilahduttavaa oli huomata, että ainakin vastanneista opettajista moni oli kaikesta huolimatta hakeutunut oman työn ohella yliopistoihin ja niiden täydennyskoulutuskeskuksiin täydentämään juuri mediakasvatuksellista osaamistaan.

Tutkimukseni osoittaa, että opettajakoulutus ei ole kovin paljon muuttunut⁹ 2000-luvulta tultaessa. Yksi vastaaja antoi tästä konkreettista palautetta vastatessaan: "*Äidinkielen opettajan opintoihini ei kuulunut juuri laisinkaan medioiden käsittelyä, ei edes auskultointiin, mikä on mielestäni hämmästyttävää nykypäivänä.*"¹⁰ Tavoitteita ja suosituksia on kuitenkin ollut jo vuosikymmeniä, vähintään UNESCON mediakasvatusjulistuksen laatimisesta lähtien.¹¹

Vastauksista oli selkeästi luettavissa, että mediakasvatusta pidettiin tarpeellisenä "oppina", koska sen merkitys yhteiskunnassa nähdään merkittävänä ja median tarjonta runsaana, sirpaleisena. Vastaanottajan valinnoista riippuen tarjonta voi olla kapean yksipuolista tai hyvin vaihtelevaa ja monipuolista. Samanaikaisesti vastaanottajan rooli on muuttunut moninaiseksi vuorovaikutteisessa mediatarjonnassa. Katsoja voi vaihtaa roolia vastaanottajasta tuottajaan ja ilmaisijaan tai pysyä passiivisena tarkkailijana. Kaikissa rooleissa toimiminen asettaa vaatimuksia hallita median eri sektoreita. Niiden tunteminen ja osaaminen antaa pohjan kriittiseen tarkasteluun elämän muilla osa-alueilla.

⁸ Opetussuunnitelmauudistukset ja työssäoppiminen ovat työllistäneet ja vaatineet opettajakuntaakohtaisia koulutustilaisuuksia ja vieneet runsaasti opettajien energiaa muulta opiskelulta. Seuraava suuri haaste ovat näyttötutkinnot, joita varten jokaisessa oppilaitoksessa pitäisi olla vähintään yksi ns. näyttötutkintomestari.

⁹ Vrt. Kotilainen 1999, 23.

¹⁰ "(*pääaine kotimainen kirjallisuus, sivuaineet erityispedagogiikka, suomen kieli, puheviestintä, kasvatusiede, taidekasvatus, opettajan pedagogiset opinnot*)" Naisopettaja Porvoosta, ikää 27 vuotta. (79)

¹¹ Ks. Masterman 1998.

6.2 Johtopäätökset

Liiketalouden perustutkinnon ja Tietojenkäsittelyn perustutkinnon opetussuunnitelmissa näkyvät painotukset, kuten yhteiskunnan ja työelämän muutokset, toiminta muuttuvissa oloissa ja tietoyhteiskunnan perusvalmiudet ja tietotekniikan käyttö erilaisissa viestintätilanteissa sekä kuluttajaosaaminen, sisältävät mielestäni mediakasvatuksellisia valmiuksia ja vaatimuksia, ainakin piilokirjoitettuna. Siksi ne tulisi huomioida opetuksessa samoin kuin alan ydinosaamiseksi kirjatut ongelmanratkaisu-, vuorovaikutus- ja viestintätaidot, eettisiä ja esteettisiä taitoja unohtamatta. Aiheet ovat tulkittavissa myös läpäisyaineiksi ja näin ollen niiden tulisi näkyä kaikessa opetuksessa ja oppilaitosten omissa koulukohtaisissa opetussuunnitelmissa ja arvoissa.

Opetussuunnitelmien lukuun 6 on koottu koulutuksen järjestäjän vastuut opetussuunnitelman laadinnassa. Luvussa korostetaan mm. sitä, että opetussuunnitelman tulee *mahdollistaa opiskelijoiden yksilölliset valinnat* eri aineissa ja aihekokonaisuuksissa, jotka tarjoavat mahdollisuuden *arvopohdintaan* ja kulttuuriperintöön perehtymiseen sekä yhteisten painotusten, kuten kestävän kehityksen edistämiseen, kansainvälisyyteen, *teknologian ja tietotekniikan hyödyntämiseen*.¹² Lukuun kirjatut oppilaitosten vastuut ja opiskelijoiden oikeudet yksilöllisiin valintoihin ovat haasteita, jotka tulisi oppilaitoksissa huomioida.

Kaupallisen koulutuksen mediakasvatus

Annetut vastaukset kumoavat olettamukseni, että mediakasvatusta ei kaupallisessa koulutuksessa ole tarjolla. Sitä on ja siitä ollaan kiinnostuneita. Kun tarkastelin sisältöjä ja opetettuja teemoja niin ilmeni, että käytetyt tuntimäärät eivät kuitenkaan ole riittäviä mediavalmiuksien opettamiseen ja mediakompetenssin saavuttamiseen. Toisaalta jos mediakasvatus kulkee niin kuin joissakin vastauksissa annettiin ymmärtää läpäisyaineena niin voitaneen myös olettaa, että opetusta on määrällisesti riittävästi.

Mediakasvatus on viestintäkasvatuksen lisäksi mielestäni myös yhteiskuntakasvatusta. Opiskelijoiden olisi hyvä oppia tunnistamaan ettei medioiden totuus ole läpinäkyvä representaatio maailmastamme. Eri ammatilliset käytänteet tuottavat aina tietynlaisia tarkoitushakuisiakin lopputuloksia. Kyky huomata medioissa tapahtuvia muutoksia siinä

¹² Ltp ja Tkp, 77.

kontekstissa, jossa yhteiskunnalliset ja kulttuuriset olosuhteet muokkaavat jo olemassa olevia käytäntöjä sekä ohjaavat kerronnan valintoja, ja jotka jossain toisessa tilanteessa olisivat olleet toisia, on oleellinen taito. Mediakasvatuksen tulisi kattaa yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja myös globaalisten epäkohtien tiedostaminen käytännön tasolla, jolloin se tukisi myös nuoren elinikäistä oppimista. On hyvä muistaa, että ”länsimaat” on pieni osa maailmaa, joka voi ja pystyy käyttämään monipuolisesti sähköisen viestinnän mahdollisuuksia.

Mediakasvatus toisella asteella, kun se otettaisiin läpäisyinä esimerkiksi lukion aihekokonaisuuden mukaisesti, olisi ammatillisten aineiden yhteydessä annettavaa opetusta, jossa näkymätön tai läpinäkyvä tehdään tunnistettavaksi ja näkyväksi. Integrointi ja ainerajojen häivyttäminen edistäisi toteuttamista.

Taidekasvatuksen keinot

Taidekasvatuksen avulla voidaan oppia tunnistamaan erilaisia taidekäsitteitä ja tapoja puhua taiteesta. Sen avulla yksilö pystyy muodostamaan oman näkemyksen eri taiteenalojen luonteesta ja niiden vuorovaikutuksesta. Uskon, että nämä valmiudet olisivat erinomaisia myös mediakasvatuksen eri osa-alueilla. Vastaanottaja saisi ymmärrystä ja kykyä jäsentää monimutkaisia ja moniulotteisia taide- ja mediailmiöitä. Taidekasvatus mahdollistaisi historiallisen, teoreettisen ja yhteiskunnallisen kehityskaaren näkemisen osana elämää ja maailmaa, jossa elämme.

Opetussuunnitelmissa kielten kohdalla tavoitteissa ja arvioinnissa mainitut oman kielen kulttuurin sekä kulttuuriperinnön erityispiirteiden hallinta ovat hyvä pohja ymmärtää kulttuuria laajemmin mutta myös työelämää (työkulttuuria) laaja-alaisesti. Kriittinen arviointi missä tahansa aihealueessa antaa varmasti valmiuksia toisillekin sektoreille. Kaikissa yhteisissä tavoitteissa korostettiin opiskelijan persoonallisuuden kasvua. Uskon, että tätä tavoitetta edistäisi taidekasvatuksen sisällöt, kuten kerronta, tulkinta, analyysi, kriittisyys jne. katsottuna niin tekijän, teoksen kuin vastaanoton näkökannalta.

Olisi muistettava koulun tehtävä tukea opiskelijoiden kasvua aktiivisiksi, osallistuviksi ja kriittisiksi kansalaisiksi oman ajattelunsa ja toimintansa hallitseviksi yksilöiksi. Mielestäni taide- ja mediakasvatukselliset näkökulmat (ks. luku 3) kietoutuvat vahvasti yhteen ja siksi olisi hyvä huomioida myös taideteoreettisia näkökulmia suhteessa mediakasvatuksellisten

prosessien hallintaan. Tuntemalla eri taiteita ja niiden ilmaisukeinoja ja -tapoja sekä taiteen tutkimusmenetelmiä on mahdollista saavuttaa syvällisempi ja laaja-alaisempi näkemys ja ymmärrys myös mediasta.

Mediataitoiselle osajalle asiat ja ilmiöt näyttäytyvät eri puoliltaan, monipuolisemmin; ei tuijoteta yksisilmäisesti vain yhtä yhteiskunnan sektoria tai omaa alaa vaan saadaan valmius ottaa vastaan avoimesti vaikutteita riippuvuussuhteet huomioiden, maailmanlaajuisesti - kaikki vaikuttaa kaikkeen. Opiskelijoissa voisi syntyä uskallusta ja ymmärrystä niin sanotusti yli rajojen. Taiteet eivät sodi vaikka nekin kiistelevät merkityksistä, hyvyydestä tai oikeellisuudesta keskenään. Tavoitteena tulisi olla "monilukutaito", jonka avulla nuori osaa käyttää mediaa eritellen, eläytyen, arvioiden ja soveltaen sekä luoden uutta omista tarpeistansa lähtien. Opiskelija voisi luoda vähitellen identiteettiään kyseenalaistamalla omia käsityksiään.

Miten eteenpäin?

Perusopetuksen opetussuunnitelmat vuodelta 1994 huomioivat jo medioiden läpimurron ja media on ollut mukana viestintäkasvatuksen opetuksessa, joskin satunnaisesti sekä opettajan mielenkiinnosta ja taidoista riippuen. Toisen asteen uudet opetussuunnitelmat ovat olleet käytössä kaksi vuotta. Ne huomioivat valitettavasti vain yksittäistapauksessa, usein rivien välistä luettuna, mediakasvatuksen. Siirryttäessä vuoteen 2003 näyttää siltä, että mitään konkreettista muutosta opetuksessa ei ole tapahtumassa vaikka perusopetuksen luokat 1 – 2 aloittavat tulevana syksynä, tai syksyllä 2003 uusien opetussuunnitelmien mukaisen opetuksen. Kuluu arviolta 10 vuotta ennen kuin peruskoulusta siirtyvillä nuorilla on sellaiset mediavalmiudet, että toisen asteen ei ole syytä kantaa huolta tulevien opiskelijoidensa median perusosaamisesta. Vähintään 10 vuotta ammatillisen opetuksen on tarjottava mediakasvatuksellista perusopetusta ammattiopintojen lisäksi niin, että ammattiin valmistuvat nuoret kasvavat kriittisiksi yhteiskunnan kansalaisiksi ja oman ammattinsa osaajiksi.

Opetussuunnitelmia tulisi ilmeisesti tarkistaa ainakin oppilaitostasolla. Ammatillisiin aineisiin sekä vapaasti valittaviin opintoihin pitäisi sisältyä mediakasvatuksen osia. Toisen asteen opetuksessa tulisi huomioida opiskelijat, jotka eivät jatka lukioon niin, että he saavat myös tarvittavat tiedot ja valmiudet toimia speaktaakkeliyhteiskunnan mediatulvassa itsenäisesti oman tietämyksen ja ymmärryksen avulla ja, että he kasvavat analyyttisiksi tiedon,

kulttuurin ja viihteen jne. vastaanottajiksi. Toisaalta opetuksessa olisi huomioitava myös ne opiskelijat, jotka ovat saaneet kokeilla medioiden käyttöä ja olla osallisena tuotannossa ja ilmaisussa jo päiväkodeissa ja esikouluissa tai ala- ja mahdollisesti yläasteella. Heidän tulisi saada jatko-opetusta, lisäoppia valinnaisilla kursseilla tai he voisivat toimia ehkä opettajien apuna, tutoreina.

”Kauppaoppilaitokset” ja lukiot ovat molemmat toisen asteen oppilaitoksia. Mediakasvatus on aine, joka ei voi kuulua yksinomaan toisen asteen lukion yleissivistykseen, vaan sen tulisi kuulua myös toisen asteen ammatillisiin oppilaitoksiin. Kaupallisten oppilaitosten opetussuunnitelmien laajat aihekokonaisuudet antaisivat mielestäni mahdollisuuden aineiden väliselle integroinnille ja opettajien väliselle ammatit ylittävälle yhteistyölle, kun asia vain tiedostetaan ja koulutusta järjestetään. Opettajat ovat kyselyn mukaan valmiita koulutettaviksi. Näin opettajat tukisivat oppilaiden kasvua oman mediakompetenssinsa kautta, joka on kykyä soveltaa mediaopetusta oman itsekriittisyyden ja henkilökohtaisen uudistumiskyvyn välityksellä.

Peruspäämäärä ja tavoite kaikissa em. toiminnoissa on nähdä ja ymmärtää, mitä nuorille tulisi opettaa niin, että he selviäisivät elämässään valveutuneina kansalaisina ja työelämän edustajina tuntien ja luettaen itseensä sekä osaamiseensa jatkuvasti muuttuvassa yhteiskunnassa. Monilukutaito olisi yksi pohja, joka kannattaa kulkijaansa. Monilukutaitoisena nuori tuntisi eri tiedotusvälineiden toimintatavat, taustat ja paikan mediakentässä. Tällä mediakompetenssilla hän osaisi myös päätellä sellaista, mitä ei voi suoraan lukea, kuulla, tuntea tai nähdä. Perustiedot ja -taidot auttaisivat valitsemaan eri tilanteissa tilanteeseen parhaiten sopivan median.

Mediakasvatuksen tulisi kattaa laajasti yhteiskunnallisten, sosiaalisten ja jopa globaalisten epäkohtien tiedostamisen käytännön tasolla. Mediat ovat yksi elinikäisen oppimisen oppimisympäristö. Kriittisyys ”näkemisessä” on oleellista, koska kaikki ei ole sitä, miltä näyttää. Tarvitaan avointa uteliaisuutta, joka voi rikastuttaa ajatuksia, laajentaa subjektiivisia näkökulmia ja antaa oivalluksia sekä avata uusia näkökantoja. Nykyihmisellä olisi oltava kansalaisvalmius ja kansalaisoikeus kohdata tiedostaen tietoyhteiskunta ja mediat niin, että emme anna toisten nähdä puolestamme emmekä luota viestimien avulla luotuun todellisuuteen. Tulisi pyrkiä siihen, että katsoisimme omin silmin ja tekisimme omat päätelmämme nähdystä, kuullusta ja koetusta. Näin ylikansalliset markkinavoimat¹³, jotka

¹³ Vrt. 3 M:ä.

pyrkivät vaikuttamaan, yhtenäistämään ja luomaan tehokkuutta, eivät saa yliotetta vaan oma identiteetti säilyy ja voimistuu. Kun tunnetaan keinot, joilla vaikutuksia luodaan, voidaan vaikuttaa itse, osallistua ja nauttia pelotta kaikesta mediatarjonnasta.

Kaupallisten opettajien peruskoulutukseen ja auskultointiin tulisi sisällyttää mediakasvatusta. Ammatissa toimiville opettajille tulisi järjestää täydennyskoulutusta. Tutkimukseni mukaan lisäkoulutuksen tarve on ilmeinen ja ajankohtainen ja myös koulutushalukkuutta opettajakunnassa löytyi. Opettajat pitäisi määrätietoisesti kouluttaa huomaamaan median vaikutus kaikessa toiminnassa. Koulutuksen avulla saadaan ehkä lisää vastuunkantajia, voi tapahtua integrointia ja ainerajat häivyttävää yhteistoimintaa ilman pelkoa omien tuntien tai oman oppiaineen merkityksen vähenemisestä, ja päästään toivottavasti irti "oma-ainekeskeisyydestä".

Mielestäni myös muiden toisen asteen ammatillisten oppilaitosten olisi tarpeen tutkia opetussuunnitelmansa ja kiinnittää huomio mediakasvatuksen osuuteen niissä sekä mahdollisiin epäkohtiin ja tarvittaessa lisätä opetusta esimerkiksi valinnaisina kursseina.

Aineen nimen ja sisältöjen suhteen olisi hyvä löytää yhteinen nimittäjä. Käyttämäni termi Monilukutaito¹⁴ tuntuu itsestänikin tehdyltä ja suuhun sopimattomalta vaikka siihen sisältyvät ajatukset ovat niitä, joita mediakasvatuksen sisällä tulisi opettaa. Kenen tehtävä olisi löytää yhteinen nimi ja yhteiset tavoitteet? Tai pitääkö löytää, jos tavoitteet ovat selvät? Lukion opetussuunnitelma käyttää selkeästi nimitystä mediaosaaminen, joka sisältyy lukion arvoperustaan ja kulkee mukana kaikessa opetuksessa. Voisiko samaa ajatella myös ammatillisen opetuksen puolelle? Onhan kyse toisen asteen opetuksesta.

Uskaltaudun toteamaan, että 2000-luvun alussa ammatillisessa- ja perusopetuksessa toteutetaan edelleen mediakasvatusta monin eri tavoin ja laadultaan sekä laajuudeltaan vaihtelevasti. Velvoitteet (opetussuunnitelmat) ovat toisella asteella väljät ja niiden sisältöjä voi painottaa opettaja- ja oppilaitoskohtaisesti. Mediakasvatus on mukana opetuksessa mutta yksittäisten opettajien mielenkiinnon ja ammattitaidon ansiosta. Kriittisen mediakasvatuksen tulisi kiinnittää huomiota sekä didaktisiin käytäntöihin että mediatekstien analyysin moniulotteisuuteen. On pidettävä huolta, ettei viihdekulttuuri tai joukkotiedotus ja mainonta ohita koulua merkityksellään ja tarjonnan visuaalisuudellaan ajallisesti tai sisällöllisesti.

¹⁴ Ks. liite 1.

Yrittäjyyskasvatuksen tulo läpäisynä perusopetukseen ja ainakin Pohjois-Karjalassa¹⁵ pakollinen Yrittäjäkurssi voi olla uhka, mutta oikein ymmärrettynä myös mahdollisuus mediakasvatusta ajatellen. Olisi syytä miettiä, miten nämä tärkeiksi koetut painotukset voisivat integroinnin ja opettajien koulutuksen avulla tukea toisiaan. 1980-luvulla

Kauppaopetuksessa toteutettiin erään opetussuunnitelmauudistuksen yhteydessä laaja ns. toimeenpanokoulutus. Olisiko Opetushallituksen nyt käynnistettävä samantyyppinen opettajien tarpeet huomioiva koulutuskokonaisuus, jotta toisen asteen niin kaupalliset kuin muidenkin alojen ammatilliset opiskelijat saisivat medialukutaidon osana tutkintoa? Koulutustarpeen kartoittaminen ja sisältöjen räätälöinti kulloisellekin opettajaryhmälle tai yksittäisen opettajan tarpeisiin on vaativa haaste. Hyvin suunniteltu ja toteutettu koulutus takaisi opettajien motivoituneen opiskelun ja mediakasvatuksen linkittymisen vähitellen läpäisyaiheena kaikkien toisen asteen oppilaitosten opetukseen.

¹⁵ Koulutuskuntayhtymän toisen asteen oppilaitoksiin.

LÄHDELUETTELO

- Alasilta, Anja. 2000. Verkkoajan viestintä. tulkinta - ilmaisu - vuorovaikutus. Kauppakaari Oyj. Helsinki.
- Alberti, Leon Battista. 1998. Maalaustaiteesta. Suom. Marja Itkonen-Kaila. Kustannus Oy Taide.
- Barber, Benjamin R. 1996. Jihad vs. McWorld. Ballantine Books. New York.
- Barthes, Roland. 1994. Mytologioita. Suom. Panu Minkkinen. Gaudeamus. Helsinki.
- Elsner, Catharina. 1998. Att tolka och analysera bilder. Häftnen för didaktiska studier Nr 68. Hls. Stockholm.
- Fiske, John. 1996. Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen. Suom. Veikko Pietilä ja Risto Suikkanen & Timo Uusitupa. Vastapaino. Tampere.
- Habermas, Jürgen 1994. Järki ja kommunikaatio. Tekstejä 1981 - 1989. Valinnut ja suom. Jussi Kotkavirta. Gaudeamus. Helsinki.
- Herkman, Juha (toim.). 1996. Ruutujen välissä. Näkökulmia sarjakuvaan. University Press. Tampere.
- Herkman, Juha. 2001. Audiovisuaalinen mediakulttuuri. Vastapaino. Tampere.
- Hietala, Veijo. 1993. Kuvien todellisuus - Johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.
- Hintikka, Kari A. ja Kuivakari, Seppo (toim.). 1997. Mediaevoluutioita. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 9. Rovaniemi.
- Hirsjärvi, Sirkka ja Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 1997 ja 2001. Tutki ja kirjoita. Tammi. Helsinki.
- Kantola, Anu ja Moring, Inka & Väliverronen, Esa (toim.). 1998. Media-analyysi - Tekstistä tulkintaan. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Lahti
- Kasvi, Jyrki J. J. 2002. Tekstarimania. Otava. Helsinki.
- Kellner, Douglas. 1998. Mediakulttuuri. Suom. Riitta Oittinen ja työryhmä. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Klein, Naomi. 2001. No Logo tähtäimessä brändivaltiaat. Suom. Liisa Laaksonen ja Maarit Tillman. WSOY. Helsinki.
- Koivunen, Anu ja Hietala, Veijo. 1997. Kanavat auki! televisiotutkimuksen lukemisto. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:61. Turku.
- Kotilainen, Sirkku & Hankala, Mari & Kivikuru, Ullamaija (toim.). 1999. Mediakasvatus. Edita. Helsinki.

- Kotilainen, Sirkku. 1999. Mediapedagogiikkaa opettajankoulutuksessa I. Koulutuksen vaikuttavuuden arviointia viiden opiskelijan koulutus- ja mediaelämäkerran avulla. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja A 17. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Kotilainen, Sirkku. 2000. Viestintäkasvatusta perusopetuksessa. Tilastollinen kuvaus aihealueen toteutumisesta kouluissa keväällä 1998. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja A22/2000. Tampere.
- Koulutuksen tutkimuslaitos. 2001. Suomen tulevaisuuden osaajat. PISA 2000 - tutkimuksen ensituloksia. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Kuusamo, Altti. 1990. Kuvien edessä. Esseitä. Gaudeamus. Helsinki.
- Liiketalouden perustutkinto 2000. Määräys 21/011/2000. Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet. Opetushallitus. Helsinki.
- Loiri, Pekka ja Juholin, Elisa. 1998. Huom! Visuaalisen viestinnän käsikirja. Inforviestintä Oy. Helsinki.
- Luostarinen, Heikki ja Kivikuru, Ullamaija & Ukkola, Merja (toim.). 1996. Sopulisilppuri – mediakritiikin näkökulmia. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Lahti.
- Lukion opetussuunnitelmien perusteet 1994. Opetushallitus. Helsinki.
- Luukka, Minna-Riitta ja Hujanen, Jaana, Lokka, Antti, Modinos, Tuija, Pietikäinen, Sari & Suoninen, Annikka. 2001. Mediat nuorten arjessa - 13 – 19-vuotiaiden nuorten mediakäytöt vuosituhannen vaihteessa. Jyväskylän yliopisto Soveltavan kielentutkimuksen laitos. Jyväskylä.
- Masterman, Len. 1989. Medioita oppimassa - mediakasvatuksen perusteet. Suom. Tuomas Nevanlinna. KSL. Helsinki.
- Mustonen, Anu, 2001. Mediapsykologia. WSOY. Helsinki.
- Nordenstreng, Kaarle ja Wiio, Osmo A. (toim.). 1994. Joukkoviestintä Suomessa. Weiling + Göös. Helsinki.
- Nordenstreng, Kaarle & Wiio, Osmo A. (toim.). 2001. Suomen mediamaisema. WSOY. Helsinki.
- Oesch, Klaus. 1993. Digitaalinen maailma. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.
- Pahkinen Erkki. 1986. Tilastolliset otantamenetelmät. Harjoituskirja itseopiskeluun. Jyväskylän tilastotieteen laitoksen julkaisuja 9. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Perusopetuksen opetussuunnitelmat vuosiluokille 1 - 2. Määräys Dno 13/011/2002 27.3.2002. Opetushallitus. Helsinki.
- Peterson Lars. 1995. Bilder som facinerar. Carlsson. Stockholm.

- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet. 1994. Opetushallitus. Helsinki.
- Routila, Lauri Olavi. 1986. Miten teen tiedettä taiteesta. Johdatusta taiteentutkimukseen ja taiteen teoriaan. Clarion. Keuruu.
- Routila, Lauri Olavi. 1995. Taiteen teoriaa taidekasvatukseen perusteisiin. Taidekasvatuksen julkaisu. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Saanilahti, Marja. 1999. Lasten ja nuorten muuttuva mediakulttuuri. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja B 42.
- Seppänen, Janne. 2001. Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa. Nuorisotutkimusverkosto julkaisuja 17. Vastapaino. Tampere.
- Suomi (o)saa lukea. 2000. Tietoyhteiskunnan lukutaidot –työryhmän linjaukset. Opetusministeriön työryhmien muistioita 4:2000. Helsinki.
- Tarasti, Eero. 2000. Ymmärtämisen merkit. Samuuden ja toiseuden ikoneja suomalaisessa kulttuurissa. Acta Semiotica Fennica VIII. Imatran Kansainvälisen Semiotiikka-Instituutin julkaisuja, nr. 3. International Semiotics Institute. Imatra.
- Tietojenkäsittelyn perustutkinto. 2000. Määräys 22/011/2000. Ammatillisen peruskoulutuksen opetussuunnitelman ja näyttötutkinnon perusteet. Opetushallitus. Helsinki.
- Tuomikoski, Paula ja Moitus, Sirpa. 1992. Vision. Kuvakulma taidekasvatukseen. Taiteen keskustoimikunnan käsikirjoja nro 4. Kirjastopalvelu Oy. Helsinki.
- Valkola, Jarmo. 1999. Kuvien havainnointi ja montaasin estetiikka. Taide- ja mediakasvatuksellinen näkökulma audiovisuaalisen kerronnan teoriaan ja analyysiin. JULPU. Jyväskylän yliopiston taidekasvatuksen laitos. Jyväskylä.
- Varis, Tapio. 1995. Tiedon ajan media. Mediavalmiudet ja viestintätaidot uusiutuvassa viestintäkulttuurissa. Yliopistopaino. Jyväskylä
- Viherä, Marja-Liisa. 1999. Ihminen tietoyhteiskunnassa – kansalaisen viestintävalmiudet kansalaisyhteiskunnan mahdollistajana. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja A-1. Väitöskirja. Turku.
- Viherä, Marja-Liisa. 2000. Digitaalisen arjen viestintä. Miksi, millä ja miten. Edita. Helsinki.
- Vuorinen, Jyri. 1997. Taideteos merkinä. Johdatus semioottiseen taidekäsitteeseen. Tietolipas 149. SKS. Helsinki.

Painamattomat lähteet

- Duncum, Paul. 2002. Theoretical Foundation for an Art Education of Global Culture Volume 2 Number. <URL:<http://ijea.asu.edu/v2n3/>>. Viitattu 18.3.2002.

- Joukkoviestintätutkimus 2002. Tilastokeskus. <URL:http://www.stat.fi/tk/el/kva_joukkoviestinta.html>. Viitattu 21.4.2002.
- Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategiat 2000 – 2004. 1999. Opetusministeriö. Helsinki.
- Koulutusopas peruskoulun jälkeiseen koulutukseen 2002. 2001. Opetushallitus.
- Valtakunnallinen nuorisotutkimus VII. 2001 (17.9. - 15.10.) Taloustutkimus. Sanomalehtien Liiton toimeksianto.
- Varpiola, Pirkko. 2000. Opiskelijoiden tietotekniset taidot ja median käyttö ammatilliseen koulutukseen tultaessa. Lopputyö Mediakulttuuri ja viestintäkasvatus. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Hämeenlinna.
- <URL:http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/1_2ops2002.pdf>. Viitattu 10.7.2002.
- <URL:<http://www.jyu.fi/ktk/pisa>>. Viitattu 7.6.2002.
- <URL:<http://www.oph.fi/pageLast.asp?path=1;443;5238;5242;5251>>. Viitattu 10.7.2002.
- <URL:<http://www.oph.fi/page.asp?path=1;443;5238;7954>>. Viitattu 10.7.2002.
- <URL:<http://www.oph.fi/SubPage.asp?path=1;443;5238;5242;8090;8100>>. Viitattu 10.7.2002.
- <URL:<http://www.oph.fi/SubPage.asp?path=1;443;5238;5242;8090;8102>>. Viitattu 10.7.2002.
- <URL:<http://www.oph.fi/SubPage.asp?path=1;443;5238;5242;9090;10157>>. Viitattu 12.6.2002.
- <URL:<http://www.spiegel.de/unispiegel/studium/0,1518,druck-190817,00.html>>. Viitattu 27.5.2002.

MEDIAKASVATUS

Kokemus - Äly - Tunne - Tietämys
Kriittistä MONILUKUTAIDOA

Tulkintataito Lukutaito
Puhetaito
Piirustustaito
Kirjoitustaito
Kuuntelutaito
Ilmaisutaito
Soittotaito

Media (MONI-) lukutaito

- on kykyä analysoida kriittisesti median tapoja vaikuttaa
- ymmärtää vaikutuksen suodattuvan aina oman kokemus- ja tietopohjan kautta
- on tietoa eri tiedostusvälineiden toimintatavoista ja taustasta
- avaa uusia merkityksiä sille, minkä ennen ajatteli olevan tuttua
- lisää elämäntunnetta ja itsetuntemusta

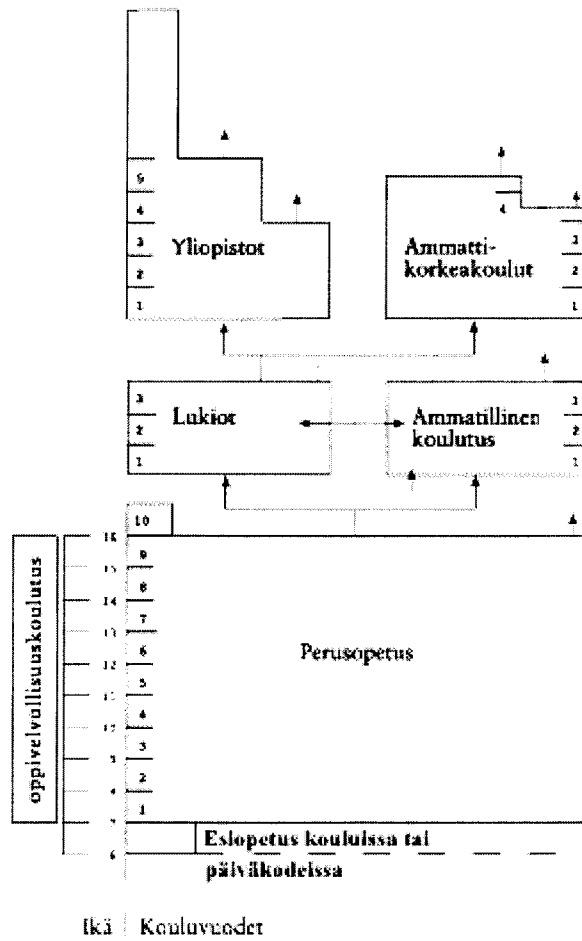
Medialukutaitoinen tuntee eri tiedotusvälineiden toimintatavat taustat ja paikan mediakentässä. Näin hän osaa päätellä sellaistaakin, mitä ei voi suoraan lukea, kuulla tai nähdä. Perustiedot auttavat valitsemaan eri tilanteissa sopivan median.

Pirkko Lampela
Tulotaito 05/2002

Kokemus - Äly - Tunne - Tietämys

MEDIAKOMPETENSSI

tunne mediat - näe tiedon taakse - oivalla oma osuutesi

KOULUTUSJÄRJESTELMÄKAAVIO¹

¹ <http://www.oph.fi/SubPage.asp?path=1;438;4171> 18.7.2002

OPINTOJEN MUODOSTUMINEN¹

LIIKETALOUDEN PERUSTUTKINTO, MERKONOMI		120 OV
YHTEISET OPINNOT		20 OV
Pakolliset opintokokonaisuudet 1–8	16 ov	
Valinnaiset opintokokonaisuudet 1–15	4 ov	
AMMATILLISET OPINNOT		90 OV
Opintoihin sisältyy työssäoppimista vähintään 20 ov		
TUTKINNON YHTEISET AMMATILLISET OPINNOT		40 OV
Opintokokonaisuus 1	40 ov	
KOULUTUSOHJELMITTAIN ERIYTYVÄT AMMATILLISET OPINNOT		50 OV
ASIAKASPALVELUN JA MARKKINOINNIN KOULUTUSOHJELMA		
Pakolliset opinnot	40 ov	
Opintokokonaisuudet 2, 3 ja 4		
Valinnaiset opinnot	10 ov	
Opintokokonaisuus 12		
INFORMAATIO- JA KIRJASTOPALVELUJEN KOULUTUSOHJELMA		
Pakolliset opinnot	40 ov	
Opintokokonaisuudet 5, 6 ja 7		
Valinnaiset opinnot	10 ov	
Opintokokonaisuus 12		
TALOUSHALLINNON KOULUTUSOHJELMA		
Pakolliset opinnot	40 ov	
Opintokokonaisuudet 8, 9		
Valinnaiset opinnot	10 ov	
Opintokokonaisuus 12		
TOIMISTOPALVELUN JA TIETOHALLINNON KOULUTUSOHJELMA		
Pakolliset opinnot	40 ov	
Opintokokonaisuudet 10, 11		
Valinnaiset opinnot	10 ov	
Opintokokonaisuus 12		
VAPAASTI VALITTAVAT OPINNOT 10 OV		

Opintoihin sisältyy opinto-ohjausta vähintään 1,5 ov ja opinnäytetyö vähintään 2 ov.
Opintoviikko on 40 tuntia opiskelijan työtä.

¹ <URL:<http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/liiketalous.pdf>>. Sivut 15 - 16. Viitattu 10.7.2002.

YHTEISTEN OPINTOJEN OPINTOKOKONAISUUDET

	pakolliset	valinnaiset
1. Äidinkieli	4 ov	
2. Toinen kotimainen kieli	1 ov	
3. Vieras kieli	2 ov	
4. Matematiikka	3 ov	
5. Fysiikka ja kemia	2 ov	
6. Yhteiskunta-, yritys- ja työelämä tieto	1 ov	
7. Liikunta ja terveystieto	2 ov	
8. Taide ja kulttuuri	1 ov	
9. Pakollisten opintojen valinnaiset lisäopinnot, ks. edellä kohdat 1–8		
10. Ympäristötieto		0–4 ov
11. Tieto- ja viestintäteknikka		0–4 ov
12. Etiikka		0–4 ov
13. Kulttuurien tuntemus		0–4 ov
14. Psykologia		0–4 ov
15. Yritystoiminta		0–4 ov
Yhteensä	16 ov	4 ov

Opetuskieleltään ruotsinkielisessä koulutuksessa pakollisten opintojen laajuus on 17 ov ja valinnaisten 3 ov. Toisen kotimaisen kielen opintoja on 2 ov.

AMMATILLISET OPINTOKOKONAISUUDET

1. Liiketalous ja hallinto	40 ov
2. Asiakasmarkkinointi	20 ov
3. Markkinointiviestintä	10 ov
4. Markkinoinnin suunnittelu	10 ov
5. Informaatio- ja kirjastoalan palvelutoiminta	15 ov
6. Aineiston hankinta ja tiedontallennus	15 ov
7. Tiedonhankinta ja tietopalvelu	10 ov
8. Taloudellisen tiedon tuottaminen	25 ov
9. Yrityksen talouden suunnittelu ja seuranta	15 ov
10. Tietohallinto	15 ov
11. Toimistopalvelut ja ohjelmiston käytön tuki	25 ov
12. Muut valinnaiset opinnot	10 ov

OPINTOJEN MUODOSTUMINEN ¹

TIETOJENKÄSITTELYN PERUSTUTKINTO, DATANOMI		120 OV
YHTEISET OPINNOT		
		20 OV
Pakolliset opintokokonaisuudet 1–8	16 ov	
Valinnaiset opintokokonaisuudet 1–15	4 ov	
AMMATILLISET OPINNOT		
		90 OV
Opintoihin sisältyy työssäoppimista vähintään 20 ov		
TUTKINNON YHTEISET AMMATILLISET OPINNOT		40 OV
Opintokokonaisuudet 1, 2		
KOULUTUSOHJELMITTAIN ERIYTYVÄT AMMATILLISET OPINNOT		50 OV
INFORMAATIOTEKNOLOGIAPALVELUJEN JA MARKKINOINNIN KOULUTUSOHJELMA		
Pakolliset opinnot	40 ov	
Opintokokonaisuudet 3 tai 4		
Valinnaiset opinnot	10 ov	
Opintokokonaisuus 6		
TIETOJÄRJESTELMIEN KEHITTÄMISEN KOULUTUSOHJELMA		
Pakolliset opinnot	40 ov	
Opintokokonaisuus 5		
Valinnaiset opinnot	10 ov	
Opintokokonaisuus 6		
VAPAASTI VALITTAVAT OPINNOT		10 OV

Opintoihin sisältyy opinto-ohjausta vähintään 1,5 ov ja opinnäytetyö vähintään 2 ov. Opintoviikko on 40 tuntia opiskelijan työtä.

¹ <URL:<http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/ops/tietojenkasitt.pdf>>. Sivut 14 - 15. Viitattu 10.7.2002.

YHTEISTEN OPINTOJEN OPINTOKOKONAISUUDET

	pakolliset	valinnaiset
1. Äidinkieli	4 ov	0–4 ov
2. Toinen kotimainen kieli	1 ov	0–4 ov
3. Vieras kieli	2 ov	0–4 ov
4. Matematiikka	3 ov	0–4 ov
5. Fysiikka ja kemia	2 ov	0–4 ov
6. Yhteiskunta-, yritys- ja työelämätieto	1 ov	0–4 ov
7. Liikunta ja terveystieto	2 ov	0–4 ov
8. Taide ja kulttuuri	1 ov	0–4 ov
9. Pakollisten opintojen valinnaiset lisäopinnot, ks. edellä kohdat 1–8		
10. Ympäristötieto		0–4 ov
11. Tieto- ja viestintätekniikka		0–4 ov
12. Etiikka		0–4 ov
13. Kulttuurien tuntemus		0–4 ov
14. Psykologia		0–4 ov
15. Yritystoiminta		0–4 ov
Yhteensä	16 ov	4 ov

Opetuskieleltään ruotsinkielisessä koulutuksessa pakollisten opintojenlaajuus on 17 ov ja valinnaisten 3 ov. Toisen kotimaisen kielen opintoja on 2 ov.

AMMATILLISET OPINTOKOKONAISUUDET

1. Liiketoiminta	20 ov
2. Tietojärjestelmien käyttö ja kehittäminen	20 ov
3. Käytön tuki	40 ov
4. Digitaalinen viestintä	40 ov
5. Tietojärjestelmien kehittäminen	40 ov
6. Muut valinnaiset opinnot	10 ov

KYSELYN SAATE JA KARHUKIRJE¹

Hyvä rehtori/koulutusjohtaja/yhteysopettaja ja opettajakollega

Käännyn puoleesi ja pyydän sinua jakamaan (mail) kyselyn edelleen oppilaitoksesi kolmelle (3) toisen asteen opettajalle. Ensisijainen kohderyhmä on 1. äidinkielen ja viestinnän-, 2. taide ja kulttuurin-, 3. tietotekniikan opettaja sekä 4. koulutus(ala)johtaja. Myös toimistopalvelun ja markkinoinnin opettaja voi vastata kyselyyn.

Media ja sen tuotteiden analyysi tarjoaa kiinnostavan perspektiivin yhteiskunnan ja kulttuurin muutosten tutkimiseen. Taide- ja mediakasvatuksellinen "lukutaito" lähtee ihmisen kyvystä havainnoida, analysoida ja tulkita mm. median ja taiteen sisältöjä, arvostaa niiden esteettisiä ominaisuuksia ja kykyä käyttää mediaa ja taidetta yhteiskunnallisen osallistumisen, itseilmaisun ja luomisen välineenä. (Ks. Kauppaopettaja 1/2002, 15.2., s. 31.)

Jos lomakkeen avautumisessa tai kysymyksissä on epäselvyyksiä, toivon yhteydenottoa. Lomakkeen voi myös tulostaa ja postittaa.

Kiitos vaivannäöstäsi ja avustasi!

Pirkko Varpiola
kauppaopettaja, Lieksan oppimiskeskus (opintovapaalla 31.10.02 asti)
opiskelija
Jyväskylän yliopisto/Taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
040 516 5422

Hei

Lähetin kaksi viikkoa sitten alla olevan mailin osoitteeseen - -. En ole saanut yhtään vastausta oppilaitoksestanne ja pyydänkin siksi apuasi ja viestin välittämistä opettajakollegoille.

"Hyvä rehtori/koulutusjohtaja/yhteysopettaja ja opettajakollega

Käännyn puoleesi ja pyydän sinua jakamaan (mail) kyselyn edelleen oppilaitoksesi kolmelle (3) toisen asteen opettajalle. Ensisijainen kohderyhmä on 1. äidinkielen ja viestinnän-, 2. taide ja kulttuurin-, 3. tietotekniikan opettaja sekä 4. koulutus(ala)johtaja. Myös toimistopalvelun ja markkinoinnin opettaja voi vastata kyselyyn.

Media ja sen tuotteiden analyysi tarjoaa kiinnostavan perspektiivin yhteiskunnan ja kulttuurin muutosten tutkimiseen. (Ks! Kauppaopettaja 1/2002, 15.2., s. 31.)

Jos lomakkeen avautumisessa tai kysymyksissä on epäselvyyksiä, toivon yhteydenottoa. Lomakkeen voi myös tulostaa ja postittaa.

Kiitos vaivannäöstäsi, avustasi ja tuestasi kyselyn onnistumiseen!"

Pirkko Varpiola
opiskelija
Jyväskylän yliopisto/Taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
040 516 5422
kauppaopettaja, Lieksan oppimiskeskus (opintovapaalla 31.10.02 asti)

¹ Postitus tapahtui sähköpostina.

maaliskuu 2002

MEDIAKASVATUS

TOISEN ASTEEN KAUPALLISISSA OPPILAITOKSISSA

Viestintä, viihde, taide muuttuvat. Ilmaisultaan ne samankaltaistuvat?

Teknologia, tieto-, tele- ja viestintäteknikka kehittyvät. Ääni, kuva, liike, multimedia, virtuaalitodellisuus luovat lumemaailmaa – uusia termejä tulee lähes päivittäin. Mitä ne merkitsevät? Mikä on faktaa, mikä fiktiota? Kuka vastaa sisällöstä, millä tarkoituksella, kenen näkökulmasta?

Kyselyn tarkoitus on selvittää miten mediakasvatus **näkyä, näkykö** se ja **pitäisikö** sen **näkyä** toisen asteen kaupallisissa oppilaitoksissa. Aineisto tulee osaksi pro gradu -opinnäytetyötäni (Jyväskylän yliopisto, Taiteen ja kulttuurintutkimuksen laitos, Taidekasvatus).

Kyselyni tulokset käsittelen luottamuksellisesti. **Erityisesti perustelut kiinnostavat** minua! Kommentteja aiheesta otan mielelläni vastaan myös sähköpostitse ja Kauppaopettajapäivillä Kajaanissa.

Kiitos ajastasi ja arvokkaista vastauksista.

PIRKKO VARPIOLA
Pirkko Varpiola

Täyttöohje

Lomake on suojattu. Voit liikkua sarkainnäppäimellä tai hiirellä täyttökentästä toiseen. Rivinvaihdinta (Enter) ei tarvitse käyttää perusteluvastauksissa (automaattinen rivitys ja sivutus). **Tallenna** vastaus ennen lähettämistä, ja **lähetä** se liitetiedostona sähköpostiosoitteeseeni (pirkko.varpiola@pkky.fi). Voit myös tulostaa vastauksesi ja palauttaa sen kirjekuoressa (ks. yhteystiedot sivun 1 alatunnisteesta). Lomakkeen viimeinen palautuspäivä on **15.3.2002**.

Oppilaitos, jossa työskentelet

Avaa ▾

Mikä? (muu)

Tehtäväsi organisaatiossa? Valitse vaihtoehto **Ks. s. 2**

Aihokokonaisuudet (oppiaineet), joita opetat?

Avaa ▾

Mikä koulutus? (muu)

Koulutus

Valitse vaihtoehto **Ks. s. 2**

Valmistumisvuosi

Sukupuoli

Mies

Nainen

Ikä

vuotta

1 Saavatko opiskelijasi opetusta mediakasvatuksessa? Kyllä Ei

- **Jos** vastasit **ei**, ole hyvä ja **siirry** kysymykseen **6**.

- **Jos** vastasit **kyllä**, ole hyvä ja **vastaa myös seuraaviin kysymyksiin**:

2 Oppiaine (oppiaineet), jossa (joissa) olet opettanut mediakasvatusta:

3 Käyttämäsi kontaktitunnit/opintoviikot - merkonomikoulutus?

3.1 tuntia / ov ryhmä (lk) opintovuosi (1. – 3.)

3.2 tuntia / ov ryhmä (lk) opintovuosi

4 Käyttämäsi kontaktitunnit/opintoviikot - datanomikoulutus?

4.1 tuntia / ov ryhmä (lk) opintovuosi

4.2 tuntia / ov ryhmä (lk) opintovuosi

5 Käsitellyjä sisältöjä olivat mm.

¹

6 Pidätkö mediakasvatusta tarpeellisena?

Kyllä Ei

Perustelut

7 Pitäisikö mediakasvatusta opettaa toisella asteella?

Kyllä Ei

Perustelut

8 Koetko olevasi pätevä opettamaan mediakasvatusta?

Kyllä En

Perustelut

**9 Haluaisitko/tarvitsisitko lisäkoulutusta media-
kasvatuksen opettamiseen?**

Kyllä En

Perustelut ja/tai minkälaista koulutusta katsot tarvitsevasi?

Muita kommentteja. Vapaa sana:

Tallenna ja lähetä sähköpostin liitetiedostona (pirkko.varpiola@pkky.fi) tai tulosta ja postita.

- Kiitos -

Monivalintakysymysten vastausvaihtoehdot (Ks. s. 1)

Tehtävä organisaatiossa

1 koulutusjohtaja

2 lehtori

3 päätoiminen tuntiopettaja

4 sivutoiminen tuntiopettaja

5 muu

Koulutus

1 ylempi korkeakoulututkinto

2 alempi korkeakoulututkinto

3 opistotason tutkinto

4 muu

¹ Huom. Vastaustila kasvaa kirjoittamisen edetessä.

TARVITAANKO MEDIAKASVATUSTA

Tavoitteeni on kar- toittaa media- kasvatuksen käytäntöjä toisen asteen kaupallisessa koulutuksessa ja opettajien taidollisia valmiuksia.

Laadin kyselylomakkeen "kauppaoppilaitosten" opettajille, jotka ehkä opettavat aihekokonaisuuksissaan mediaa, viestintää tai mediakasvatusta. Lomakkeella tulen kysymään lukuvuonna 2001 - 2002 käytettyjä tuntimääriä ja aihekokonaisuuksia (sisältöjä), saadakseni selville, missä aineissa media on ollut esillä tavalla tai toisella. Samalla kysyn opettajien näkemyksiä mediakasvatuksen merkityksestä, tärkeydestä ja heidän omista, henkilökohtaisista valmiuksistaan opettaa mediaan liittyviä asioita.

Joukkoviestinnästä on tullut yhä kiinteämpi ja kiinteämpi osa arkipäiväämme. Elämme sananmukaisesti mediatulvan keskellä. Suuret mediatapahtumat urheilusta massakonsertteihin ja ihmisten, useimmiten ns. julkkisten, kohtaloihin ovat Suomessakin miljoonien ihmisten ilon- ja surun aiheita. Ja toisaalta samanaikaisesti joukkoviestimet kertovat siitä, mitä arjessa tapahtuu, millaista on keskiverto perhe-elämä, parisuhde, ikääntyminen, keitä äänestämme jne. Media ei enää muodosta omaa itsenäistä, erillistä lohkoa yhteiskunnassa, vaan se on osana kaikkea.

Joukkoviestinnän rooli yhteiskuntamme eri alueilla varsinkin taloudessa ja politiikassa on kasvanut. Tätä kehitys-

tä edistävät ja täydentävät erilaiset tietokoneen ympärille rakentuneet uudet mediat, jotka eivät ole joukkoviestimiä sanan perinteisessä merkityksessä. Tietoyhteiskunta on tänään myös mediayhteiskunta.

Uuden median tuottamassa virtuaalitetodellisuudessa elämyksiä on tarjolla välittömästi, ja viestintä on yhä enemmän vuorovaikutusta, kaksisuuntaista yhteydenpitoa tai vielä moniulotteisempaa verkkovuorovaikutusta. Vuorovaikutteisuus tuottaakin keskeisimpiä psykologisia muutoksia uuden median ja ihmisen suhteeseen. Uusmedian vuorovaikutteisuus tarkoittaa sisältöjen ja reittien valinnan mahdollisuutta, kuvan tai tekstin manipulointia, pelaamista tai ajatustenvaihtoa toisten ihmisten kanssa. Tarinan lukija voi muuttua kirjoittajaksi, kuuntelija keskustelijaksi ja katsoja taiteilijaksi. Vuorovaikutteisuuden ja eri aisteja yhdistävän luonteen takia uusmedia tempaa tehokkaammin mukansa ja tuottaa voimakkaampia elämyksiä kuin perinteinen media. Tietokoneen tuottamassa keinoavaruudessa syntyy aistimuksia, jotka tuntuvat oikeilta ja synnyttävät illuusion käyttäjän sulautumisesta lumemaailmaan. (Mustonen, Anu. 2001. Mediapsykologia, s. 156. WSOY, Porvoo)

Nykyihmisellä olisi oltava kansalaisvalmius, -oikeus kohdata tietoyhteiskunta ja mediat. Koulujärjestelmä (Opetushallitus) pyrkii edistämään viestintä- ja mediakasvatuksellisia näkökantoja tukemalla mm. oppilaitosten erilaista profiloitumista. Lukioihin suunnitellaan kielidiplomin rinnalle mediadiplomia.

Toisen asteen oppilaitokset antavat opetusta tietotekniikassa, mutta eivät varsinaisesti mediakasvatuksessa. Kuitenkin koulun tehtävä on tukea op-

ilaiden kasvua aktiivisiksi, osallistuviksi ja kriittisiksi kansalaisiksi. Media- ja taidekasvatukselliset näkökulmat voivat kietoutuvat vahvasti yhteen. Myös taideteoreettisia näkökulmia voidaan käyttää suhteessa mediakasvatuksellisten prosessien hallintaan.

Aiemmat tutkimukset ovat suuntauneet nuoriin ja heidän opetukseen, mutta toisen asteen opiskelijat ja oppilaitokset ovat käsittääkseni jääneet systemaattisen tutkimusten ulkopuolelle. Uskoisin työstäni olevan hyötyä kaikille "kauppaoppilaitoksille" ja muille toisen asteen oppilaitoksille heidän suunnitellessaan pakollisten ammatillisten ja valinnaisten kaikille yhteisten aineiden oppisisältöjä ja niiden painotuksia sekä vapaasti valittavia kurssejaan. Jotkut oppilaitokset voisivat ehkä myös pyrkiä profiloitumaan, ja erottautua näin erityisosaamisellaan (vrt. lukioiden mediadiplomi).

Pirkko Varpiola

Kirjallisuutta ja tutkimuksia aiheesta:
Kantola, A., Moring, I., Väliavaruuden, E. 1998. Media-analyysi - Tekstistä tulkintaan. Tammer-Paino, Tampere. - Kotilainen, S. 2000. Viestintäkasvatusta perusopetuksessa. Tilastollinen kuvaus aihealueen toteutumisesta kouluissa keväällä 1998. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen julkaisu A22/2000. Tampereen yliopisto-paino. - Kotilainen, S. & Hankala, M. & Kivikuru U. (toim.) 1999. Mediakasvatus, Edita.- Luukka M-R, Hujanen J., Lokka A., Modinos T., Pietikäinen S., & Suoninen A. 2001. Media nuorten arjessa - 13 - 19 vuotiaiden nuorten mediakäytöt vuosituhannen taitteessa. - Mustonen, Anu, 2001. Mediapsykologia. WSOY, Porvoo.- Seppänen, Janne. 2001. Katseen voima - kohti visuaalista lukutaitoa. Vastapaino, Tampere. - Viherä Marja-Liisa. 2001. Digitaalisen arjen viestintä - Miksi, millä ja miten? Edita.